

**Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
Facultatea de Psihologie și Asistență socială
Catedra de Științe socioumane**

Anuarul Catedrei

**de Științe Socioumane
2011 / 2012**

Bălți

**Discutat la ședința Catedrei de Științe socioumane
din 25 iunie 2012**

**Aprobat la ședința Consiliului Facultății de Psihologie și Asistență socială
din 28 iunie 2012**

Colegiul de redacție:

Capcelea Valeriu conf. univ. dr. hab.

Pădureac Lidia conf.univ., dr.

Neagu Gheorghe conf.univ., dr.

Cojocaru Igor (coordonator) lect. sup. univ., dr.

Ciobanu Ion lect. sup. univ.,

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Catedra de Științe socioumane
Bălți 2012

Cuprins:

file de istorie...

1.	CONDAMNAREA RAPTULUI BASARABIEI	4
	<i>CAZACU Nicolae</i>	
2.	CONFLICTUL DIN ZONA NISTREANĂ A REPUBLICII MOLDOVA: CAUZE ȘI SOLUȚII	15
	<i>LAVRIC Aurelian</i>	
3.	NICOLAE IORGA – MEMORIALIST: <i>PERSONALITĂȚI BASARABENE ÎN VIZIUNEA MARELUI SAVANT</i>	27
	<i>CAZACU Nicolae</i>	

viziuni socioumanstice...

4.	ESENȚA ȘI CONDIȚIILE LIBERTĂȚII UMANE	37
	<i>MOHOREA Efim</i>	
5.	FUNCȚIILE ȘI PRINCIPIILE MANAGEMENTULUI ECOLOGIC	51
	<i>CAPCELEA Arcadie</i>
<i>CAPCELEA Valeriu</i>	
6.	STUDIU DE CAZ - LA ORELE DE EDUCAȚIE CIVICĂ	67
	<i>CHILARU Tatiana</i>	
7.	INTEGRAREA ȘTIINȚELOR SOCIALE ȘI UMANISTE CU PSIHOLOGIA: LĂRGIREA CERCETĂRII FACTORULUI SPIRITUAL	76
	<i>PARNOVEL Valeriu</i>	

dimensiuni socio-juridice...

8.	ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ȘI PUTEREA POLITICĂ	87
	<i>JACOTA-DRAGAN Olga</i>	
9.	REGLEMENTAREA JURIDICĂ A FINANȚĂRII PARTIDELOR POLITICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	94
	<i>CIOBANU Ion</i>	
10.	UNELE CONSIDERENTE CU PRIVIRE LA CRITERIILE DE EVALUARE A EFICIENȚEI LEGISLAȚIEI	101
	<i>NEAGU Gheorghe</i>	

cercetarea formelor de cooperare transfrontalieră și dezvoltarea regională europeană...

11.	EUROPENIZAREA: CONCEPT, CAUZE, CONTROVERSE	109
	<i>PĂDUREAC Lidia</i>	
12.	GENERALITĂȚI CONCEPTUALE PRIVIND POLITICILE SOCIALE ÎN CONTEXTUL PROCESELOR INTEGRAȚIONISTE EUROPENE	123
	<i>COJOCARU Igor</i>	
13.	UNELE CONSIDERENTE PRIVIND MANAGEMENTUL CICLULUI DE PROIECT: ROLUL, STRUCTURA, ETAPELE	132
	<i>CIOBANU Ion</i>
<i>COJOCARU Igor</i>	

CONDAMNAREA RAPTULUI BASARABIEI

CAZACU Nicolae

În contextul manifestărilor recente de condamnare a bicentenarului răpirii Basarabiei de către Rusia țaristă, e necesar să menționăm că acum un secol în urmă, în mai 1912, România a fost cuprinsă de un val de proteste, desfășurate ca răspuns la pregătirile comemorării pompoase a centenarului raptului Moldovei dintre Prut și Nistru. Contribuția decisivă în organizarea manifestărilor de condamnare a raptului Basarabie 1-a avut intelectualitatea (în special, profesorii, savanții, scriitorii, juriștii, ziariștii), care a știut să atragă de partea sa și tineretul, în primul rând studențimea.

Un rol important în condamnarea raptului Basarabiei din 1812 1-a avut presa românească. Despre aceasta nedreptate națională la un centenar de la săvârșirea ei s-a scris foarte mult, au fost publicate și o serie de materiale profund documentate în cele mai prestigioase ziare: „Viitorul”, „Universul”, „Adevărul”, „Neamul Românesc”, „Evenimentul”, „Mișcarea”, „Opinia” și reviste „Arhiva”, „Viața Românească”, „Revista științifică V. Adamachi”, „Noua Revistă Română”, „Revista generală a învățământului”, „Revista studențimii” multe din ele fiind semnate de autori cu adevărat respectabili.

Unele publicații în zilele de 16-17 mai 1912 au apărut în doliu. În mai 1912 la Iași a fost tipărit ziarul „Basarabia”, ca număr special aniversar (în original număr festiv – n. n.), închinat totalmente centenarului raptului Basarabiei. Tot atunci la Huși a apărut și ziarul intitulat „Răpirea Basarabiei”¹, ca număr unic.

Ziarul „Basarabia”, apărut din inițiativa Ligei Culturale Secția Iași, a înserat pe paginile sale diverse materiale închinare centenarului raptului Basarabiei în vechea capitală a Moldovei. Acest impresionant ziar se deschide cu adresarea „Frați Români!”, în care se anunța că înaltele autorități imperiale rusești s-au inițiat să sărbătorească la 16 mai 1912 cu mult alai centenarul raptului Basarabiei. „Socotind aceste serbări, se *menționa în adresarea menționată*, ca o provocare care răscolește dureros sentimentele noastre cele mai sfinte pentru frații basarabeni, am hotărât de-a răspunde, în special aici în vechea Capitală a Moldovei cu o comemorare demnă a acestei zile de doliu pentru noi, care să ne

¹ „Opinia”, 18 mai 1912

amintească și de marile datorii ce le avem de îndeplinit încă față de neamul nostru, și să arăte și fraților de peste Prut că Românii din țara liberă nu-i uită.”

Prin aceeași adresare Liga Culturală Secția Iași invita reprezentanții tuturor stărilor sociale să participe în număr cât mai mare la *serviciul religios de la Mitropolie* la 16 mai 1912 la ora 10.30 dimineața și la *Marele Festival Cultural Național de la Teatrul Național* la 8.30 seara din localitate, în semn de solidaritate și compasiune cu frații din Basarabia. Asupra acestor manifestații voi mai reveni.

Pe prima pagină a acestui memorabil ziar au mai fost tipărite și alte importante materiale: o parte însemnată a textului conferinței lui A. D. Xenopol, profesor universitar și membru al Academiei Române, intitulată „Răpirea Basarabiei”, o fotografie a Cetății Soroca și două tulburătoare poezii „Basarabia” de Riria și „Hora surorilor” de Matilda Poni, scrise cu prilejul centenarului raptului Basarabiei.

Importante materiale au fost publicate și în paginile 2-3, dintre care menționăm articolele „Ziua de urgie” (pag. 2-3) și „Basarabia noastră” (pag. 3) semnate corespunzător de către profesorii universitari Petru Râșcanu și A. C. Cuza.

Tot în pagina 3 s-a publicat și „Apelul Ligei Culturale, Secția Iași” către toate Secțiile Ligei Culturale din România lansat de un Comitet de inițiativă a celor mai de seamă reprezentanți ai intelectualității ieșene în frunte cu A. D. Xenopol, Petru Râșcanu, Constantin Stere, Nicolae Leon – profesori universitari, Dumitru C. Moruzi – scriitor și alții, care se adresa tuturor românilor pentru comemorarea zilei de 16 mai 1912 ca zi de doliu în semn de solidaritate cu frații basarabeni.

Liga Culturală Secția Iași, înputernicită de acest comitet, elaborase un program pentru comemorarea acestei date, care printre altele prevedea:

- organizarea în fiecare oraș a câte un festival, la care să se țină conferințe în problema raptului Basarabiei, precum și recitaluri de poezii, interpretări de cântece patriotice etc.;
- să se țină servicii religioase;
- să se arboreze „drapelul tricolor precum și drapelul Basarabiei, roșu cu albastru, ambele cu (panglici de – n. n.) doliu la vârf.”

Cu patru zile mai înainte, la 12 mai 1912 la inițiativa Secției Ligei Culturale din Huși a apărut ziarul „Răpirea Basarabiei”, număr unic la fel în doliu. Din materialele publicate, menționăm editorialul „În amintirea Basarabiei” și articolele „Adevărul asupra răpirii Basarabiei”, „Basarabia se rusifică” semnate de către Alexandru Bendorf, „Răpirea Basarabiei” de

N. Calmuschi, „Conștiința națională” de Ioan Dragomirescu, „Moldovenii în armata rusească” (fără autor – n. n.).

Desprindem doar cîteva declarații din cele publicate:

— „Să arborăm cu toții steaguri îndoliate în ziua răpirii Basarabiei, ca să-și de-a seama muscalii că rana noastră nu s-a închis și cea mai nefericită dintre surorile române să se încredințeze că România n-a uitat-o...” („În amintirea Basarabiei”).

— Numai conștiința națională „ne va susține în vremuri de grea cumpănă, numai ea ne va lumina calea spre țelul spre care trebuie să mergem.” („Conștiința națională”).

În contextul materialelor publicate destul de potrivit s-au reprodus cuvintele lui Ion C. Brătianu, rostite la Congresul de la Berlin din 1878: „Noi nu avem pământ de vândut și nici de schimbat.” La fel de puternic au răsunat și poeziile lui Mihai Eminescu „Doina” și „La Arme”.

La chemarea Ligei Culturale Secția Huși la 16 mai 1912 ora 9 dimineața la Catedrala Sfintei Episcopii s-a oficiat un serviciu religios, iar la 16.30 s-a convocat o mare adunare în Sala Teatrului din localitate, unde s-au ținut cuvântări și recitaluri de poezii, prin care s-a condamnat raptul Basarabiei din 1812.

În mod deosebit s-a remarcat în presa românească renumitul istoric și politician Nicolae Iorga prin articolele sale combative din ziarul „Neamul Românesc”. În unul din ele marele savant declara: „Făgăduim că vom da tot ce e mai bun în noi, credința și munca, noi și urmașii noștri, pentru ca vechea nedreptate să se șteargă și viața națională liberă să domnească și peste acele plaiuri ale întunericului și robiei, unde dreptul nostru veșnic ne cheamă.”² Concomitent, cunoscutul publicist și istoric Zamfir C. Arbore a publicat în aprilie - mai 1912 o serie de articole dotate documentar sub genericul „Centenarul înstrăinării Basarabiei”, în care descria tabloul regimului de ocupație din Basarabia, caracterizat de politica de rusificare drastică a plaiului moldav.³ „A deznaționaliza un popor înseamnă o crimă față de omenire, menționa cu putere Zamfir Arbore, [...] crimă în contra națiunii românești.”⁴

Menționăm și alți autori implicați în mișcarea de condamnare a raptului Basarabiei, unii din ei personalități marcante ai vieții politice și

² Nicolae Iorga, Un centenar, „Neamul Românesc” 18 mai 1912

³ Zamfir Arbore, Centenarul înstrăinării Basarabiei, „Adevărul”, 29,30 aprilie, 6,16, 17 mai 1912,

⁴ Zamfir Arbore, Fruntașii intelectuali ai poporului moldovean din Basarabia, „Adevărul”, 17 mai 1912

culturale din România: Alexandru A. Xenopol⁵, Ion Simionescu⁶ - membri titulari ai Academiei Române, Gheorghe Ghibănescu⁷ Nicolae Dobrescu⁸ - membri corespondenți ai Academiei Române, Gheorghe Costa - Foru⁹ - om de stat și profesor universitar, Petru Râșcanu¹⁰, profesor universitar, Constantin Miile¹¹ - scriitor și ziarist, Pantelimon Halippa¹² - om politic și publicist, Take Policart¹³ - doctor în științe politice, avocat, Petre Cazacu¹⁴ - medic și publicist, George Gorciu¹⁵ - profesor și publicist, Gr. Taușan¹⁶ - publicist și profesor, Leontin Iliescu¹⁷ - poet și publicist, Ion S. Floru¹⁸ - profesor, A. Frunză¹⁹ - profesor. Acțiunile de protest din România s-au desfășurat sub auspiciile Ligii Culturale a Românilor. În ajunul zilei de 16 mai 1912 la Chișinău a fost ridicat monumentul împăratului Alexandru I, de numele căruia, în primul rând, a fost legată răpirea Basarabiei în mai 1812. Numele lui Alexandru I i-a fost dat Liceului Nr. I de băieți din Chișinău.²⁰

În situația creată Liga Culturală a emis un emoționant Apel intitulat „Către Românii de inimă și jertfa”, în care s-a condamnat fără cruțare farsa neobrăzată a Imperiului Rus, menționând: „Pentru ei puterea e cucerire, apăsare, deznaționalizare. Pentru noi puterea e dezvoltare culturală și dreptate.”²¹

Cele mai impresionate manifestații de protest s-au produs în București și Iași. La 16 mai 1912 la Ateneul Român din București a avut loc un mare Festival Cultural Național în fața unui public numeros, precedat de un Tedeum la Biserica „Sfântul Gheorghe” din localitate.

⁵ A. D. Xenopol, Centenarul răpirii Basarabiei. „Noua Revistă Română”, nr. 3, voi. XII, 29 aprilie 1912; Răpirea Basarabiei. „Arhiva”, nr. 5, mai 1912; Răpirea Basarabiei, „Basarabia”, număr aniversar, mai 1912

⁶ Ion Simionescu, Moldova dintre Prut și Nistru, „Convorbiri literare”, nr. 5, mai 1912; Pământul Basarabiei, „Unirea Femeilor Române”, nr. 5, mai 1912

⁷ Gheorghe Ghibănescu, în contra duhului oficial din Basarabia, „Opinia”, 17 mai 1912

⁸ Nicolae Dobrescu, Biserica din Basarabia, „Convorbiri literare”, nr. 5, mai 1912

⁹ Gheorghe Costa-Foru, Părerile unui spectator, „Adevărul”, 17 mai 1912

¹⁰ Petru Râșcanu, Ziua de urgie, „Unirea Femeilor Române”, nr. 5, mai 1912

¹¹ Constantin Miile, Zi de doliu, zi de reculegere, „Adevărul”, 17 mai, 1912

¹² Pantelimon Halippa, Starea culturală a Basarabiei sub Ruși 1812-1912, „Arhiva”, nr. 5, mai 1912; P. Cubolteanu (Pantelimon Halippa), Scrisori din Basarabia, Viața Românească, nr. 4, aprilie 1912

¹³ Take Policart, Centenarul răpirii Basarabiei, „Adevărul”, nr. 8145, 17 mai 1912

¹⁴ Petre Cazacu, O sută de ani de robie, „Viața Românească”, nr. 4, aprilie 1912

¹⁵ George Gorciu, Centenarul anexării Basarabiei, „Revista generală a învățământului”, nr. 9, aprilie 1912

¹⁶ Gr. Taușan, în jurul unei anexări, „Viitorul”, 16 mai, 1912

¹⁷ Leontin Iliescu, Expoziția basarabeiană de la Liga Culturală, „Universul”, 18 mai 1912

¹⁸ Ion S. Floru, Basarabia o sută de ani provincie rusească, „Convorbiri literare”, nr. 5, mai 1912

¹⁹ A. Frunză, Centenarul răpirii Basarabiei, „Adevărul”, 16 mai 1912

²⁰ „Neamul Românesc”, 15 mai 1912

²¹ „Neamul Românesc”, 4 mai 1912

Partea oficială a Festivalului, desfășurat în semn de protest cu frații din Basarabia, s-a început la orele 9⁰⁰ cu intonarea „Imnului Regal” și un recital de poezii patriotice: „Doina” lui Mihai Eminescu, „Santinela Română” de Vasile Alecsandri și „Moscovia” de Ion Soricu recitate de către renumitul actor al Teatrului Național din București Ion Livescu. Corul a interpretat imnul „Deșteaptă-te române” de Andrei Mureșanu și „Hora Unirii” de Vasile Alecsandri.²²

Punctul forte al memorabilei manifestări a fost conferința lui Nicolae Iorga, care spunea: „Ne-am adunat nu ca să plângem, ci să ne îmbărbătăm [...], să vorbim de un drept, pe care l-am avut și avem dreptul să-l avem [...] pentru a demonstra încă o dată că Basarabia e a noastră, a românilor.”²³ În aceeași zi, 16 mai 1912, la Academia Română, N. Iorga prezentase o altă comunicare la fel de importantă în cadrul unei ședințe speciale închinată raptului Basarabiei.²⁴

Concomitent, în fața socialiștilor adunați în sala „Dacia” a ținut un amplu discurs Zamfir C. Arbore, militant notoriu pentru eliberarea Basarabiei, din care depistăm cuvintele: „Protestăm contra faptului că în 100 ani poporul român din Basarabia a fost lăsat în ignoranță spre rușinea civilizației de azi.”²⁵

Între timp protestele din București, în special ale studenților de pe Calea Victoriei, i-au dat capitalei „înfațișarea tristă a unui doliu național.”²⁶ Pe numeroase edificii ale orașului fâlfâia tricolorul românesc cernit. În București s-a constituit un Centru studențesc, care conducea acțiunile tuturor studenților, încurajând și pe semenii lor din țară. Proteste similare ale studenților au avut loc și la Viena, Graz (Austro-Ungaria), Cernăuți. Societatea academică „Carmen Sylva” din orașul Graz, la 16 mai 1912, a organizat o șezătoare literară la care a participat întreaga comunitate românească din localitate.

La 16 mai 1912, în incinta Ligii Culturale din București, a fost deschisă o bogată expoziție despre Basarabia, în care s-au prezentat importante documente de arhivă, hărți istorice, costume naționale și diverse obiecte de uz casnic, care în mod elocvent mărturiseau apartenența acestui teritoriu la spațiul străvechi românesc.²⁷ Parte componentă a expoziției a fost o bibliotecă de cărți valoroase despre

²² „Universul”, 19 mai 1912

²³ Ibidem

²⁴ „Adevărul”, 17 mai 1912

²⁵ „Universul”, 16 mai 1912

²⁶ „Universul”, 18 mai 1912

²⁷ „Dimineața”, 16 mai 1912, „Adevărul”, 17 mai 1912

Basarabia, inclusiv și opere ale lui Dimitrie și Antioh Cantemir, Constantin Stamati, Alexandru Donici, Alecu Russo, Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Nicolae Iorga etc.²⁸ La organizarea memorabilei expoziții, vizitată de mii de oameni, și-au dat concursul N. Iorga, Gheorghe Sion, Zamfir Arbore, Sergiu Cujbă, Ion Pelivan și mulți alții. După aprecierea unanimă a presei, expoziția basarabeană „a avut un neprețuit interes național”.²⁹

La fel de impresionante au fost și manifestațiile de condamnare a raptului Basarabiei de la Iași. La ora 10 dimineața, 16 mai 1912, la Mitropolia din localitate, a avut loc un înălțător serviciu religios, urmat de manifestații antirusești pe străzile orașului, după care, seara, în Teatrul Național a urmat un mare Festival Cultural.³⁰ După partea festivă, renumitul istoric, profesor universitar A.D. Xenopol a ținut o emoționantă conferință intitulată „Răpirea Basarabiei”, în care cu lux de amănunte s-a referit la împrejurările în care Rusia țaristă la 16 mai 1812 a ocupat abuziv Moldova dintre Prut și Nistru, teritoriu numit la scurt timp, la fel de arbitrar, Basarabia. Conferința lui A.D. Xenopol, care a impresionat covârșitor întreaga asistență,³¹ rămâne a fi și azi un studiu veridic în problema Basarabiei, fiind publicată de cele mai prestigioase ziare și reviste și tipărită într-o brăsură aparte sub titlul „Centenarul răpirii Basarabiei”.

Conform programului Festivalului Cultural Național au fost prezentate creații artistice alese, care din plin tratau soarta Basarabiei sub stăpânirea Rusiei, dintre care nu au lipsit și poezii proaspăt apărute, precum „Închinare Cetății Hotinului” de Gheorghe Săpunaru și „Basarabia” de Riria³² recitate de State Dragomir, actor și regizor la Teatrul Național din Iași, originar din Basarabia.³³

În contextul celor deja menționate Universitatea din Iași ocupa o poziție deosebită în tratarea problemei Basarabiei. În primul rând, aici își faceau studiile mai mulți studenți basarabeni, în al doilea rând, aici încă din martie - aprilie 1912 s-au ținut săptămânal conferințe în problema Basarabiei. La una din ele reputatul profesor A.D. Xenopol declara cu neânfricare: „A nu răspunde la acțiunile imperiale ale Rusiei de comemorare a centenarului răpirii Basarabiei, ar însemna o lașitate din partea noastră”³⁴. Condamnând regimul de ocupație a Basarabiei de către

²⁸ Ibidem

²⁹ Ibidem

³⁰ „Opinia”, 17 mai 1912

³¹ „Universul”, 18 mai 1912

³² Riria (Cornelia Gatovschi, originară din Basarabia, mai târziu a devenit soția lui A.D. Xenopol-Lucian Predescu, Enciclopedia României. Cugetarea, București. 1999, p.73)

³³ „Basarabia”, mai 1912

³⁴ „Adevărul”, 1 aprilie 1912

Rusia țaristă și sărbătorirea trâmbițată a centenarului raptului străvechiului teritoriu românesc dintre Prut și Nistru, Petru Râșcanu, profesor la Universitatea din Iași, la rândul său declara: „Protestăm în fața lumii civilizate și a lui Dumnezeu pentru răpirea de două ori a Basarabiei. Până ce împrejurările vor deveni mai prielnice, dorim îmbunătățirea soartei fraților noștri cerând pentru ei Lumină și Dreptate”³⁵. Aceiași atitudine împărtășea și Constantin Stere, care la acea vreme, fiind rector al Universității ieșene, susținea plenar protestele studenților basarabeni împotriva rusificării Basarabiei. De fapt, altfel nici nu putea fi. Pentru poziția sa antirusească, ca adept al poporanismului, Constantin Stere la numai 21 de ani a fost condamnat la ani grei de surghiun în Siberia. „Studentul basarabean este originar de la țară, menționa C. Stere, el este rezeș și dacă vine în contact cu noi, trebuie să-i arătăm toată dragostea [...], căci e moldovean ca și noi.”³⁶ Mai mult ca atât, C. Stere a susținut și inițiativa Ligii Culturale de deschidere la Iași a unui Internat pentru studenții basarabeni.³⁷

Manifestări de protest față de sărbătorirea la Chișinău de către autoritățile rusești a centenarului raptului Basarabiei s-au produs și în zeci de alte orașe din Țară, precum: Alexandria, Bacău, Bârlad, Blaj, Botoșani, Buzău, Calarași, Constanța, Craiova, Dorohoi, Fălticeni, Focșani, Galați, Giurgiu, Pitești, Ploiești, Râmnicu-Vâlcea, Roman, Slatina, Suceava, Târgoviște, Târgu-Măgurele, Târgul-Jiu, Tecuci, Tulcea, Turnu - Severin și în multe alte localități.

La 16 mai 1912 în Bacău, de exemplu, secția județeană a Ligii Culturale a lansat un răsunător manifest, în care condamna puternic campania declanșată de către Rusia de sărbătorire la Chișinău a centenarului răpirii Basarabiei. Drept răspuns față de aceste acțiuni imperiale, la Catedrala „Sfântul Nicolae” a avut loc un Tedeum, după care s-a făcut apel de arborare a drapelului tricolor în dolii pe edificiile principale ale orașului.³⁸

La aceeași dată, în Sala de festivități a Liceului de băieți „Unirea” din Focșani, în semn de protest cu prilejul centenarului anexării Basarabiei, a avut loc un vast festival artistic.³⁹ În multe localități s-au ținut și conferințe în problema acestui eveniment. La Iași, în incinta Liceului Național, profesorul de istorie Tudor Vasiliu a conferențiat cu tema „Răpirea Basarabiei de ruși

³⁵ Petru Râșcanu, Zi de urgie, „Unirea Femeilor Române”, nr.5, mai 1912

³⁶ „Adevărul”, 1 aprilie 1912

³⁷ Ibidem

³⁸ „Universul”, 16 mai 1912

³⁹ „Universul”, 16 mai 1912

în 1812”.⁴⁰ Același lucru l-au făcut și alți profesori din Țară: D. Munteanu - Râmnic la Ploiești⁴¹, Marin Petrescu la Târgu-Măgurele...⁴²

Acțiuni de protest pline de elan s-au desfășurat și la Cernăuți, unde la 13 mai 1912, Societatea literară „Junimea” a organizat o amplă manifestație de solidaritate cu frații români din Basarabia în suburbia Roșă (sau Roșița)⁴³, iar la 14 mai după slujba religioasă de la Biserica „Sfânta Paraschiva” a avut loc o mare întrunire a unui distins public în „Sala Filarmonică”, la care a participat și rectorul Universității din Cernăuți Ștefan Saghin.⁴⁴ Societatea studențească „Dacia” a inițiat o serie de șezători de doliu în multe sate din Bucovina, afaltă sub stăpânirea habsburgică.⁴⁵

În anul 1912, an de condamnare a centenarului raptului Basarabiei, au apărut o serie de cărți închinat acestui teritoriu, dintre care menționăm **„Basarabia noastră** scrisă după o sută de ani de ocupație de către ruși”, „Pagini despre Basarabia de astăzi”, „Însemnătatea ținuturilor de peste Prut pentru istoria românească și pentru folclor”, „Din ținuturile pierdute” semnate de către Nicolae Iorga, „Centenarul răpirii Basarabiei” de A.D. Xenopol, „Răpirea Basarabiei” de Marius Theodorion - Carada, „Pentru Basarabia” de D. Munteanu - Râmnic, „Basarabia” de Moise Pacu, „O sută de ani de robie” de Petru Cazacu, „Basarabia” (schiță geografică) de Pantelimon Halippa, „Cetatea Hotinului” de Constantin Istrati. Acestea și alte lucrări, cu excepția „Basarabia noastră”, retipărită în 1995 în București, rămân a fi rarități bibliografice, reprezentând în ansamblu o sursă importantă în studierea problemei Basarabiei.

Soarta Basarabiei înstrăinată i-a afectat și pe mulți scriitori români. Acestei teme și-a închinat întreaga sa creație literară Dumitru C. Moruzi. După ce a scris „Basarabia și viitorul ei” (1905), „Românii și Rușii” (1906), „Înstrăinații” (1910), în anul 1912 a publicat „Pribegi în țara răpită: Roman social basarabean” și „Cântece basarabene”.

Cu prilejul centenarului răpirii Basarabiei s-au publicat și multe poezii (puțin cunoscute azi cititorului - n.n.): „Basarabia” semnată de Riria, „16 mai 1912” de Victor Munteanu, „Închinare cetății Hotin” de Gheorghe Săpunaru, „Moscovia” și „Prutul” de Ion Soricu, „Basarabia” (sonet) de Iuliu I. Roșca, „Răpirea Basarabiei” de Nicolae Țino, „Hora surorilor” de Matilda Cugler- Poni, „Doina fraților pierduți” de Alexandru Toma, „Doina Nistrului”

⁴⁰ „Universul”, 18 mai 1912

⁴¹ „Neamul Românesc”, nr. 64, 12 iunie 1912

⁴² „Universul”, 19 mai 1912

⁴³ „Universul”, 17 mai 1912; „Opinia”, 18 mai 1912

⁴⁴ Ibidem

⁴⁵ Ibidem

de Eugen Ciuchi, etc. Aceste și alte poezii frenetic condamnau raptul Moldovei dintre Prut și Nistru, exprimând speranța eliberării ei de sub stăpânirea rusească.

Nicolae Țino
Răpirea Basarabiei⁴⁶

Celebrează azi Rusia
cu adâncă nepăsare,
Actul ei nedrept ce'n lume
este fără asemănare
Gestu-i rău, urât, prin care
fu Moldova sfâșiata
În unire ș'în durere
de un veac întreg lăsată!

Pe când plânge România
c'o pierdut o scumpă soață,
Ea Rusia, țară mare,
țară sfântă, prea creștină
Râzând vesel de durerea
ce o simte o vecină,
Cu triumf s'arate lumii
bucuriile-i de hoață!

Românii din Basarabia au suportat cu demnitate calvarul rusesc, fiind ferm convinși în izbânda lor asupra răului și nedreptății. „Într-o sută de ani, menționa profesorul A. Frunză, guvernul rus s-a convins că poporul acesta nu se poate asimila și nici distruge.”⁴⁷ Apreciind situația României la acel moment scriitorul și publicistul Constantin Miile afirma: "Idealul unui stat ca al nostru ... este de a ajunge ca într-o zi mai apropiată sau mai îndepărtată, toate părțile ei pierdute să se întregească într-un singur stat... Totuși, am crezut de datoria noastră ca tocmai în această zi să împingem spre reculegere țara, să ne coborâm cu sinceritate la propria noastră conștiință, să gândim și să constatăm adevărul cel trist, dar real și dacă mai este ceva de făcut, să-1 îndeplinim cât mai este timp.”⁴⁸

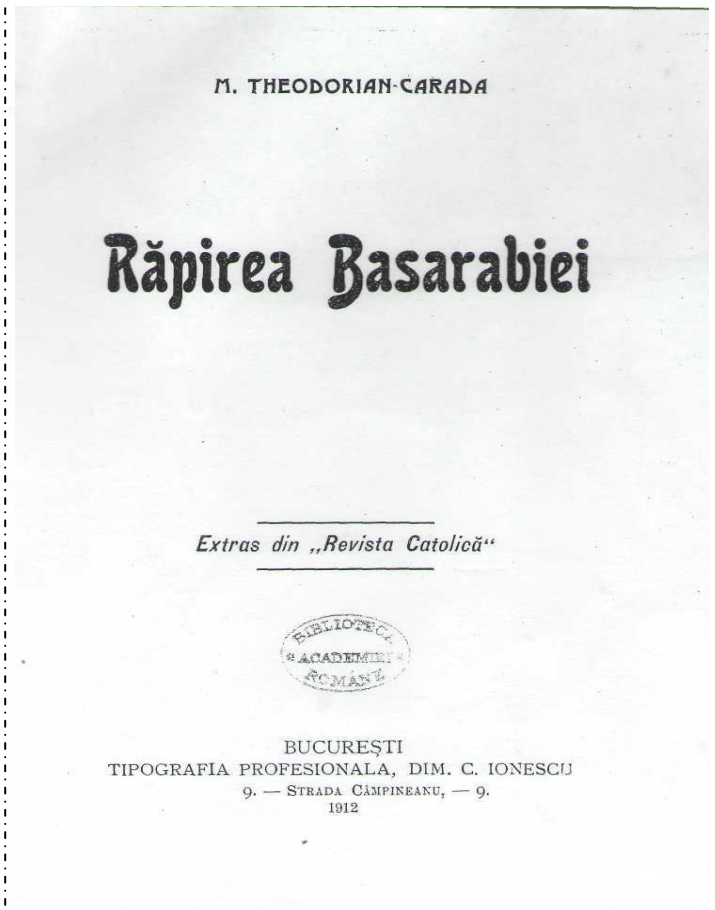
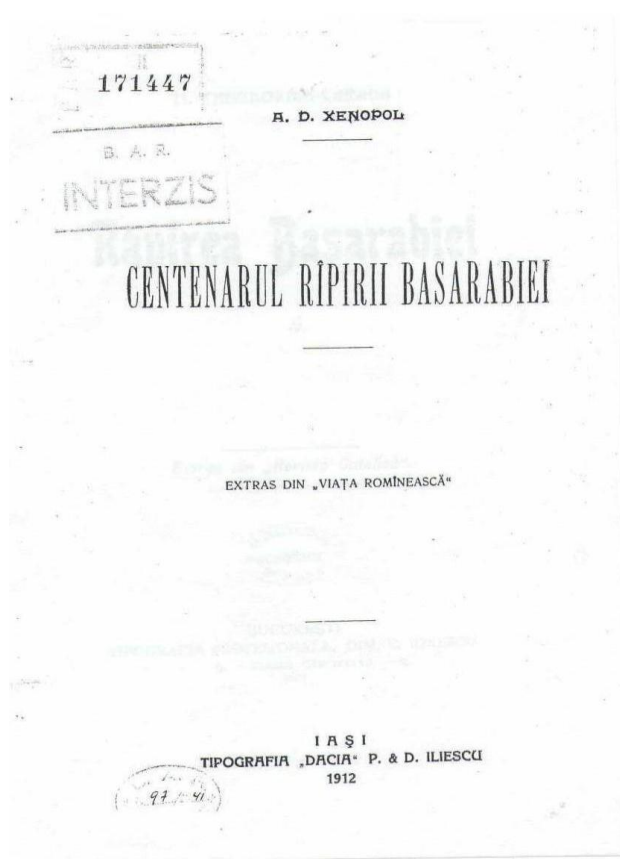
Astfel de manifestații de condamnare a actului nelegitim a Imperiului rus din mai 1812, ca cele care s-au desfășurat în România la 16 mai 1912, nu au avut loc nici mai înainte de această dată, dar nici după acel centenar de tristă amintire.

Condamnarea răpirii Basarabiei la un secol de înstrăinare a contribuit la deșteptarea conștiinței naționale, de care aveau nevoie toți românii, îndeosebi românii aflați sub stăpâniri străine, în lupta pentru făurirea statului român unitar. La fel de importantă este aprecierea veridică și condamnarea raptului Basarabiei în vremea actuală, după bicentenarul acestui eveniment, pentru consolidarea unității naționale a românilor de pretutindeni.

⁴⁶ „Universul”, 17 mai 1912

⁴⁷ A. Frunză, Centenarul răpirii Basarabiei. „Adevărul”, 16 mai 1912

⁴⁸ Constantin Miile, Zi de doliu, zi de reculegere. „Adevărul”, 17 mai 1912

Huși 12 Mai 1912 P. 43451 Număr Unic

RĂPIREA BASARABIEI

1812 - 1912

În amintirea Basarabiei

Peste câteva zile se vor împlini o sută de ani de când frumoașa, mănoasă și blândă Basarabie a fost ruptă din trupul în sângerat al Moldovei, de către muscalii vecinici nesățioși și falși.

Am fi astăzi un popor de aproape zece milioane de locuitori, dacă în loc de Prut, Nistrul ar fi fost hotarul nostru cu Rusia, așa cum a vrut Dumnezeu să fie.

Orășul nostru ar fi astăzi altul, plin de viață și bogat, dacă drumul de fer nu s'ar opri în fața movilelor, ci ar trece mai departe, spre draga noastră Basarabie, această jumătate a Moldovei!

Se arborăm cu toții steaguri

Adesea ori popoarele mari cred că au nimicit pe cele mici, pentru că le-au impus limba lor; dar ajunge câte-va cântece—Irlandezii au dovedit—pentru că limba crezută moartă să renască întocmai ca zeița egipteană Isis, din cenușa ei.

Așa de mare e, cum zice un poet, puterea unui cânt a graiului!

Trăiască Basarabia.

Alexandru Bender

Soarta imperiului Rusesc

Imperiul rusesc nu poate să rămână așa precum e azi, lucru acesta îl știu și rușii singuri.

De ce? Pentru că imperiile prea vaste nu pot dura. Acesta este un fapt probat de istorie. Imperiul oriental, imperiul grec, imperiul roman sunt o dovadă.

Pe o întindere prea vastă, unde fatal traiesc prea multe rase, mai

adăuga că aceste tipuri sunt în număr de trei și să numesc: rușii mari, cari au ca centru principale, Petersburgul și Moscova, rușii albi cu centrele Vilna și Simolensk, rușii mici, în fine, cari au ca centre principale Kief și Odesa.

Aceștia din urmă, se mai numesc și ruteni, ei au mâncat o jumătate din Bucovina și tot ei dau acum năvală spre pământul fertil și frumos al Basarabiei.

Pe de o parte vastitatea imperiului, pe de altă parte rasele deosebite cari locuiesc în acest imperiu și faptul că însuși rasa rusă nu e omogenă au determinat pe o mulțime de gânditori din Rusia să propăvăduască o împărțire a imperiului rus în mai multe state, cari mai apoi să se confedereze, fie care stat având, bine înțeles, guvernul său personal.

Visul rușilor, a panslavistilor mai bine zis, cari trăiesc și aiurea, ca-n Bohemia, etc., este ca toți slavii să se confedereze.

„Bucovina Basarabiană”. În res-tul Basarabiei, însă, autorul con-stată că rușii sunt împrăștiați și foarte supuși să se româniizeze.

Trebuie s'o luăm drept bună cifra sufletelor slave din Basa-rabia, pe care o dă d. Niederle?

Nu, căci statisticele rusești din provinciile locuite de rase străine, sunt tot-deauna intere-sate, dacă nu false. În cifra a-ceasta colosală pe care o dă d. Niederle, intră cu bună sea-mă și evreii din Basarabia, ca-ri, se știe, se declară pretutin-denii în provinciile cari au a-părținut altă dată altor țări, ca aparținând poporului dominant. Așa evrei din Bucovina se nu-mesc nemți, cei din Transilva-nia Unguri, cei din Alsacia Nemți etc. Deci în Rusia nu puteau face excepție de la re-gulă.

Nu numai atât, dar cifra d-lui Niederle e și exagerată: geo-

BASARABIA

NUMAR FESTIV

In amintirea comemorării Centenarului răpirei Basarabiei la Iași

Frați Români!

Miercuri, 16 Mai, 1912, se împlinesc o sută de ani de când Basarabia, trup din trupul Moldovei noastre, ne-a fost luată de Ruși. Episcopul Chișinăului, împreună cu toți rușii noștri de dincolo, răstornă această dată mult alai. Săcătind aceste serbări, ca o provocare care răscălește dureros sentimentele noastre cele mai sfinte pentru frații basarabeni, am hotărât de-a răspunde, în special aici în vechea Capitală a Moldovei, cu o comemorare demnă a acestei zile de doliu pentru noi, care să ne amintescă și de marile datorii ce le-avem de îndeplinit încă față de neamul nostru, și să arate și fraților de peste Prut că Românii în țara liberă nu-i uită.

În acest scop, Liga Culturală—Secția Iași, vă invită a lun parte cât mai mare număr, la

SERVICIUL RELIGIOS DE LA MITROPOLIE

Care va avea loc, Miercuri, 16 Mai, 1912, ora 10^{1/2}, dimineață;

iar seara la

TEATRUL NAȚIONAL

Ora 8 jum. seara unde va avea loc un

MARE FESTIVAL CULTURAL-NATIONAL

PARTEA I

1. „Imnul Regal” și „Deșteaptă-te, Române”, cântate de fanfară.

2. CONFERINȚA D-LUI A. D. XENOPOL

Profesor Universitar și Membru al Academiei Române despre:

RĂPIREA BASARABIEI

3. Cântarea d-ului H. Dăscălescu, președintele studenților

4. Un cântec al d-ului State Dragomir.

PARTEA II

5. Corul Metropolitan, de sub conducerea d-ului D. Dimitriu, va recită cântecul religios de ale jale.

6. Basarabia, poezie de Riria; Moscova, poezie de I. U. Soriciu, recitate de d. St. Petricovici.

7. Poem popular, culesc din Basarabia; cetate de...
8. Prutul, poezie de I. U. Soriciu; Închinare Cățeii Hotinului, poezie de G. Săpinașu recitate de d. State Dragomir.

PARTEA III

9. Cinci tablouri alegorice, reprezentând trecutul, prezentul și viitorul Românilor, executate de artiștii Teatrului Național și aranjate de d. State Dragomir.

10. Deșteaptă-te, Române, cântat de fanfară.

PRETURILE LOCURILOR: Lojele 10, 12 și 14 lei; Fotoliu de arhistră, lei; Săl 1, II și III, 1 lei; Loja balcon, 3 lei; Balconete și Galerie, 50 b.

Venit net al festivalului va fi trimis Comitetului Central al Ligii Culturale pentru fondul căminului studenților basarabeni, la Iași. Biletele se găsesc de vânzare la „Librăria Română” (I. V. Ionescu) și la „Lăpșăneanu 44.”

Liga mai îndreptă un călduros apel de-a se arhura la toate casele trapezilor tricolori ca doliu la vârf. Credem că legeni vor și să fie la înălțimea acestui moment istoric pentru noi, răspunzând invitației noastre.

Comitetul Ligii Culturale—Secția Iași.

Hora Surorilor

Un voac se împlinesc!
De când fir de vesele,
Din vesele hora
Te-a smuls un balaur,

Ca'n lanț să te fie
In casa-i puștie,
O voră iubit
Cu părul de aur!

Zadarne la horă
Cu dor te-astepam...
Plângea-ți tu departe
Și-aci, noi plângem.

Și veacul, în chinuri,
Îneet a trecut...
Credința n' dreptate
Noi nu am pierdut.

Veni-va doar zua
Și ceamul doru'...
Va frânge a robiei
Crud lanț, ruginit!

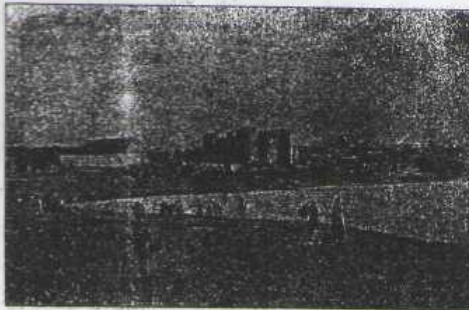
Cu steagul în mână
Calare pe-un smid
Veni va ca vântul
Logodnicul tău.

Cu brași-a puternic
El te-a desrobii
Și iară-și a noastră,
Cu noi iar vei fi!

Și mână cu mână
Surorii, noi om da,
Când vesele horă
Din nou va răsună!

Matilda Pont
16 April 1912

Străvechea noastră Soroca

Basarabia

Un secol și-a pătă arcanul
În marea lui neîntințit
De când din plaiul Românii
O undă sifrigă a rupt.

Trupul mării și îndată
Și-a înscut în visul
Ca să doborâ, în țigăni! —
Rămase sufletul în noi!

Din crăciul lui, în vânt
Căci tu mai țigăni încă dăd
Și al mamei neuitat cecid!

Invaditorul de moroace
În umbra vremii nu se lasă,
Se odărnicește în tăcere
Fără rupe jugul cel apăs.

Si-atunci s'abate cu putere
Spre cugele tuturor,
Alădă voile stiele
Și leagă rândile ce dor.

Să fim cu toții trezi și limpesti!
Voi frați iubiți de peste Prut,
Să vă fineți linba străbună
Și nu vă înfiorați de kmu!

Căci nici nu știu, înșelăta voe —
Care n' schimbă spini în flori
Și care pe Român purta-a
Prin umbre-adânci și falnici sori —

cum va scumoa crucea noștră
Și kmu'n fier fric!
Să cede Doina înfrățit
În crângul țării reîntregit.

Iași, 16 Mai 1912

Riria

RĂPIREA BASARABIEI

Conferință ținută de dl. A. D. Xenopol, profesor universitar și membru al Academiei Române.

Onorată Audiență,

În astă seară o să ne apropiem cu mintea de un mare și trist eveniment istoric, unul cu un vâlc în urmă: căci la 16 Mai 1812 ne-am marcat nevroarea cu a putui lavi vre odată țara Moldovei, s'a înfrupt, prin deslășirea silită a mai mult de jumătate din întinderea ei care a mers să aporască pe acea ață de nemămurat a imperiului rusesc. Și este greu de înțeles această dorință de neocantă lătre a unui stat ce a ajuns atât de mare în căi întrecute toate celelalte state europene adunate împreună în hotarele cuprinsului lui.

Se înțelege ușor tendința spre lătre a unui stat mic care vrea să-și întărească pământul pe care se înalță pe pământ, dar ca Rusia care aproape nu-și mai cunoștea hotarele să vrea încă să le lărgască trebuie pus pe seama așară a unei poriri carbe și fără rațiune care stăpânește pe unele popoare, cum stăpânește vecinica foamă pe țigul înscut de stânc.

Dar mai la urmă fie-căru popor trebuie să-i fie învot a se fi pe seama altora. Chiar când această lătre se face în baza puterii și după dreptul sabiei; când ea este rezultatul unui război ivit între 2 neamuri-gomane din care unul răpune pe celălalt. Prin lupta sângeroasă pe câmpul de bătălie s'a pus în joc existența a două organisme etnice și acel răpune trebuie să plătească cu părți din corpul lui jertfele făcute de acel câștigător. Așa este dreptul războiului dacă se poate vorbi de drept pus în stăpânire.

În chestia răpunerii Basarabiei de către Ruși nu poate fi vorba de nici măcar de acest drept al războiului.

Lucrurile s'au petrecut într-un caz totuși alt mod, anume Rușii care se declaraseră încă de la tratatul Căzak-Cainargi 1774 de protegători ai țărilor

române, ceruseră de la Turci în anul 1803 și obținuseră de la ei făgăduința de a nu mai schimba Domni de-căci la 7 ani pentru a înlocuirea de pe capul șefilor români jefurile și despoierile ce însoțeau fără încetare schimbările Domnitorilor, Rușii deci ceruseră de la Turci înlocuirea acestei favorii în interesul țărilor române. Odată cu obținerea acestei înlocuiri Rușii mai dobândesc de la Turci și numirea a 2 faurari cu totul devotați intereselor rușoși: Constantin Ipsilante în Muntenia și Alex. Moruzi în Moldova cu ajutorul cărora Rusia începuse a face uneltiri pentru a rescua pe Serbi contra împărăției otomane.

Pe la 1806 patru ani de la numirea celor 2 Domni Napoleon I împăratul Francezilor, după ce zdrobise pe Prusien la Sena atacase pe Ruși pe care-l bătuse la Eylau și Friedland și avea deci interes a alina cât mai mult pe marelui Imperiu Nordic și cunoșcând uneltirile făcute în favoarea Rusiei de Ipsilante și Moruzi îi denunță la poartă, ca instrumente rusești și cere de la dânsa ca să-i dea afară înalțea împăratului termenului de 7 ani convenit între Ruși și Turci prin îndatorirea acestora din 1802. Rușii aveau deci tot temeiul de a fi nemulțumiți de purtarea Turciei și cu toate că aveau pe brațe războiul cu împăratul Francezilor, în primul moment de indignare, ei uită totul și cuprind Prișpățele române pe la Noembrie 1806, înfăduș' înă îndată de samă ei declară Turcii că nu înțeleg a porni cu război în contra lor ci că vreau numai să ia o garanție contra nerespectării din partea Porții a convenției din 1802.

Turcii așară răstăpate pe Ipsilante și Moruzi în scaunul lor; dar Rușii nu și retrag ogirile din Principate cerând pe lângă restituirea vopșilor și a asigurării că Muntenia nu va mai fi prădată de bandele sălbatice ale lui

Pașvan-Oglu, Pașă cel revoltat contra autorității Porții. Aceasta îndărănită a Rusilor de a rămâne în Principate silește pe Turci să le declare ei războiul în Decembrie 1806.

Se constată deci în chipul cel mai limpede că Rușii ocupaseră niște țări ce erau sub obăduirea Turciei sub cuvântul de ale apăra contra înclăcărilor turcești și anume contra schimbărilor prea dese ale Domnitorilor și contra purtării bandelor lui Pașvan-Oglu. Rușii urma în această privință principiul politicii ei tradiționale constituind după în apărătura micilor stat creștine care făceau mai mult sau mai puțin parte din împărăția otomană. Ei nu declaraseră război Moldovei așa cum s'a se postă despăgubi prin o parte din trupul ei de jertfe făcute prin vărsarea sângelui. Ea lupta cu Turcii pentru a-i înfrâna și a împiedica neastăzările lor potte despotice ale celor 2 țări române.

Cum se face că la încheierea păce în 1812 Rusia să se despăgubească pe socoteala Moldovei adică a țării apărare de dânsa contra împărăției turcești? Iată problema ce nu se poate deslăui cu nici un preț pe temeiul ideii dreptății de care cu nu se poate regăsi în anexarea Basarabiei, nici, uăcar alba lăcră de ideea juridică formulată în dreptul războiului.

Nu vese să revin mai pe larg asupra împăjurărilor care au făcut pe Turci să cedeze Rușilor Moldova de la Nistru până la Prut; în scurt să șie că această cedare a unei buci de țară pe care ei o priveau ca făcând parte din împărăția lor s'a întâmplat din pricina lipsei de încredere pe care Turcii o dobândiseră în politica lui Napoleon această anume după ce îl în-

și Moruzi trădase în chipul cel mai încredere pe Turci în cele 2 tratate încheiate cu Rușii la Tilsit—1807 și la Erfurt 1809 prin care Napoleon în schimbătura lui politică se apăsă de Ruși constituind la cererea acestora la împăratul Francezilor să învoiască incorporarea țărilor române în împărăția lor. Aceasta neîntrevedere a Turciei în purtarea lui Napoleon în schimbătura lui politică se apăsă de Ruși constituind la cererea acestora la împăratul Francezilor să învoiască incorporarea țărilor române în împărăția lor. Aceasta neîntrevedere a Turciei în purtarea lui Napoleon în schimbătura lui politică se apăsă de Ruși constituind la cererea acestora la împăratul Francezilor să învoiască incorporarea țărilor române în împărăția lor.

mai bine de o jumătate milioan de oameni, cu scopul de a stăruie această de pe țara pământului. Într-un devor Turcii aveau temei de a se tot totdeauna ce Napoleon s'a nu se pace din nou cu Rușii cum se mai făcuse odată. Pacoa între Ruși și Turci se încheie la București în 10 April 1812, tocmai pe când Napoleon făcuse asupra Niemului pentru al tri în Rusia. E drept că el trimisese cu tot pe atunci o ultimă ambasadă Alexandru I pentru a încerca înlocuirea dată împărașcă, așa dar tot purta întâmpla ca expediția lui Napoleon să se fi fura din cale, pacea se încheie între cele 2 împărății și Turcii s'a rămană atunci să lupte contra puterilor întregi ale unui stat ocular pe când era preocupat de expediția lui Napoleon înătre să-i fărâșe înfranga armată în vestea lăpt de Slobozia. Dacă adăgăm la aceste împrejurări și greutatea de atunci a răspunderii care s'a făcea prin niși călări pecum și trădarea împăratului Turci, frații Moruzi și Ipsilante s'au odepesă a lui Napoleon clușă s'a întărească pe Turci în purtarea împătririi lor, atunci vese înțelege pentru ce Turcii au constituit a cedu Basarabia porțiune de pământ destul de mare și însemnată la cererea reduseșeră cererile lor care la început cuprindeau ambele țări române întregi Moldova și Muntenia.

Rușii însă urmau totdeauna principiul politic când era vorba de țările române. Le privea ca țări vrednice de a fi apărate contra înclăcărilor turcești deci ca niște organisme ce erau nedreptul apărate de Turci și pe urmă ca niște țări pe care Turcii nu aveau dreptul de deplina stăpânire. Când era însă vorba de a încheia pacea aceste țări fiind totmai cele mai apropiate de împărăția lor Rușii întorceau ochina politică și vedea în țările române niște părți din împărăția turcească care le era înă înădmână de a le deslăpi de ea și

CONFLICTUL DIN ZONA NISTREANĂ A REPUBLICII MOLDOVA: CAUZE ȘI SOLUȚII

LAVRIC Aurelian

For the resolution of any conflict is very important, first of all, to figure out the causes which led to the contradictions. Regarding the conflict from the Eastern part of the Republic of Moldova, it is important, in the author's opinion, to find the historical background. In the following text, Aurelian Lavric is proving that the Nistrian territory under the Soviet occupation was Russified. However during the history, the territory was never populated by an autochthonous Russian population, so the idea that it could become a part of nowadays Russian Federation (which the authorities from Tiraspol demanded a few times) is not sustainable. The author presented the implication of the Russian regular army and of the Russian paramilitarian forces (Kazakhs) within 1992 year war on the both banks of the river Dniester, so that the author is entitled to call that conflict a "Russian – Moldovan" one. The author presented the causes of bursting of the conflict, especially those which were determined by the period of the Soviet Union occupation and of the collapse of the USSR in 1991. In the second part of his article, the author pointed out the possible solutions for the Russian-Moldovan conflict.

Conflictul înghețat din zona nistreană a Republicii Moldova constituie un impediment în dezvoltarea țării noastre pe toate planurile. Existența unei zone controlate de autorități nerecunoscute la nivel internațional (cu toate că guvernul de la Chișinău poartă negocieri cu ele în formatul informal 5+2 și astfel, indirect, le recunoaște legitimitatea) în cadrul granițelor formale ale Republicii Moldova face ca integrarea europeană a țării, alături de alte cauze de ordin intern (care fac diferența față de cazul Cipru), să fie pusă sub semnul întrebării. În prezent ne aflăm într-un impas: autoritățile de la Chișinău doresc menținerea zonei necontrolate de pe ambele maluri ale Nistrului în cadrul statului unitar moldovenesc (cu acordarea unei autonomii largi), iar regimul de la Tiraspol (din guvernul de acolo nu face parte nici un etnic moldovean originar din zonă, ci în majoritate etnici și cetățeni ruși – originari din Federația Rusă) dorește ca regiunii să-i fie recunoscută independența, în vederea unei eventuale alipiri la Rusia (au existat și unele declarații ale oficialilor administrației de la Tiraspol privind o eventuală alipire la Ucraina).

I. Cauze. Cu toate pierderile suferite în perioada sovietică (deportări, colonizări ale alogenilor, asimilare etno-lingvistică), în prezent 36.3% din populația fâșiei de pe malul stâng la Nistrului (cele cinci raioane transnistrene ale Republicii Moldova: Camenca, Rîbnița, Dubăsari, Grigoriopol și Slobozia), le reprezintă moldovenii (fără orașul Bender și

satele Gâsca, Proteagailovca, Chițcani, Merenești, Cremenciug și Zahorna, aflate pe malul drept al Nistrului, în Basarabia, dar care sunt controlate de administrația de la Tiraspol) [1]. Dar anii de prigoană stalinistă, de care Basarabia a avut posibilitatea să scape între 1918–1940, și-au lăsat amprenta adânc imprimată în conștiința națională a moldovenilor transnistreni. Chiar și după războiul al doilea mondial, în perioada sovietică, atunci când cele cinci raioane făceau parte din RSS Moldovenească, aici erau puține grădinițe și școli moldovenești, în special la orașe. Planurile de industrializare ale republicii vizau teritoriul din stânga Nistrului și orașul Bender ca principala zonă de amplasare a celor mai mari obiective economice. Orașele nistrene erau declarate „șantiere de șoc” ale URSS, aceasta însemnând că oameni de pretutindeni erau trimiși aici să participe la construcție, iar după terminare puteau să se stabilească în zonă, ceea ce și făceau, încadrându-se în câmpul muncii, mai ales la Tiraspol, Râbnița, Dubăsari, Dnestrovsk, Bender. Evident, după ce obiectivele industriale respective erau date în exploatare, aici venea din Rusia și din alte republici alți muncitori care primeau apartamente peste rând (până și paznici – persoane fără studii, care nu se încadrau în categoria „specialiști”). De asemenea, mai cu seamă în ultimele decenii, tot mai mulți ofițeri în rezervă ai armatei sovietice, care, conform legislației în vigoare la acel moment, aveau dreptul să se stabilească în partea de sud a imperiului, alegeau zona nistreană a RSSM. Toate acestea au făcut ca spre sfârșitul anilor '80 să iasă în evidență anumite deosebiri demografice, etno-psihologice și istorico-culturale dintre populațiile de pe cele două maluri ale Nistrului. Pe de o parte, pe malul drept oamenii erau dornici de o renaștere națională, de o reformare a sistemului politic și economic, de o afirmare a independenței și statalității lor. Pe de altă parte, populația urbană (formată în majoritate din coloniști), pe malul stâng și din orașul Bender, era ostilă ideii de renaștere națională a autohtonilor, fiind bine organizată prin aparatul de partid și sindical, și devotată sistemului sovietic (care i-a trimis acolo), iar populația rurală (majoritar moldovenească) era derutată și înfricoșată (consecință inclusiv a represiei din timpul regimului stalinist). Aceasta era situația din ajunul convocării Sesiunii a 13-a a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești care, la 31 august 1989, a adoptat Legea cu privire la limba de stat (moldovenească) și revenirea la alfabetul latin. Sub pretextul temerii de reunificarea Moldovei cu România, persoanele care au preluat puterea în stânga Nistrului, în marea lor majoritate neautohtoni, prin acțiuni de intimidare și afișare a forței au organizat „referendumuri”, fără observatori neutri, în localități din zona

nistreană și „au proclamat” la 2 septembrie 1990 „republica moldovenească nistreană” (RSSMN), pentru „a se desprinde” de RSSM. La acel moment se vehicula ideea că populația rusă de pe malul stâng al Nistrului nu mai suportă coexistența în cadrul unui stat comun cu populația moldovenească majoritară pe malul drept al fluviului. Totuși, 75% dintre rușii care trăiesc pe teritoriul Republicii Moldova se află în Basarabia – pe malul drept al Nistrului (în municipiul Chișinău locuiesc mai mulți ruși decât în „RMN”) și ei nu au manifestat asemenea nemulțumiri și temeri. De altfel, conform datelor recensământului pe 1989 din Moldova, ca număr de populație, moldovenii – 64,5%, erau urmași de ucraineni – 13,8%, apoi de ruși – 13%, găgăuzi – 3%, bulgari – 2%, evrei – 1,5% și de reprezentanți ai altor naționalități – 1,8% [2].

Regimul stalinist de ocupație și-a permis să pună în aplicare pe teritoriile istorice moldovenești anexate, la fel cum a făcut-o și în alte părți ale imperiului, un plan ale cărui efecte dezastruoase se resimt din plin până și în zilele noastre – este vorba de schimbarea frontierelor istorice ale regiunilor locuite compact de anumite etnii. Astfel, Karabahul locuit de armeni a ajuns în componența Azerbaidjanului, de asemenea, nordul Bucovinei, ținutul Herța, județul Hotin din nordul Basarabiei, precum și județele Cetatea Albă și Ismail din sudul Basarabiei au fost încorporate Ucrainei, în timp ce cinci dintre cele 11 raioane ale RASS Moldovenești, care se aflau în componența Ucrainei, au intrat în limitele teritoriului RSS Moldovenești unionale. În regiunea nistreană încorporată în RSSM există mai multe zone cu populație compactă ucraineană (în raioanele Camenca, Rîbnița) sau cu populație majoritar rusească (or. Tiraspol), așa cum în raioanele Reni, Noua Suliță, Herța, Adâncata și Storojineț (actualmente în Ucraina) există zone cu populație compactă moldo-română.

În februarie 1988 populația majoritară armenească din Karabahul de Munte a cerut ieșirea regiunii din componența Azerbaidjanului și intrarea acesteia în componența Armeniei. Au avut loc mai multe pogromuri și ciocniri în care și-au pierdut viața atât armeni cât și azeri. În zona nistreană unul dintre factorii care au condus la conflict a fost de asemenea factorul etnic: în condițiile destrămării URSS, populația ucraineană autohtonă (aproximativ 30% din populația regiunii nistrene) și cea rusofonă nu au dorit să rămână într-o republică moldovenească tot mai independentă. Populația moldo-română din Ucraina însă, fără vreun sprijin din partea vreunei armate, nu s-a încumetat să protesteze împotriva nedreptății comise de regimul sovietic de ocupație în 1940 (în zona nistreană se afla și se află armata a 14-cea rusă; Karabahul a fost susținut de Armenia).

Concomitent cu evenimentele din Karabahul de Munte, presiunile popoarelor din alte republici sovietice pentru drepturi naționale se intensificau. La 9 aprilie 1989 tancurile sovietice ies pe străzile capitalei gruzine Tbilisi pentru a reprimă o manifestație antisovietică: 19 manifestanți și-au pierdut viața. În 1990 au loc represii la Baku (Azerbaidjan). Republicile baltice se îndreptau cu pași rapizi spre libertate. În 1988 Parlamentul Estoniei a proclamat suveranitatea acestei republici (la 20 august 1991 a proclamat independența). La 13 martie 1990 Parlamentul lituanian adoptase o constituție provizorie, iar membrii guvernului, format în acele zile, declarau înainte de a fi confirmați de legislativ că vor acționa numai în virtutea noii constituții [3]. Peste tot, în localurile Saiudis-ului (Frontul Popular din Lituania) tinerii se înregistrau în detașamente de apărare a ordinii publice. Elicoptere ale armatei sovietice au aruncat în mai multe localități foi volante cu un apel al președintelui Gorbaciov. Soldații armatei sovietice au început ocuparea unor sedii: al Comitetului raional (de sector) Octombrie din Vilnius, al Comitetului orășenesc de partid. Tinerii lituanieni care au fost recrutați în armata sovietică își părăseau unitățile și se întorceau acasă. Mulți dintre aceștia au fost prinși și izolați în locuri necunoscute. În ianuarie 1991 la Vilnius „au fost parașutate trupe de desant, care au ocupat cele mai importante obiective de pe teritoriul republicii – televiziunea, clădirea Departamentului pentru apărarea ținutului, telegraful etc. A urmat un atac violent asupra protestatarilor de la Vilnius, care s-a soldat cu 14 morți (...) [sute au fost răniți, notă A.L.]. Același scenariu s-a repetat, peste o zi, și la Riga (Letonia), când trupele de miliție cu destinație specială au folosit armele de foc pentru ocuparea sediilor mai multor servicii de stat, inclusiv cel al Academiei de Miliție. Organele „Interpol”-ului îi mai caută și azi pe cei care au tras în oamenii pașnici. În această listă figurează și actualul [deja fostul, n. A.L.] «ministru al securității naționale al r.m.n.» (...) V. Șevțov-Antiufeev” [4].

În Letonia, evenimentele au început, ca și în celelalte două republici baltice, încă în 1988. După declarația de independență din 4 mai 1990 (independența a fost recunoscută la 21 august 1991), în republică existau concomitent două ministere de interne, care se aflau în aceeași clădire și doi procurori – unul sovietic, celălalt leton. În ianuarie 1991 garnizoana de miliție din Riga și detașamentul de miliție cu destinație specială (trupele de elită OMON care au participat la înăbușirea manifestațiilor populare) au declarat că nu se supun noilor autorități letone și au format un „soviet” (comitet) de coordonare, condus de colonelul Goncareenko. După ce a fugit de la Riga, acesta a devenit general-maiorul de miliție cu numele

schimbat – Matveev – din RMN. Din acel soviet mai făcea parte V. Antiufeev, care și-a schimbat numele în V. Șevțov – fostul (până în decembrie 2011) șef al serviciilor secrete nistrene. În timpul puciului de la Moscova (19 august 1991) ministrul afacerilor interne din metropola imperială, Boris Pugo, i-a ordonat prin telefon lui Antiufeev să preia conducerea Ministerului de Interne. Puciul a durat patru zile: 19-22 august 1991. La 23 august 1991 Antiufeev și alți bănuți de crime, fug din Riga și după un popas în Rusia, se stabilesc la Tiraspol.

După puci, Moscova recunoaște independența celor trei republici baltice – Lituania, Letonia și Estonia. Moldova își proclamase suveranitatea încă la 23 iunie 1990. Dar numai după puci și după ce Ucraina și-a declarat independența (la 24 august 1991), Parlamentul de la Chișinău a votat la 27 august 1991 independența Republicii Moldova. La 8 decembrie 1991 la Belovejskaia Pușcia, în Belarus, liderii belarus, rus și ucrainean – Stanislav Șușkevici, Boris Elțin și Leonid Kravciuk – au semnat un acord prin care URSS era dizolvată. La 21 decembrie 1991, la Alma-Ata are loc reuniunea liderilor republicilor post-sovietice, cu excepția celor trei republici baltice și a Georgiei, care înființează CSI. Prin semnătura sa, M. Snegur a inclus Republica Moldova în CSI, deși nu a avut un mandat în acest sens din partea Parlamentului de la Chișinău.

După puci perdanții de la Riga s-au refugiat la Tiraspol. Aici Gonciarenko și-a schimbat numele în Matveev, fiind însărcinat cu formarea batalionului „Dnestr” (a mai fost adjunct de ministru, consilier de stat în rang de ministru pe lângă președinte, responsabil de problemele ordinii de drept și securității). Autoritățile letone au deschis dosare penale împotriva lui Gonciarenko și Antiufeev, dar nu îi pot aduce în fața justiției. Astfel, fenomenul din zona nistreană nu poate fi examinat separat, în afara *contextului destrămării URSS*. La Tiraspol și-au găsit refugiul persoane devotate regimului sovietic, cel puțin din republicile baltice și din Rusia, care au venit să apere ultimul bastion sovieto-comunist, Nistrenia (așa cum i se spune oficial la Tiraspol în *limba moldovenească*). În lipsa sprijinului acordat de fostele autorități imperiale centrale de la Moscova, fără aventurierii din întreg cuprinsul imperiului, care și-au găsit aici „rostul”, fără implicarea Armatei a 14-a rusești, conflictul din zona nistreană a RM putea fi evitat.

Am identificat 12 cauze mai importante ale apariției conflictului:

1. Existența unei mari mase de *coloniști* ruși la Tiraspol, Bender, Rîbnița și în celelalte orașe nistrene, care nu doreau să facă parte din

Republica Moldova, aflată pe calea independenței – desprinderii de Rusia.

2. Un număr mare de coloniști făceau parte din organele de conducere de stat (raionale, orașenești) și din administrația întreprinderilor. Fiindu-le frică să-și piardă posturile și privilegiile, persoanele respective au procedat la crearea structurilor „RSSMN”.
3. Populația rurală moldovenească, și nu numai aceasta, a fost apatică, derutată și speriată (au fost doar câteva excepții – satele în care s-a opus rezistență armată: Cocieri, Molovata Nouă, Coșnița, Pohrebea, Pîrîta, Doroțcaia ș.a.). Apatia a fost consecința fricii inoculate de cazaci și „gardiști”.
4. Deoarece populația de pe malul stîng al Nistrului a fost victima terorii staliniste din 1917 până în 1953 (cu excepția anilor 1941-1944), frica indusă atunci se resimțea încă în 1989-1991 – perioada destrămării URSS.
5. Datorită procesului de inducere a ideologiei sovietice – în conștiința populației de pe malul stîng al Nistrului – încă din 1917, unele persoane din zona nistreană erau mult mai *sovietizare* în mentalitate și în 1989 își vedeau amenințat modul de viață constituit de decenii, crezul ideologic, sistemul de organizare a vieții. În 1989, o parte a populației din zona nistreană încă nu era gata să conștientizeze necesitatea schimbărilor radicale ce se efectuau la Chișinău: renunțarea la sistemul politic monopartid și la ideologia comunistă, apariția germenilor economiei de piață, etc. (inclusiv, introducerea *limbii moldovenești* în instituțiile de stat și în întreprinderi; până atunci era folosită limba rusă),
6. Parlamentul de la Chișinău a adoptat *legile despre funcționarea limbilor*, despre drapelul de stat – *tricolorul* – fără să țină seama de realitatea din zona nistreană și fără a lua în calcul reacția de acolo. Deoarece în regiune se afla o importantă populație de coloniști rusofoni și de persoane rusificate, care nu a folosit limba română/moldovenească până în 1989, persoanele respective s-au speriat și au început să ia măsuri de apărare care au condus la crearea RMN.
7. Regiunea din stînga Nistrului nu a făcut parte din statul român în perioada în care Basarabia a fost unită cu țara (1918-1940). Respectiv, exista *un decalaj privind conștiința națională* la populația basarabeană și la cea transnistreană: în timp ce basarabenii se

- pronunțau hotărât pentru independență și libertate, mulți transnistreni, chiar autohtoni, nici nu concepeau așa ceva.
8. În perioada sovietică moldovenii din stânga Nistrului nu au beneficiat de suficiente grădinițe și școli cu predare în limba maternă, copiii fiind nevoiți să fie instruiți în limba rusă (în orașe, în satele cu populație mixtă). Fiind *rusificați*, li s-a format o altă conștiință culturală (regională), decât cea a basarabenilor. Gradul de rusificare a moldovenilor a fost mult mai mare în stânga Nistrului și în Bender.
 9. Autoritățile sovietice au exagerat prin *propagandă* și *manipulare* abuzurile administrației românești din perioada 1941-1944 în Transnistria, care nici pe departe nu se apropie de anvergura crimelor staliniste de până atunci și de după. Populației transnistrene i s-a indus o ură și o frică față de România (*românofobie*).
 10. *Forțe politice din Moscova* (președintele parlamentului sovietic A. Lukianov ș.a.) *au instigat și au sprijinit* impunerea structurilor regimului care a uzurpat puterea, ca un mijloc de șantaj asupra Chișinăului pentru a menține Moldova în cadrul URSS (pentru ca autoritățile de la Chișinău să semneze noul tratat unional).
 11. *Armata a 14-a a URSS*, staționată până în prezent în zona nistreană, *a participat* la acțiunea de uzurpare a puterii și de impunere a unui regim de ocupație militară rusească.
 12. *Cazacii de pe Don*, mercenarii din Rusia, *ofițerii în rezervă ai armatei sovietice*, care au primit locuințe și s-au stabilit în perioada anterioară conflictului în orașele din zona nistreană a Moldovei, *persoane din forțele de menținere a ordinii din alte republici* (în special cele baltice), care s-au aciuat, după puciul din august 1991, la Titaspol, au realizat uzurparea puterii și impunerea regimului de ocupație militară rusească.

II. Soluții.

În contextul identificării unor soluții pentru conflictul din zona estică a Republicii Moldova sunt utile atât unele exemple din trecut, cât și unele precedente de succes care au fost implementate în perioada prezentă. Autoritățile Republicii Moldova propun drept model de soluționare a conflictului nistrean statutul votat de Parlamentul RM în 1994, prin care a fost instituită *autonomia găgăuzească*. Tiraspolul respinge categoric această modalitate de soluționare, pledând pentru recunoașterea independenței RMN. De aceea, negocierile s-au desfășurat până în prezent anevoios. Actualul format 5+2, în care Rusia este prezentă nu ca parte implicată în conflict (așa cum a fost recunoscută de CEDO, printr-o

hotărâre a sa în dosarul Ilașcu, în 2004), ci ca mediator, este mai degrabă un mijloc de tergiversare a timpului în care Rusia își consolidează pozițiile în zona sa de ocupație de pe teritoriul RM.

În situația creată în zona estică a RM există câteva posibilități privind evoluția conflictului:

1. Perpetuarea situației prezente, când autoproclamata RMN nu este recunoscută la nivel internațional de nici un stat, dar continuă să existe de facto, independent față de Republica Moldova (acesta este și cazul Karabahului de Munte, formațiune nerecunoscută până în prezent de nici un stat);
2. Autoproclamata RMN ar putea fi recunoscută de către unele state (vezi precedentele Abhazia și Osetia de Sud, recunoscute de Federația Rusă și de alte trei țări, Republica Turcă Cipriotă, recunoscută de Turcia, precum și Taiwan, recunoscut de 23 state suverane [5]).
3. Federalizarea RM și un acord privind staționarea trupelor rusești în zona nistreană, ca o garanție a excluderii variantei unirii RM cu România, așa cum cere administrația zonei de ocupație rusească de la Tiraspol și autoritățile ruse de la Moscova.

În analizele cu privire la conflictul din zona estică a RM au fost vehiculate mai multe scenarii, mai mult sau mai puțin dezirabile în viziunea autorilor. De exemplu, Oleg Serebrian, după ce menționează că „Chișinăul nu a reușit să-și structureze un plan de acțiuni în această problemă” [6] propune „stabilirea unei frontiere de facto, pentru izolarea zonei separatiste [?] de restul teritoriului țării, fără însă a recunoaște independența acesteia” [7]. Menționez că sintagma „zonă separatistă” este foarte îndoielnică în condițiile în care regimul a fost și mai este condus de originari din Federația Rusă, cetățeni ai Rusiei (de exemplu, fostul președinte Igor Smirnov – din 1990 până în decembrie 2011 – este originar din Petropavlovsk-pe-Kamciatka) și în condițiile în care în zonă se află trupe rusești de ocupație, instalate pe malul stâng încă din 1792, iar în Basarabia din 1812. Într-un alt context, Serebrian mai propune, ca unul dintre scenarii, „cedarea regiunii transnistrene Ucrainei, revenindu-se la vechiul hotar pe Nistru” [8]. Un alt scenariu, în viziunea lui Serebrian, ar fi „recunoașterea independenței” RMN [9], scenariu neagreat totuși de cercetător, deoarece în urma acordării independenței Tiraspolului „în câștig ar fi doar Moscova”.

Consider că, teoretic, poate fi imaginat un scenariu prin care Republica Moldova ar putea recunoaște independența așa-zisei RMN. Un asemenea pas ar avea avantaje pentru Republica Moldova: cu o graniță

estică securizată, RM și-ar spori șansele de aderare la UE și, de ce nu, în asemenea condiții, ar putea solicita adearea la NATO, pentru a se asigura de orice amenințări din partea Rusiei (singurul stat agresor din 1792, de când a ajuns la Nistru, până în prezent, care a amenințat și amenință în permanență Moldova). De asemenea, securizarea frontierei nesigure din Est ar conduce la îmbunătățirea situației economice, datorită excluderii traficului ilicit de mărfuri. În condițiile unei recunoașteri a independenței RMN, Chișinăul eventual ar putea cere și obține retrocedarea localităților basarabene care se află sub ocupație rusească (orașul Bender și satele Gâsca, Proteagailovca, Chițcani, Cremenciug, Merenești și Zahorna). Desigur, cu memoria vie a amputării teritoriale de la 2 august 1940 (definitivată la 4 noiembrie 1940), când sudul Basarabiei, nordul Basarabiei, nordul Bucovinei și ținutul Herța – străvechi teritorii moldovenești – au fost încorporate Ucrainei, Moldovei acordându-i-se în schimb fâșia transnistreană, este greu să te aștepti astăzi la cedări teritoriale din partea autorităților de la Chișinău (cedarea fâșiei transnistrene).

Un scenariu ce poate fi luat în calcul (cu condiția unei presiuni puternice din partea statelor UE și SUA) ar fi retrocedarea (înapoierea), de către Rusia, a regiunii nistrene, după cum a fost soluționat conflictul din Craiana – în Croația, când Serbia și-a retras armata și administrația din acea regiune croată. Acest model este întrucâtva similar cu evenimentele produse în 1856. Atunci Rusia a retrocedat Principatului Moldovei trei districte/județe (Cahul, Bolgrad și Ismail) din sudul Basarabiei, după Războiul Crimeii: drapelul Rusiei a fost coborât de pe catargele din cazarmele unităților militare și de pe clădirile administrației, în locul lor fiind arborat drapelul Principatului Moldova. Trupele rusești au părăsit sudul Basarabiei, iar unități ale armatei moldovenești au preluat controlul asupra teritoriului. Evident, pentru un scenariu asemănător, autoritățile de la Chișinău ar trebui să țină cont de hotărârea CEDO din 2004, în dosarul Ilașcu, prin care instanța internațională a stabilit că teritoriul estic al Republicii Moldova, necontrolat de guvernul de la Chișinău, se află sub jurisdicția Federației Ruse. Într-adevăr, Moscova își menține trupele de ocupație atât în Basarabia (la Bender și în cele cinci sate din zonă), cât și în Tiraspol și în majoritatea localităților transnistrene. Este adevărat că în 1856 Rusia a restituit partea respectivă din teritoriul istoric moldovenesc în urma unui război pe care l-a pierdut în fața puterilor occidentale. În 1992, atunci când Rusia era înfrântă în urma războiului rece, dacă Occidentul s-

ar fi implicat mai mult și mai activ, inclusiv dacă ar fi exercitat presiuni asupra Moscovei, armata și administrația colonială rusă puteau fi repatriate dincolo de teritoriul Ucrainei. Cu regret, acel moment a fost ratat iar în prezent Rusia este bine consolidată pe cele două maluri ale Nistrului, pe teritoriul Republicii Moldova, pe care îl menține în continuare sub ocupație.

Fostul ministru de Interne, iar apoi al Apărării al RM, gen. Ion Costăș, analizând situația legată de conflict, vede și el două posibile scenarii privind soluționarea. Menționând că Guvernul de la Chișinău nu poate propune nimic constructiv în privința zonei nistrene, ca și cu privire la autonomia găgăuzească, unde se manifestă tendințe separatiste [10], generalul examinează, ca un prim scenariu, schimbul amical de teritorii între Republica Moldova și Ucraina: „Nistrenia, atât de dorită de Kiev, ar putea trece sub jurisdicția sa, granița ar fi pe Nistru, iar sudul Basarabiei și nordul Bucovinei ne-ar putea fi restituite în schimbul Nistreniei” [11]. Autorul nu crede că un asemenea schimb este posibil datorită importanței geostrategice a gurilor Dunării pentru orice stat. Al doilea scenariu, mai real, după Ion Costăș, este „realizarea unui consens, în rezultatul conjugării eforturilor UE și SUA, care pot influența Kievul și Chișinăul cu scopul asigurării ordinii la granița moldo-ucraineană. Atunci Nistrenia ar putea să înceteze a mai fi un rai pentru contrabandiști, o sursă de venituri ilicite pentru lobbistii autoprocimatei republici” [12]. Acestea sunt doar câteva exemple ale felului cum văd unii autori de la noi soluționarea conflictului înghețat de pe Nistru.

Deficiența în cazul tuturor acestor scenarii ține de faptul că autorii lor nu pornesc de la interesele populației regiunii nistrene, ci pornesc de la dorința de a fi asigurată o graniță comodă pentru guvernul de la Chișinău, chiar cu prețul renunțării la 11% din teritoriul național. Consider că cercetările asupra conflictului, pe lângă identificarea cauzelor și esenței acestuia, pe lângă găsirea unor precedente în practica internațională, ar trebui să utilizeze și alte optici. O abordare utilă în acest context ar fi elaborarea și studierea hărții etnice a regiunii, în vederea identificării intereselor populației din zonă. Compoziția etnică denotă faptul că încă în 1940 au fost alipite la RSS Moldovenească zone cu localități din regiunea transnistreană unde etnicii ucraineni locuiesc compact. Generalul Ion Costăș relatează faptul că pe 25 august 1991 la Tiraspol a fost proclamată independența RMN, iar Igor Smirnov a plecat la Kiev, cu un apel privind solicitarea de a fi acceptată RMN în cadrul statului ucrainean [13]. Desigur, situația s-a schimbat în mare măsură de atunci. Astăzi, poate, administrația de la Tiraspol ar prefera ca autoprocimatea RMN să fie încorporată Rusiei

și nu Ucrainei. Totuși, cred că dacă în cadrul negocierilor cu participarea UE, SUA și Rusiei ar fi acceptată posibilitatea reparării, măcar parțial, a ilegalității comise în toamna anului 1940 împotriva popoarelor ucrainean și moldovenesc, la trasarea graniței între RSSU și RSSM, ar putea fi implementată o soluție eficientă. La 4 noiembrie 1940, în hotărârea Prezidiului Sovietului Suprem al URSS cu privire la granița moldo-ucraineană, nu s-a ținut cond de componența etnică a populației în teritoriile care au fost date la schimb. Practic, originea conflictului (sau războiului, cum preferă să-l numească generalul Ion Costăș) din 1990-1992 se află în trasarea în 1940 a graniței, de către autoritățile sovietice. O rectificare de graniță între Ucraina și Republica Moldova, în urma căreia majoritatea localităților populate de moldoveni, de peste Nistru, ar reveni sub jurisdicția Chișinăului, iar cele locuite de ucraineni, ca și localități unde etnicii ruși sunt numeroși, dar care se orientează (gravitează economic) mai mult spre Odesa (ca orașul Tiraspol) ar trece la Ucraina, iar în schimbul acestui teritoriu, de la Ucraina ar reveni *exact aceeași suprafață de teritoriu* pe care se află localități locuite de o populație ce se identifică drept moldovenească (raionul Noua Suliță) sau românească (raionul Herța) ar fi o soluție bună. În urma implementării acesteia ar dispărea și starea de incertitudine și tensiune din autonomia găgăuzească, liderii căreia au declarat în mai multe rânduri că așteaptă federalizarea RM și acceptarea autonomiei în cauză ca subiect în cadrul noii formule statele moldovenești.

Soluția privind un schimb de teritorii dintre Ucraina și Republica Moldova (cu condiția ca UE și SUA să convingă Rusia să accepte un asemenea scenariu) este una dintre cele mai bune. În istoria dreptului internațional au existat mai multe precedente de acest fel care ne permit să afirmăm că acest scenariu este realizabil. În afara schimbului recent de teritorii, convenit în 1999, între RM și Ucraina (Giurgiulești - Palanca), există cazurile cunoscute de după primul război mondial, când România a efectuat un schimb de teritorii cu Cehoslovacia (în regiunea Maramureș – în 1920) [14] și cu Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (în regiunea Banat – la 10 aprilie 1924) [15]. În 1993 Cehia și Slovacia au efectuat un schimb de teritorii când s-au separat în două state. Consider că o soluție vizând un schimb echitabil de teritorii este în spiritul practicii internaționale europene și poate conduce la soluționarea definitivă a conflictului din zona nistreană a RM.

REFERINȚE:

1. Ungureanu Constantin, *Populația Transnistriei (1926-1989)*, în *Destin românesc*, nr. 3-4. – Chișinău – București, 2003, p. 137.
2. *Anuarul statistic al Republicii Moldova*. – Chișinău, 1992, p.30.
3. Aurelian Lavric, *Incredibila revoluție // Timpul*. – Iași, 7 aprilie 1990.
4. Snegur, Mircea, *Labirintul destinului. Memorii*. – Volumul II, Chișinău, 2008, p. 57-58.
5. http://en.wikipedia.org/wiki/Diplomatic_history_of_Taiwan, 10. 06.2011.
6. Serebrian Oleg, *Despre geopolitică*, Editura Cartier, Chișinău, 2009, p. 94.
7. *Ibidem*, p. 95.
8. *Ibidem*, p. 109.
9. *Ibidem*, p. 111.
10. Costăș Ion, *Dni zatmenîia. Hronika neobiavlennoi voinî*, Editura Universul, Chișinău, 2010, p. 546.
11. *Ibidem*, p. 541.
12. *Ibidem*, p. 542.
13. *Ibidem*, p. 266.
14. <http://www.viseudesus.ro/maramuresul-istoric/36-maramures/50-cumsaunit>, 10. 06.2011.
15. http://ro.wikipedia.org/wiki/Frontiera_%C3%AEntre_Rom%C3%A2nia_%C8%99i_Serbia, 10. 06.2011.

**NICOLAE IORGA – MEMORIALIST:
PERSONALITĂȚI BASARABENE ÎN VIZIUNEA MARELUI SAVANT**

CAZACU Nicolae

ABSTRACT

Nicolae Iorga is a famous historian, literary critic and memoirist, whose works are known everywhere. The volumes „Oameni cari au fost” represent a masterpiece of our romanian culture and literature, sketching 690 literary portraits. It must be pointed that his books „Memorii” evoke the most distinguished personalities of the beginning of the XX-th century from Basarabia, such as: Pantelimon Halippa, Ion Halippa, Nicolae Donici, Ștefan Ciobanu, Constantin Stere and others. The works offer retrospective arguments against Iorga's adversaries and reflect portraits of people who crossed Iorga's path—attributes which are fully suggested by literary critics exploiting Iorga's talents as a „polemicist” and „portraitist”.

**Personalități basarabene
în viziunea lui Nicolae Iorga**

Motto:

„... odată ce soarele a apus,
aceasta e o condiție neapărată
pentru a-i vedea din nou răsăritul.”

N. Iorga

Un loc aparte în opera lui Nicolae Iorga ocupă memorialistica. Acest gen de literatură l-a preocupat pe marele savant toată viața, scriind o serie de lucrări importante, dintre care menționăm: „*Oameni cari au fost*” (în 4 volume), „*Memorii*” (în 7 volume), „*Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*” (în 3 volume).

Volumele „*Oameni cari au fost*” sunt în opinia cercetătorului Valeriu Răpeanu o „galerie unică (de portrete –n.n.) în istoria literaturii române”¹ care cuprind 690 portrete (după alte date 646 portrete).²

Trăind în inima evenimentelor mari, fiind în strânse relații cu toată elita cărmuitoare a Țării, Nicolae Iorga și-a scris „*Memoriile*” sale sobru și sincer, cu exactitatea unui aparat fotografic, acestea rămânând a fi documente de adevăr, izvoare de neprețuit ale istoriei.

„*O viață de om așa cum a fost*”, carte neegalată în memorialistica românească, este apreciată de către istoricul Mihai Berza drept „una din cele mai frumoase cărți din câte s-au scris în limba românească.”³

¹ Valeriu Răpeanu, O monumentală operă de moralist și de artist. Prefață la cartea N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol.I, Galați, 1994, p.XX

² Valeriu și Sanda Răpeanu, *Notă asupra ediției (la aceeași lucrare a lui N.Iorga –n.n.)*, p.XXII

³ Valeriu Răpeanu, Prefață la cartea N. Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost* (în 3 vol.), București, 1976, p.V

În contextul acestor și altor lucrări, inclusiv a celor închinete Basarabiei, dar și a unor publicații din presă, Nicolae Iorga a evocat o serie de personalități basarabene, multe din ele fiind cu adevărat marcante. Din șiragul personalităților înalt apreciate de către Nicolae Iorga, un loc aparte ocupă clasicii literaturii române, originari din Basarabia: Constantin Stamate, Alexandru Hașdeu, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Alexandru Donici, Alecu Russo.

În viziunea lui Nicolae Iorga, poetul Constantin Stamate, apreciat pentru opera sa „foarte întinsă”, rămânea a fi „foarte puțin” cunoscut în Vechiul Regat.¹ Aceasta l-a făcut, ca la împlinirea a 120 de ani de la naștere și a trei decenii de la moartea sa, să-i prezinte în 1906 portretul său literar, intitulat „*Un poet basarabean: C. Stamati*”, inclus în antologia „Oameni cari au fost”.

Nicolae Iorga apreciază călătoriile lui Constantin Stamate în Moldova de peste Prut, în urma cărora, „cavalerul de la Ocnița” a reușit să colaboreze la cele mai prestigioase publicații românești ale vremii „Albina românească” a lui Gheorghe Asachi și „Dacia literară” a lui Mihail Kogălniceanu, să scrie lucrări importante ca „Muza Românească” și altele.² A fost marcat ca traducător și, bineînțeles, i-a menționat titlul de membru fondator al Academiei Române (1866) din partea Basarabiei.

În încheiere, Nicolae Iorga denotă din plin tot dramatismul vieții și activității literare a lui Constantin Stamate, cauzat de consecințele stăpînirii rusești în Basarabia: „Dacă ar fi trăit în Moldova (de peste Prut –n.n.)..., el putea merge departe pe acest drum. În Basarabia n-avea din ce-și hrăni verva.”³ Nicolae Iorga va reveni asupra numelui lui C. Stamati și în alte lucrări.⁴

Dintre scriitorii clasici basarabeni, Nicolae Iorga l-a cunoscut personal doar pe Bogdan Petriceicu Hașdeu, între care a existat și o comunicare epistolară, deși diferența de vîrstă era destul de mare⁵. Este important să știm că B. P. Hașdeu l-a remarcat pe Nicolae Iorga, chiar la începutul activității sale științifice, ca „o perlă a generației tinere.”⁶

La rîndul său Nicolae Iorga a știut pe bună dreptate să aprecieze nemuritoarea operă a lui B.P.Hasdeu. În a noua zi după moartea lui B.P.Hasdeu, la 2 septembrie 1907, Nicolae Iorga i-a închinat un tulburător

¹ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol.I, București, 1934, p.163

² Ibidem, p.163-164

³ Ibidem, p.169-170

⁴ N. Iorga, *Pagini despre Basarabia de astăzi*, Vălenii de Munte, 1912, p.65-66

⁵ Barbu Theodorescu, *Scrisori către Nicolae Iorga 1890-1901*, vol.I, București, 1972, p.145, 373

⁶ Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga 1871-1940*, Bibliografie, București, 1976, p.107

memoriu publicat în revista „Floarea darurilor”: „A fost un om genial...a dispus de cunoștințe neobișnuite în toate domeniile, așa încît oricînd putea uimi pe cei mai mulți; a avut un spirit elastic cum greu s-ar mai putea găsi altul...”¹ „A fost frumos, a fost iubit, a fost mîndru, a gustat larg din mierea cerească a gloriei, os de Domn, s-a visat Domn el însuși.”²

Analizînd activitatea științifică a lui B.P.Hasdeu, cu adevărat excepțională, Nicolae Iorga menționa îndeosebi fondarea în 1864 de către marele cărturar a revistei „Arhiva istorică”³, considerată „cea dintâi carte a slavisticii la Români”⁴, includerea „în circulație...prin *Istoria critică*”⁵ o uriașă mulțime de informație nouă: a cutezat să viseze o mare Enciclopedie națională, încercată prin „Magnum Etymologicum” („Etymologicum Magnum Romania”-n.n.), fiind un deschizător de drumuri în diverse „ramuri ale științei istorice și filologice”⁶. A fost răsplătit de „un număr nesfîrșit de admiratori.”⁷ pentru spiritul său enciclopedic, „pentru superba lui individualitate”.⁸

Realizările incontestabile ale operei lui B.P.Hasdeu, unul din cei mai proeminenți membri titulari ai Academiei Române, au depășit cu mult nivelul culturii naționale și creației istorice ale timpului său. Pentru toate acestea, menționa Nicolae Iorga, „neamul lui nu-l va uita și...nu-și va opri admirația față de această strălucită minte omenească care a scînteiat între noi.”⁹

La 20 de ani de la trecerea în eternitate a lui B.P.Hasdeu, marele savant Nicolae Iorga i-a închinat o lucrare aparte¹⁰, iar la 2 decembrie 1932 a ținut la Academia Română comunicarea „B.P.Hasdeu ca istoric”.¹¹

În memorabila carte „*Oameni cari au fost*”, sunt evocate și alte personalități basarabene: din domeniul literaturii – Iulia Hasdeu, Dimitrie C. Moruzi, Leon Donici – Dobronravov și Liuba Dimitriev (Dimitrie), din viața politică– Zamfir Arbore, Pavel Gore, Vasile Stroescu și Simion Murafa; din cohorta de vîrf a militarilor – mareșalul Alexandru Averescu, precum și dintre slujitorii cultului – mitropolitul Iosif Naniescu și preotul-poet Alexei

¹ N. Iorga, *B.P.Hasdeu.*, „Floarea darurilor”, 2 septembrie 1907, p.1 (acest memoriu a fost ulterior inclus în lucrarea „*Oameni cari au fost*”, vol.I, Galați, 1994, p.184-187 – n.n.)

² Idem

³ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol.I, București, 1934, p.170-171

⁴ Idem

⁵ (Denumirea deplină: „*Istoria critică a românilor*” în 2 vol. -n.n.)

⁶ N. Iorga, *Opera citată*, p.171

⁷ Idem

⁸ Ibidem, p.172

⁹ Idem

¹⁰ N. Iorga, *B.P.Hasdeu*, București, 1927, (vezi Barbu Theodorescu, Nicolae Iorga 1871 – 1940.

Bibliografie. București, 1976, p.107)

¹¹ Barbu Theodorescu, *Op. cit.*, p.107

Mateevici. Vom puncta doar cîteva din cele mai semnificative aprecieri ale marelui savant.

Iulia Hasdeu a fost „înzestrată cu cele mai înalte daruri”¹, s-a distins printr-o creație literară „de o adevărată valoare.”²

Opera lui Dimitrie C. Moruzi, strănepotul domnitorului Moldovei Constantin Moruzi, este înalt apreciat, îndeosebi studiul „Basarabia și trecutul ei” și romanele lui („Înstrăinații”, „Pribejii în țara răpită” –n.n.) „despre vechea viață moldovenească și basarabeană.”³

Cu deosebită pietate și admirație vorbește N. Iorga și despre renumitul înaintaș Zamfir Arbore: „În omul acesta de o blîndețe fără margini, de o seninătate ca a înțelepților din antichitate era o adevărată comoară din aceea ce nația noastră are mai bun ca judecată dreaptă, simțire aleasă și desăvîrșită cinste.”⁴ Anterior în altă lucrare, N. Iorga apreciasse valoarea științifică a lucrărilor lui Zamfir Arbore: „Basarabia în secolul XIX” (1899) și „Dicționarul geografic al Basarabiei”. (1904)⁵

Filantropul boier fără egal Vasile Stroescu a fost elogiât și în vremea vieții sale, cînd în 1910 donase 100.000 coroane pentru prosperarea școlilor românești din Blaj și 300.000 lei pentru școlile de la Sibiu ca prin „darul său de rege...să se întreacă pe sine.”⁶ În acest context, N. Iorga a constatat: „Basarabia ni-a dat prin d. Stroescu acea cheazășie pentru viitor, pe care știm astăzi că ne putem răzima.”⁷ Admirat pentru faptele sale memorabile de caritate, la moartea sa a fost numit „*Marele Om de bine și generosul binefăcător*”.⁸

Memoriei renumitului luptător pentru eliberarea Basarabiei Simion Murafa, pe care N. Iorga l-a cunoscut personal, i-a închinat un impresionant memoriu: „Voinic și frumos, cu o siguranță desăvîrșită în atitudine, în privire, în cuvînt, inteligent și energic, de-o francheță deplină în exprimarea părerilor sale...adînc convins de dreptatea planurilor pe care le urmărea, el făcea cea mai mare impresie”.⁹

Mareșalul Alexandru Averescu, a fost apreciat ca „unul din marii domni de oaste pe care i-a dat poporul românesc,” prin contribuția căruia s-

¹ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol.IV, București, 1939, p.375

² Idem

³ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol.II, București, 1935, p.131-132

⁴ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol.III, București, 1936, p.372-373

⁵ N. Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, București, 1995, p.137

⁶ N. Iorga, *Pagini despre Basarabia de astăzi*, Vălenii de Munte, 1912, p.71-72

⁷ Ibidem, p.73-73

⁸ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol.III, București, 1936, p.215

⁹ N.Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, 1935, p.288-290

au produs „acele minuni în sufletul ostașilor, care...peste orice pregătire tehnică, asigură izbîndă.”¹

Un mesaj tulburător i-a fost adresat și distinsului înaintaș Pavel Gore, la moartea acestuia în 1927. Personalitate marcantă a Basarabiei: om de înaltă cultură, de o modestie ireproșabilă, președinte al Partidului Național Moldovenesc, membru de onoare al Academiei Române (1919). Și-a închinat întreaga viață pentru binele și progresul neamului său, rămînînd a fi pentru posteritate „ultimul cavaler al Basarabiei.”² Apreciat ca un om „drept, bun și credincios boier moldovean, de cinstită origine răzășească...”³, Nicolae Iorga își îndemna astfel cititorii săi: „Cine poate înțelege o asemenea viață să dea o lacrimă pentru prietenul meu Pavel Gore.”⁴

Eseul „*Un basarabean mitropolit al Moldovei*” cuprinde un material bogat despre viața și activitatea lui Iosif Naniescu, Mitropolit al Moldovei în anii 1875-1902, membru de onoare al Academiei Române, ctitor al Catedralei mitropolitane de la Iași. „Basarabia, menționa în încheiere N. Iorga, trebuie să-și recunoască vrednicul fiu, iar noi se cade a-i mulțami pentru că ni l-a dat.”⁵

Fiind impresionat de pasiunea nelimitată a preotului și poetului Alexei Mateevici față de întreaga spiritualitate românească, Nicolae Iorga i-a apreciat talentul său literar, publicîndu-i renumita poezie „Limba noastră” în revista „Neamul Românesc pentru popor”. (№236, 1917)⁶ „Rareori am văzut un om mai îndrăgostit de ... tot ce avem mai bun în suflet, care e scrisul nostru”⁷, scria cu durere N. Iorga la dispariția fulgerătoare a lui Alexei Mateevici, în august 1917.

În diverse alte surse, inclusiv și în impresionantele sale „*Memorii*” (în 7 volume), N. Iorga face importante referințe și la alți oameni de valoare din Basarabia: Ion Halippa – ilustru cercetător științific, remarcabil editor de documente istorice, Nicolae Donici – renumit savant astronom, membru de onoare al Academiei Române (1922), Ștefan Ciobanu, profesor universitar, membru al Academiei Române (1918), Constantin Stere, renumit politician și scriitor, membru de onoare al Academiei Române (post-mortem 2010), Pantelimon Halippa – remarcabil politician, membru corespondent al Academiei Române (1918), Ion Inculeț, cunoscut politician, membru al

¹ N. Iorga, *Oameni cari au fost.*, vol.IV, București, 1939, p.273-274

² Idem

³ Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, vol.I, Chișinău, 1993, p.108

⁴ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol.III, București, 1936, p.242

⁵ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol.II, București, 1935, p.345

⁶ Ibidem, p.263

⁷ Ibidem, p.262-263

Academiei Române (1918), Ion Pelivan, Ion Buzdugan, Nicolae Alexandri, Ion Codreanu, Anton Crihan, Vladimir Cristi, Gherman Pântea, Vlad Bogos, politicieni de frunte și foști membri ai Sfatului Țării, Daniel Ciugureanu, președinte al Directoratului General al Republicii Democratice Moldovenești, președinte al Senatului României, Nichita Smochină – jurist, publicist, istoric și om politic, membru de onoare al Academiei Române (1942), Gheorghe Madan, Sergiu Cujbă, scriitori și publiciști, Ioan Sîrbu, poet, Alexe Nour, publicist, Theodor Holban, istoric, State Dragomir, renumit artist de teatru, Elena Donici, poetă, Alexandru Plămădeală, sculptor, Anastasia Dicescu, cîntăreață de operă etc.

Aflîndu-se în Chișinău, în vremea primei călătorii în Basarabia din primăvara anului 1905, N. Iorga a dorit foarte mult să se întâlnească cu „archivarul” Ion Halippa (așa prefera să-l numească – n.n.), însă nu a reușit să-l găsească. Despre acest renumit domn, încărcat total de istorie, știa că la acea vreme tipărise „două volume groase de acte, unele românești, cu privire la trecutul Basarabiei”.¹

După raptul Basarabiei din 28 iunie 1940, de rînd cu alte materiale publicate în ziarul „Neamul Românesc”, (de regulă pe prima pagină), care condamnau vehement fărădelegile regimului sovietic de ocupație, Nicolae Iorga a semnalizat și drama ilustrului savant cu renume mondial Nicolae Donici. E vorba de vandalizarea de către autoritățile sovietice a Observatorului Astronomic de la Dubăsarii Vechi al savantului: „D[omnul] Donici, membru de onoare al Academiei Române..., a cărui singură și nobilă patimă e astronomia. Acolo deasupra Nistrului, pe care l-am pierdut... el își avea intsalațiile costisitoare, care servea la observații, ai căror rezultat era cunoscut în toată lumea științifică. Pentru aceasta era în stare a jertfi totul și astăzi, fugar fără mijloace, e cel mai nenorocit om din lume, că și-a pierdut observatorul iubit.”²

Nicolae Iorga în repetate rînduri a remarcat rolul celor mai de seamă fruntași ai vieții politice din Basarabia: Pan Halippa, Ion Pelivan, Ion Inculeț, Ștefan Ciobanu și alții. Chiar și față de Constantin Stere, pe care-l condamnase pentru poziția germanofilă a acestuia în războiul de reîntregire a neamului (1916-1918), N. Iorga a dat dovadă de realitate, recunoscîndu-i popularitatea de care se bucura în Basarabia. În primul rînd, a remarcat rolul lui C. Stere în realizarea Actului Unirii Basarabiei cu România: „lui Stere i s-a făcut la Chișinău o primire de rege, cu muzică, defilare de trupă și gardă de onoare”, scria marele savant în memorabila zi

¹ N. Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, București, 1995, p.82

² N. Iorga, *Un alt exploatare „boieresc” N. Donici*, „Neamul Românesc”, nr.165, 30 iulie 1940, p.1

de 27 martie 1918.¹ În al doilea rînd, comentînd solemnitățile de la Iași cu ocazia Unirii Basarabiei cu România la 30 martie 1918, N. Iorga scria: „...Stere defilează, sumbru și impunător, în automobil. Ziarele îi caută laude. Regele l-a înfățișat chiar de pe balconul Palatului public, care aclama”.² A doua zi, 31 martie, N. Iorga continua să scrie în „Memoriile” sale: „Regele decorează pe Stere cu „Coroana României”, Stere devenind „Omul Basarabiei”.³

Ștefan Ciobanu, a fost în repetate rînduri remarcat ca savant, drept confirmare fiind și articolul special închinat acestei ilustre personalități, publicat în ziarul „Neamul Românesc” din 2 mai 1918.⁴

Pe renumitul luptător pentru eliberarea Basarabiei – Ion Pelivan, apreciat și pentru participarea sa activă la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), la care a reprezentat drepturile istorice ale României asupra Basarabiei.⁵

Nicolae Iorga nu ezita să menționeze și unele calități morale, de care erau înzestrați unii politicieni. Pe Pan Halippa, fost vice-președinte al Sfatului Țării, l-a caracterizat cu pioșenie ca un patriot înflăcărat adevărat, „sincer și duios”⁶, pe Ion Inculeț, fost prim președinte al Sfatului Țării ca un „om socotit în fiecare cuvînt și gest”⁷, pe Daniel Ciugureanu l-a evidențiat ca „om de purtări alese”⁸, pe Gherman Pântea mereu avîntat „cu foc în inimă și în glas”⁹, iar pe Ștefan Ciobanu, deja menționat, „om blînd și foarte simpatic”.¹⁰

Pe Ion Buzdugan l-a cunoscut ani la rînd nu numai ca distins politician, dar și ca „poet de talent”¹¹, analizîndu-i creația, iar unul din volumele sale de poezii „Miresme din stepă”, este prefăcut de însuși Nicolae Iorga.¹²

Un interes deosebit avea marele savant și față de oamenii de artă din Basarabia. Pe sculptorul Alexandru Plămădeală l-a prețuit pentru irepetabila operă, statuia lui Ștefan cel Mare și Sfînt din Chișinău.¹³ De asemenea, a fost impresionat de talentul cîntăreței de operă Anastasia

¹ N. Iorga, *Memorii*, vol.I, București, p.334

² Ibidem, p.339

³ Ibidem, p.334

⁴ N. Iorga, *Un istoric basarabean: Ștefan Ciobanu*, „Neamul Românesc”, nr.119, 2 mai 1918, p.1

⁵ N. Iorga, *Memorii*, vol.III, București, p.126

⁶ N. Iorga, *Memorii*, vol.III, București, p.100

⁷ N. Iorga, *Supt trei regi*, București, 1932, p.216

⁸ Idem

⁹ N. Iorga, *Memorii*, vol.I, București, p.357

¹⁰ Ibidem, p.62

¹¹ N. Iorga, *Un poet basarabean*, „Ramuri. Drum drept.”, nr.48, 31 decembrie, 1922, p.752

¹² Idem

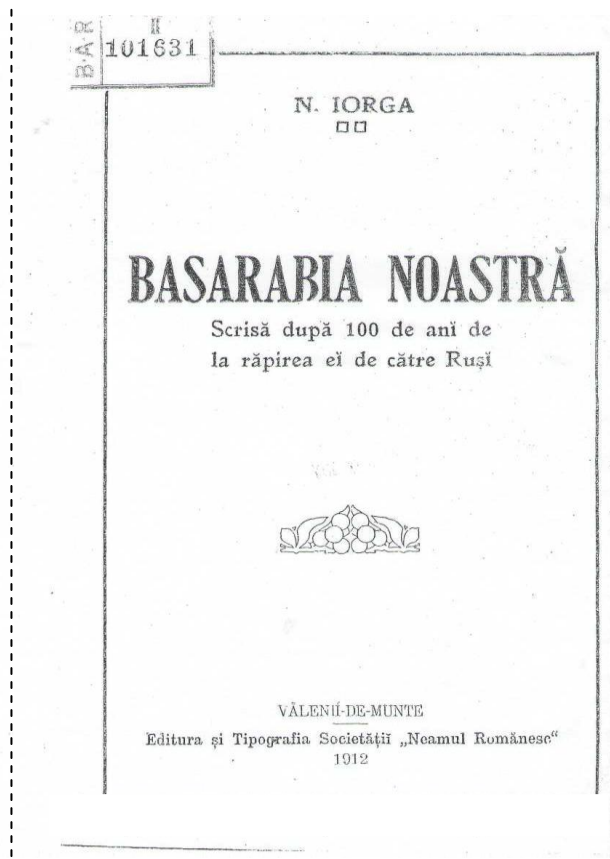
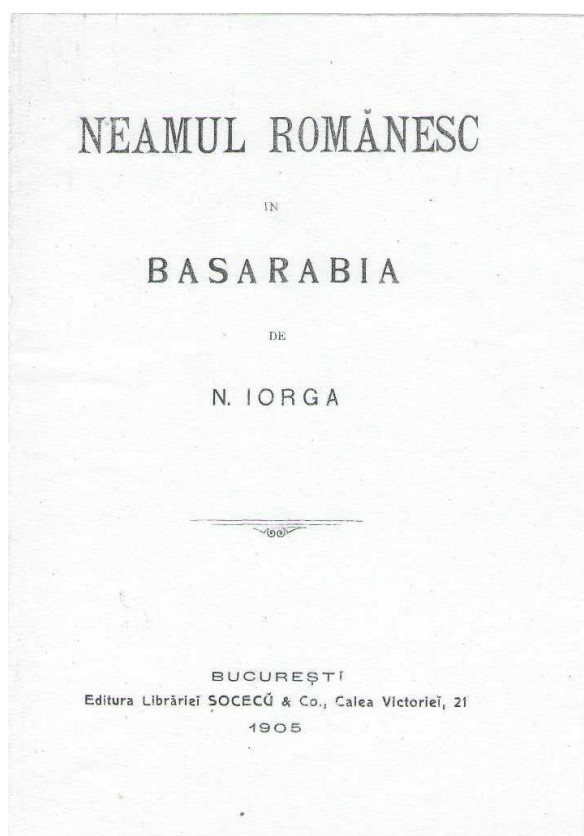
¹³ N. Iorga, *Memorii*, vol.V, București, p.283

Dicescu, de care a fost invitat și la 15 aprilie 1918 la concertul ei din Palatul Regal din București.¹

Nicolae Iorga avea un respect deosebit și față de State Dragomir², renumit actor și regizor al Teatrului Național din Iași, originar și el din Basarabia, fost coleg de liceu și prieten, pe care-l apreciașe și ca publicist.

...Aflându-se la Chișinău în 1931, în calitate de prim-ministru, Nicolae Iorga declarase: „Țara aceasta (avea în vedere Basarabia –n.n.) e plină de oameni de ispravă.”³

Anexe
la articolul „Personalități basarabene în viziunea lui N. Iorga”

¹ N. Iorga, *Memorii*, vol.I, București, p.354, 359

² N. Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, București, 1995, p.18, 82

³ N. Iorga, *Credința mea*, București, 1931, p.111

N. IORGA

OAMENI CARI AU FOST

★ ★

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II”
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1935

N. IORGA

OAMENI CARI AU FOST

★ ★ ★

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II”
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1936

N. IORGA

MEMORII

(INSEMNĂRI ZILNICE MAIU 1917—MART 1920)
RĂZBOIUL NAȚIONAL.
LUPTA PENTRU O NOUĂ VIAȚĂ POLITICĂ.

VOL. II

EDITURA „NAȚIONALĂ” S. CIORNEI

ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE
SERIA III TOMUL XIII MEM. 9.

B. P. HASDEU CA ISTORIC

DE
N. IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Sedința dela 2 Decembrie 1932

I

Nu unui istoric, ci reprezentantului filologiei ar fi trebuit să i se dea sarcina de a comemora astăzi pe B. P. Hasdeu după hotărîrea luată de această societate cu care el a fost în legături foarte schimbătoare, dar care a știut păstra considerația cuvenită aceluia care în atâtea domenii a fost deschizător de cale sau înnoitor, orice s'ar zice pe urmă despre operele ieșite dintr'o curiozitate fără de margini și dintr'o vioiciune de spirit cu totul extraordinară.

Căci B. P. Hasdeu, cu însușirile sale din naștere, cu caracterul mediului de unde ni-a venit, cu posibilitățile ce i se deschideau înainte în țara strămutării sale, a fost înainte de toate fără îndoială un filolog.

Unul într'un stil oarecum deosebit de acela pe care filologia strict științifică de astăzi îl admite, îl admite singur. Il interesa latura formală a lucrurilor. Pentru dânsul a prezenta un document în cele mai bune condiții era o adevărată voluptate. Important sau mai puțin important, aceasta nu cântăria peste măsură la dânsul. Orice însă trebuia să fie redat cu o acribie deosebită. «Arhiva istorică», venind îndată după reproducerile din cărți mai ales tipărite ale lui Papiu Ilarian și cu deosebire după bieteile hârtii aruncate claie peste grămadă ale râvnitorului de istorie Teodor Codrescu, oricât folos ar aduce și astăzi un material aruncat așa de brutal și de simplu, era o

1 A. R. — Memoriile Secțiunii Istoric. Seria III. Tom. XIII. Mem. 9.

9421935

BIBLIOGRAFIE:

1. Colesnic, Iurie, *Basarabia necunoscută*, vol. I , Chișinău, 1993
2. Iorga, Nicolae, *Basarabia noastră. Scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către ruși*, București, 1912
3. Iorga, Nicolae, B. P. Hasdeu, „Floarea darurilor”, 2 septembrie 1907
4. Iorga, Nicolae, B.P.Hasdeu, București, 1927
5. Iorga, Nicolae, *Credința mea*, București, 1931
6. Iorga, Nicolae, *Memorii*, vol.I, București, 1931
7. Iorga, Nicolae, *Memorii*, vol. II, București, 1931
8. Iorga, Nicolae, *Memorii*, vol.III, București, 1932
9. Iorga, Nicolae, *Memorii*, vol.IV, București, 1932
10. Iorga, Nicolae, *Memorii*, vol.V, București, 1932
11. Iorga, Nicolae, *Memorii*, vol.VI, București, 1939
12. Iorga, Nicolae, *Memorii*, vol.VII, București, 1939
13. Iorga, Nicolae, *Neamul românesc în Basarabia*, București, 1995
14. Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, vol. I, București, 1934
15. Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, vol.1, București, 1967
16. Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, vol.1, Galați, 1994
17. Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, vol.II, București, 1935
18. Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, vol.2, București, 1967
19. Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, vol.III, București, 1936
20. Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, vol.IV, București, 1939
21. Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, Chișinău, 1990
22. Iorga, Nicolae, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, vol.I-III, Chișinău, 1991
23. Iorga Nicolae, *Pagini despre Basarabia de astăzi*, Vălenii de Munte, 1912
24. Iorga, Nicolae, *Supt trei regi*, București, 1932
25. Iorga Nicolae, *Un istoric basarabean: Ștefan Ciobanu*, „Neamul Românesc”, nr. 119, 2 mai 1918
26. Iorga, Nicolae, *Un poet basarabean*, „Ramuri. Drum drept.”, nr. 48, 31 decembrie 1922, p.752
27. Iorga, Nicolae, *Un alt exploatator „boieresc” N. Donici*, „Neamul Românesc”, nr.165, 30 iulie 1940
28. Iorga, Nicolae, *Un om din Basarabia: Donici*, „Neamul Românesc”, nr.106, 14 iunie 1926
29. Theodorescu, Barbu, *Nicolae Iorga 1871 – 1940*, Bibliografie, București, 1976
30. Theodorescu, Barbu, *Scrisori către Nicolae Iorga 1890 – 1901*, vol.I, București, 1972

ESENȚA ȘI CONDIȚIILE LIBERTĂȚII UMANE

MOHOREA Efim

Libertatea individuală, pentru ca toți indivizii să fie liberi, este posibilă în măsura în care poate exista concomitent cu libertatea celorlalți.

K. Jaspers

În științele socioumane mult s-a discutat și continuă să se mai discute problema libertății. Prin gândirea comună libertatea ar însemna posibilitatea de a face orice dorește omul. (În articole destinate publicului larg, spre exemplu, în INTERNET găsim definiții de tipul: "Libertatea este un concept filosofic, a cărui semnificație ar putea fi rezumată prin sintagma "lipsa constrângerilor"". Dar în realitate astfel de condiții, practic, nu există, de unde decurge că libertate absolută nu există.

Făcînd cunoștință cu mai multe lucrări consacrate problemei în cauză ne convingem că "libertatea" este o noțiune cu multiple și variate sensuri (Vezi: [18, p. 495], [3, p. 264-265]). Ea este folosită în diferite științe: filosofie politică, sociologie, psihologia socială, drept ș. a. În dezbaterile filosofice libertatea se recunoaște a fi printre cele mai importante determinări ontice ale personalității omenești (de rînd cu conștiința, acțiunea, dreptatea ș. a.). Importanța acestui atribut al umanului poate fidedusa, spre exemplu, din următorul enunț: "Interonticitatea pe care am considerat-o a fi sursa umanului, o regăsim și în ceea ce poate fi numit "stare de libertate": sinteză (echilibru) a spontaneității, creației, a autonomiei, suveranității și a ordinii, constanței, supunerii" [3, p. 265].

Avînd în vedere conținutul complex al problemei, în acest articol vom analiza doar aspectele generale ale libertății omenești, anume, semnificația filosofică, notele esențiale și de referință ale termenului "libertate".

Libertatea este una dintre cele mai controversate probleme, la soluționarea căreia au participat mulți gânditori iluștri: Confucius, Socrate, Platon, Aristotel, T. Hobbes, J. Locke, B. Spinoza, J.-J. Rousseau, I. Kant, J.-S. Mill, P. Proudhon, A. Herțen, K. Marx, M. Bacunin, N. Berdeaev, N. Iorga, K. Jaspers, J.-P. Sartre, T. Kotarbinski ș. a. Spre exemplu, J.-J. Rousseau constata cănăzuințele oamenilor de a fi liberi sînt permanent curmate de violență: "Omul s-a născut liber, dar peste tot el este în lanțuri.

Unul se consideră stapîn pe altul, iar singur nu încetează a fi sclav în mai mare măsură, decît ei".

Ființa libertății este un ideal social, o condiție fundamentală a personalității umane. Intenționînd să-și realizeze multiplele scopuri, oamenii permanent îndură variate constrîngeri: fiziologice, economice, politice, morale ș.a. Experiența acestor constrîngeri i-a pus pe unii dintre ei în fața necesității de a le depăși sau, cel puțin, de a le minimaliza, altfel, evident, nu poate fi vorba de o autentică libertate.

Problemă de maximă rezonanță teoretică și importanță practică, libertatea continuă să rămînă pentru majoritate contemporanilor mai mult un vis, decît un fapt real. A. de Tocqueville afirma: "Nimic nu e mai minunat decît arta de a fi liber, dar nimic nu e mai dificil decît ucenicia libertății" (Vezi: [4, p. 5]).

1. Noțiune "libertate". Libertate și non-libertate

Practica istorică confirmă că nu există libertate abstractă, separată de realitatea socială, independentă de circumstanțele vieții oamenilor. *Ideea* de libertate și *exercițiul* libertății se intercompletează. De aceea, consideră unii specialiști, cetățenii statelor totalitare au pierdut, o data cu "exercițiul libertății", și "ideea" ei. I. - L. Muntean constată: "Poate știm cum se face libertatea, poate avem la dispoziție un minim al determinațiilor sale, dar nu știm ce este ea" [1, p. 10].

Realitatea post-comunistă și evoluția spre o democrație autentică înaintea problema reconstruirii conceptului "libertate". Acesta nu poate fi redat doar prin formule de tipul "libertatea este necesitatea înțeleasă". Ideea lui B. Spinoza, preluată de Hegel, apoi de F. Engels, presupune că a fi liber nu înseamnă a alege după propria voință, ci a alege în concordanță cu legile naturii și necesitățile sociale. Unii autori contemporani continuă să aplice în lucrările lor această formulă, alții, însă, o consideră inacceptabilă. De pilda, I. - L. Muntean afirmă că, în cazul acestei formule, avem de a face cu "o contradicție flagrantă: convertirea necesității în libertate, apoi supunerea libertății în fața necesității sociale" [1, p. 10].

(Spinoza considera, că problemă filosofică a libertății are două aspecte: unul divin, iar altul – uman. Afirmția că "totul este determinat de necesitatea naturii divine" pare să excludă posibilitatea existenței libertății omenești. Un lucru, în viziunea filosofului, este liber atunci, cînd el există prin *necesitatea naturii sale* și nu este determinat să acționeze de forțe *externe*. Spinoza opunea libertatea *constrîngerii*, căci, numai dacă un lucru este constrîns să acționeze după o lege impusă, atunci el numai este liber:

"Numesc liber, ceva care există numai din necesitatea naturii sale și care se determină de la sine să lucreze. În schimb, numesc necesar, sau mai bine zis constrâns, ceva care este determinat de altceva să existe și să lucreze într-un fel anumit și determinat").

Însăși F. Engels – unul dintre "coautorii" acestei formule – scria, că libertatea "nu constă în visata independență față de legile naturii, ci în cunoașterea acestor legi și în posibilitatea dată prin aceasta de a le pune în mod sistematic în acțiune pentru atingerea anumitor scopuri". E de menționat, mai întâi, că aceasta nu este o definiție propriu-zisă a libertății. Apoi, libertatea nu poate fi identificată cu independența față de legile naturii, ceea ce contrazice stării de fapt; ca ființă vie, omul nu poate fi absolut independent de legile naturii.

S-ar părea că, transformînd (în baza dublei negații) propoziția "libertatea *nu constă în visata independență* față de legile naturii", am obține pretinsa concluzie: "Libertatea constă în (visata) dependența față de legile naturii". Contextul propoziției în cauză nu permite aplicarea dublei negații formale. Evident este doar, că libertatea nu poate fi identificată cu contrariul său – non-libertatea. (Se pare că avem de a face nu doar cu o contradicție de ordin formal, ci cu o problemă principială: în ce *anume* constă libertatea? Spre exemplu, J.-J Rousseau aborda această problemă sub alt aspect: a nu fi dependent de altul, a nu fi supus altei voințe: "Cînd fiecare face ce-i place, se face adesea ceea ce nu place altora. Aceasta nu înseamnă libertate. Libertatea înseamnă mai puțin a face ce vrem, cît a nu fi supuși altuia; ea înseamnă, totodată, a nu supune voința altuia voinței noastre. Nici un om care este stăpîn nu poate fi liber!").

E mai de menționat, că prima parte a citatului de mai sus nu trebuie interpretată separat de a doua parte a sa, în care e vorba nu atît de ce este libertatea, cît de cume posibilă diminuarea dependenței de legile naturii (adică lărgirea sferei libertății), prin ce mijloace poate fi obținută libertatea? Deci "libertatea este ceva mai mult decît simpla absență a restricțiilor. Pentru a face ceva, e nevoie de mijloace" [1, p. 27]. Problema mai constă în aceea că cuvîntul "libertate" nu exprimă un concept clar și precis. Specialiștii de diferite orientări filosofice și ideologice recunosc că el provoacă confuzii, neînțelegeri.

Una dintre neînțelegeri constă în faptul că problema libertății este complexă și poate fi cercetată sub diferite aspecte. Spre exemplu, A. Miroiu abordează problemele legate de libertatea umană, din trei perspective: *conceptuală, a justificării, și a domeniului libertății*:

1. *Probleme de natură conceptuală*: ce este libertatea? Și anume, există un concept de libertate, sau noțiunea de "libertate" este ambiguă? Există un concept general de libertate, sau există numai libertăți particulare? Iar dacă libertatea este un concept general, în ce fel se aplică acesta la cazurile practice? Iar dacă nu există "libertate", ci numai libertăți particulare, atunci ce au aceste cazuri în comun?

2. *Problema domeniului de aplicare a libertății*: sîntem obișnuiți cu utilizarea acestei noțiuni în sfera politică, dar oare nu privește și viața privată? De exemplu, poate fi invocată pentru a interzice o carte pe temeuri religioase, pe motiv că ofensează 'bunele moravuri', sau că este împotriva atitudinii sociale general acceptate?

3. *Problema limitelor libertății*: de a îngrădi libertatea altora, de a ne pune capăt vieții? Există limite ale libertății, și care ar fi acestea? (Vezi: [9, p. 45]).

(E. Fromm considera că este necesar "să recunoaștem sensul ambiguu al libertății care avea să acționeze de-a lungul culturii moderne: pe de o parte, creșterea independenței omului față de autoritățile externe, iar, pe de altă parte, creșterea izolării a sentimentului ce a rezultat de aici – de neînsemnătate și neputință individuală"[5, p. 40].

M. Thorez scria că "nu există cuvînt, nu există noțiune care să fi fost atît de mult denaturată, deformată, interpretată în mod atît de greșit cum este cuvîntul, noțiunea de libertate" [6, p. 5].

C. Popa constată că puține cuvinte au o forță emoțională mai mare decît cuvîntul "libertate" și puține cuvinte au un înțeles mai ambiguu și mai disputat decît cuvîntul "libertate"; puțini termeni sînt mai controversați în literatura filosofică, sociologică, politică, etică și juridică decît termenul de libertate. În afară de cîteva note sau trăsături obiective acceptate de un număr de gînditori, continuă autorul, acest termen are o puternică încărcătura emoțional afectivă, ce diferă de la o comunitate la alta, de la un gînditor la altul (Vezi: [12, p. 129, 430]).

Z. Bauman vorbește despre ambiguitatea intrinsecă "a libertății în forma ei modernă, alăturată capitalismului. Eficacitatea libertății presupune că alți oameni nu sînt liberi. A fi liber înseamnă a-ți fi permis și a fi în stare de a-i ține pe alții lipsiți de libertate. Așadar, libertatea în forma ei modernă, definită economic, nu diferă de formele ei pre-moderne în ceea ce privește conținutul relațiilor sociale. Ca și mai înainte, este selectivă. Ea poate fi dobîndită cu adevărat (deci nu postulate filosofic) doar de o parte a

societății. Libertatea constituie primul termen al unei relații, celălalt fiind reglementarea normativă, constrângerea și coercițiunea" [1, p. 81-82]).

Am constatat deja că libertatea umană are diverse aspecte prin modul de abordare și aspectele ei cercetate în diverse științe (filosofie, filosofia politică, filosofia juridică, politologie, etică, sociologie, psihologie ș.a.). În definițiile pe care le întâlnim în literatura filosofică, sînt exprimate variate aspecte și nuanțe ale libertății (Despre aspectele filosofice a se vedea, de pilda: [15, p. 301]).

În pofida multiplelor diversități, există, totuși, o invariantă, un nucleu comun, redat în definiția comună a libertății care, pe de o parte, constă în lipsa obstacolelor în calea dorințelor, iar, pe de altă parte, presupune posibilitatea omului de a realiza ceea ce dorește (Vezi, de pilda: [1, p. 20], [15, p. 20]). Astfel înțelegeau filosofi politici englezi clasici conceptul "libertate". T. Hobbes spunea: "Un om liber este acela ce ... nu este împiedicat să facă ceea ce intenționează să facă" (Vezi: [2, p. 214]).

Analizînd activitatea oamenilor care au luptat în trecut și luptă în prezent pentru libertate, observăm două tipuri distincte de manifestări, *fenomene* ale libertății, doi "vectori", care indică direcțiile plus înseși eforturile oamenilor în realizarea, obținerea acesteia: 1) *din interior spre exterior*: acțiuni "constructive" pentru depășire, înaintare, "atac", adică creație – economică, politică, religioasă, artistică, științifică, culturală etc.; 2) *din exterior spre interior*: acțiuni cu caracter "distructiv", de apărare, adică "reacție", rezistență la – constrângere, oprimare, violență, umilire, amestec în treburile, percheziții etc.

Referitor la cele expuse *supra*, în literatura occidentală găsim două înțelesuri generale ale libertății – unul **pozitiv** și altul **negativ**. Astfel, I. Berlin distinge între "libertatea pozitivă a împlinirii de sine" și "libertatea negativă a lipsei de ingerință" [2, p. 71]. El consideră că înțelesul "pozitiv" al cuvîntului "libertate" deriva din "dorința fiecărui individ de a fi propriul său stăpîn". Cele două libertăți, "cea "pozitivă" și cea "negativă", ... nu erau, la origine, prea departe logic una de alta ... Conduita mea dobîndește o valoare neprețuită pentru simplul motiv că ea îmi este proprie, iar nu impusă din afară. Dar nu sînt și nici nu mă pot aștepta să fiu în întregime autonom sau omnipotent pe plan social. Nu pot să îndepărtiez toate obstacolele apărute în calea mea datorită comportamentului semenilor mei" [2, p. 57].

Avînd în vedere că, negativ, libertatea înseamnă absența îngrădirilor și opreliștilor, iar, pozitiv, afirmarea disponibilităților creatoare ale persoanei, categoria "libertate" conține următoarele note definitorii:

absența oprimării și constrîngerii, posibilitatea de a alege oricare dintre conduite și atitudini într-o situație acțională dată, potrivit idealului și aspirațiilor persoanei în cauză. Altfel spus, libertatea înseamnă posibilitatea subiectului (individual sau colectiv) de a se comporta, de a "face sau a nu face ceva" în raport cu intențiile și aspirațiile sale, adică nu numai a acționa la dorință, dar și a nu face – în cazul lipsei dorinței.

Libertatea ca fenomen social complex include diverse momente:

1) **sursa, izvorul, cauza, substanța** libertății (creativitatea omului). (Filosoful rus N. Berdeaev, recunoscută autoritate în problemele libertății, definea libertatea drept *energia internă creativă a omului*).

2) **agentul**, adică subiectul, exponentul libertății (individual sau colectiv);

3) **aspirațiile, dorințele** pe care agentul le poate avea la momentul dat;

4) **alegerea** unuia sau mai multor dintre ele și punerea lor ca **scop de realizat al acțiunii sau inacțiunii**;

5) **acțiunea sau inacțiunea propriu-zisă** care promovează aspirațiile, dorințele alese;

6) **posibilitatea reușitei acțiunii sau inacțiunii subiectului concret**, adică realizarea dorinței, aspirațiilor sale;

7) **obstacolele** ce stau în cale, **dificultățile** care trebuie să le îndure agentul (subiectul libertății);

8) **riscul nereușitei acestei acțiuni sau inacțiuni și asumarea răspunderii de eventualele consecințe ale faptei (acțiunilor sau inacțiunilor) subiectului dat**;

9) **mijloacele** cu ajutorul cărora sînt realizate scopurile acțiunii sau inacțiunii. În acest caz, libertate apare cu, cel puțin, două sensuri distincte: a) **libertatea de alegere**; b) **libertatea de acțiune și de realizare**. De exemplu, în viziunea lui J.- P. Sartre, *libertatea este alegere a scopurilor și a mijloacelor*.

Libertatea poate fi analizată în raport cu anumite *imperative* – elemente ale *normativității sociale* (morale, religioase, juridice etc.).

Normele sociale sînt anumite unități calitative și cantitative sociale („măsuri”): standarde, mostre, modele de conduită, reguli de conviețuire, ce s-au format în mod natural sau au fost instituite în anumit fel și a căror respectare este obligatorie pentru indivizii sau colectivitățile omenești. Caracterul principal al normei este acela de a stabili în cadrul societății o

formă ideală a comportamentului, un model prescriptiv pentru ceea ce trebuie să fie și nu pentru ceea ce este (Vezi: [11, p. 38]).

Normativitate nu exclude libertate, deoarece ceea ce este *obligatoriu* se *permitea face*, iar ceea ce este *interzis*, se *permitea nu face*.

Prin definiție, o modalitate de conduită (acțiune sau inacțiune) *p* este conformă cu norma, dacă și numai dacă, atunci când *p* este obligatoriu, modalitatea conduitei (acțiunea sau inacțiunea) *p* este executată și atunci când *p* este interzis, modalitatea conduitei (acțiunea sau inacțiunea) *p* nu este executată.

Deci, normativitatea și libertatea sînt compatibile: o faptă sau o acțiune (un șir ordonat de fapte) este conformă normei, dacă și numai dacă conține, cel puțin, una din următoarele condiții:

1) ea este un mod de a activa liber pentru agentul și situația considerată;

2) îndeplinirea ei de către agent, în situația considerată, este permisă și subiectul o îndeplinește;

3) neîndeplinirea ei este permisă și, în același timp, ea nu este îndeplinită de către agent, în situația considerată.

Formal, conduita prescrisă (acțiunea sau inacțiunea) *p* se consideră *imperativ*, adică *ordin*, *comandă*, *poruncă* etc. dacă și numai dacă aceasta reprezintă o *obligație* sau o *interdicție* contra voinței subiectului ($Op \vee Fp$). Libertatea, dimpotrivă, este un *non-imperativ*, adică *nici obligație* (în cazul că subiectul nu o dorește), *nici interdicție* (în cazul că subiectul o dorește) ($\neg Op \wedge \neg Fp$).

Înțelegă, în general (pentru subiectul acțiunii sau inacțiunii), ca absență a constrîngerii, ca posibilitate de a se comporta cum dorește și avînd în vedere momentele menționate mai sus, libertatea se poate manifesta sub diverse forme, cum sînt, de pilda: 1) **tendința de a menține sănătatea organismului**, la nivel biologic, deoarece omul bolnav este aservit corpului său și nu este liber să se comporte cum ar vrea; 2) **spontaneitatea tendințelor creative**; omul este liber atunci când își poate realiza dorințele **constructive**, opunînd rezistență celor **distructive** (după Platon noi nu avem conștiința de a fi liberi, cînd cedăm patimilor); 3) **capacitatea de a decide și a alege**, la nivelul conștiinței; 4) **realizarea voluntară rezonabilă**, fundamentată **valoric** și **rațional**: comportamentul nostru este expresia unei opțiuni personale capabile de a se justifica rațional, în ochii comunității (după Platon și Spinoza, acțiunea liberă este aceea care se hotărăște în favoarea dorinței raționale).

Din cele expuse pînă acum, putem trage următoarele concluzii:

1. libertatea este capacitatea și condiția omului de a activa, de a tinde spre ceva, voluntar și fără constrângeri exterioare și imperative nedorite;

2. libertatea poate fi doar relativă, deoarece există anumite dificultăți, "obstacole" și restricții obiective – naturale sau/și sociale care o limitează;

3. pentru a depăși aceste dificultăți, "obstacole" și restricții(nu e vorba de imperativele, impuse prin normele de conduită, care necesită respectare) omul are nevoie de anumite mijloace;

4. libertatea presupune posibilitatea subiectului deciziei (conștiente) de a alege între anumite alternative, în baza criteriilor de preferință.

2. Condițiile libertății umane. Libertate și responsabilitate. Libertate și legalitate

Într-un sens restrâns, libertatea se asociază cu conduita omului în raport cu semenii săi. Lui Confucius (sec. al VI-lea î.e.n.) îi aparține ideea, considerată drept "legea de aur" a moralei omenești, care înseamnă: **"Ce nu-ți dorești ție, aceea nu o fă și altora"**sau **"să te porți față de altul tot așa, cum ai vrea ca el să se comporte față de tine"**(În popor se spune: ce ție nu-ți place, altuia nu face. Într-o legendă franceză se povestește despre un caz de judecată a unui bărbat care, dînd energic din mîini, involuntar, i-a frînt nasul altuia. Acuzatul, vrînd să-și justifice fapta, a declarat că nimeni nu-l poate lipsi de libertatea de a-și pune în mișcare propriile mîini. Hotărîrea judecătorului referitor la cazul dat a fost următoarea: inculpatul se declară vinovat, deoarece libertatea unui om de a da din mîini se termină acolo, unde ia începutul nasul altuia.).

Această maximă morală prezentă, practic, în toate religiile universale și sistemele morale laice contemporane, a fost preluată de liberalismul occidental, pentru care libertatea individuală nu poate fi absolută și nelimitată, ci doar **relativă și limitată**. În conformitate cu această doctrină politică, libertatea individuală nu trebuie să împiedice libertatea altora. De pildă, I. Kant scria că libertatea omenească trebuie să fie "întemeiată pe legi care fac ca libertatea fiecăruia să poată coexista cu libertatea altora" [8, p. 359]. Ideea kantiană despre **coexistența libertăților individuale** a fost preluată de mulți filosofi occidentali. De pildă, R. Steiner consideră că "maxima fundamentală a oamenilor liberi este: a trăi în iubire față de acțiune și a lăsa pe alții să trăiască, avînd înțelegere pentru voința lor"[16, p. 122]. Această idee o regăsim în opera lui K. Jaspers care scria: "Libertatea se realizează în cadrul comunității. Eu pot fi liber în măsura în care și ceilalți sînt liberi". "În obiectivitatea comunității umane libere ... libertatea depinde de libertatea tuturor celorlalți" [7, p. 263, 264]. J. St. Mill

considera că *singura libertate demnă de acest nume este aceea de a-ți urmări binele propriu, în felul tău propriu, atîta timp cît nu încerci să lipsești pe alții de binele lor sau să-i împiedici să și-l dobîndească... De îndată ce o parte din conduita cuiva prejudiciază interesele altora, societatea are autoritatea de a se pronunța asupra ei, rămînînd să se discute dacă prin intervenția societății va fi sau nu promovat binele general.*

Această condiție exprimă **caracterul relativ, intersubiectual** al libertății: **e necesar ca fiecare individ să devină conștient de faptul că libertatea lui nu trebuie să afecteze libertatea altora.**

Articolul al 4-lea din "Declarația dreptului omului și a cetățeanului" (august 1789) conține condiția socială fundamentală a libertății: *Libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu dăunează semenilor.* Aceasta idee fundamentală poate fi realizată doar în **anumite condiții (statul de drept, prin împuternicirea libertății cu statut legal ș. a).**

(9 articole din cele 17 ale acestui important document istoric se referă nemijlocit la libertatea omului și cetățeanului.

Articolul 1 - *Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi. Deosebirile sociale nu pot fi întemeiate decât pe utilitate publică.*

Articolul 2 - *Scopul fiecărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale și inalienabile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, dreptul la siguranță și la rezistență la opresiune.*

Articolul 4 - *Libertatea este de a face tot ceea ce nu face rău altora: astfel, dreptul fiecărui om nu are limite, cu excepția acelor care asigură altor membri ai societății exercitarea aceluiași drepturi. Aceste limite pot fi determinate numai prin lege.*

Articolul 5 - *Legea poate interzice numai acțiunile dăunătoare pentru societate. Orice lucru care nu este interzis prin lege nu poate fi împiedicat, și nimeni nu poate fi obligat să facă ceva ce nu este prevăzut.*

Articolul 6 - *Legea este o expresie a voinței generale. Toți cetățenii au dreptul de a participa personal sau prin reprezentanții lor la formarea sa (...)*

Articolul 9 - *Orice om este presupus nevinovat, până în momentul în care a fost declarat vinovat; dacă se consideră necesar să fie arestat, orice act de constrângere, în afara celor necesare pentru reținerea lui, trebuie să fie aspru pedepsit de lege.*

Articolul 10 - *Nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru opiniile sale, fie ele chiar religioase, dacă manifestarea lor nu tulbură ordinea publică stabilită prin lege.*

Articolul 11 - Comunicarea liberă a gândurilor și opiniilor este unul din drepturile cele mai de preț ale omului; orice cetățean poate deci să vorbească, să scrie și să tipărească liber, în afara cazurilor prevăzute prin lege, în care va trebui să răspundă de folosirea abuzivă a acestei libertăți.

Articolul 17 - Proprietatea fiind un drept inviolabil și sacru, nimeni nu poate fi privat de ea, cu excepția cazurilor în care necesitatea publică, legal constatată, pretinde în mod evident acest lucru, și cu condiția unei juste despăgubiri prealabile.).

J.-J. Rousseau sublinia că în libertatea comună, nimeni nu are dreptul să facă ceea ce îi interzice libertatea altuia, căci adevărata libertate nu se distruge niciodată pe sine însăși. De aceea, libertatea fără justiție este o adevărată contradicție, căci, oricum am face, totul e stingheritor în acțiunea unei voințe dezordonate. Prin urmare, nu există libertate acolo unde nu sînt legi sau unde cineva este deasupra legilor; nici chiar în starea de natură omul nu este liber decît datorită legii naturale, care poruncește tuturor. Un popor liber se supune, dar nu ca o slugă: el are conducători, nu stăpîni. El se supune legilor, dar nu se supune decît lor. Tocmai datorită legilor el nu se supune oamenilor. Un popor este liber, orice formă ar avea guvernămîntul său, atunci cînd în cel care îl guvernează nu vede deloc omul, ci organul legii. Într-un cuvînt, soarta libertății este legată totdeauna de soarta legilor: ea domnește sau piere odată cu ele.

Deoarece numai în cadrul colectivității este posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității umane, "orice persoană are îndatoriri față de colectivitate ... În executarea drepturilor și libertăților sale, fiecare om nu este supus decît îngrădirilor stabilite prin lege, exclusiv în scopul de a asigura cuvenita recunoaștere și respectare a drepturilor și libertăților altora și ca să fie satisfăcute justele cerințe ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale într-o societate democratică" (Declarația Universală a Drepturilor Omului, Articolul al 29-lea). Așadar, doar prin lege pot fi ordonate, reglate relațiile dintre persoană și societate, pot fi asigurate libertățile individuale sau colective, respectate imperativele, adică constrîngerile (obligațiile și interdicțiile) impuse individului de către societate. Acestea corespund principiilor Teoriei Generale a Sistemelor (variantea lui A. Urmanțev), conform căreia orice sistem (material sau ideal, static sau dinamic) funcționează, se dezvoltă sau se transformă în alte sisteme în baza anumitor **legi ale compoziției**. Aceste legi asigură unitatea, stabilitatea funcționării sau dezvoltării sistemului dat și reprezintă **restricțiile (condițiile-limită)** cărora sînt supuse **elementele constitutive** și **relațiile** dintre ele.

Asemene legi acționează în sistemele sociale. Diverse legi economice, norme juridice și morale, tradiții și alte **restricții** obiective sau subiective limitează realizarea unora dintre multiplele forme posibile ale proceselor, relațiilor, acțiunilor umane și prin aceasta limitează libertățile indivizilor și colectivităților. Așadar, libertatea, ca atribut și condiție a existenței omenești, individuale sau colective, este însoțit de anumite restricții, opreliști.

Limitele, constrîngerile cu care se confruntă omul, au caracter complex și ierarhizat. Ele se referă la toate domeniile activității omenești: economie, politică, știință, artă, sport etc. Deoarece oamenii nu sînt inevitabil liberi, e necesar de a cunoaște **condițiile sociale** ce asigură sau împiedică realizarea libertăților. Ceea ce trebuie studiat "este felul în care cel puțin unele intenții individuale (periculoase din punct de vedere social) pot fi temperate, calmate sau suprimate complet. Deci interesul sporit pentru restricțiile libertății ar avea atît justificări cognitive, cît și normative. Tocmai datorită acestor motive, sociologia s-a dezvoltat, în primul rînd și înainte de toate, ca o „știință a non-libertății”" [1, p. 30].

Din punct de vedere logic, libertatea reprezintă un concept pragmatic ce are multiple implicații: politice, economice, ideologice, juridice, morale, psihologice ș. a. Interpretarea corectă a acestui concept necesită respectarea principiilor logicii deontice. **Libertatea și non-libertatea (constrîngerea, violența, opreliștea etc.)** – concepte contrare și complementare – au statut normativ și prezintă operatori (functori) deontici, de rînd cu **permisiunea, interdicția, obligația**. De aici reiese că statutul normativ al unui agent sau al unei clase de agenți poate fi descris de mulțimea obligațiilor ce-i revin, de mulțimea interdicțiilor ce-i sînt impuse și de mulțimea libertăților ce-i sînt îngăduite (permise). Cu ajutorul acestora, pot fi determinate constrîngerile și permisiunile [Vezi: 12, p. 431]. Cu alte cuvinte, conduita omului este determinată de anumite relații, exprimate în termenii logicii deontice:

1. O anumita acțiune nu poate fi și permisă, și interzisă (în același timp și sub același raport);

2. În acțiunile sale, un agent nu poate fi și liber, și constrîns (în același timp și sub același raport);

3. Libertatea este echivalentă cu **lipsa constrîngerii** (libertatea negativă) și reprezintă aceea ce nu este **nici obligator** ("facultativ"), **nici interzis** (permis).

În termeni deontici, libertatea mai poate fi definită ca **permisiunea atît a actului considerat, cît și a celui contrar** (Vezi: [12, p. 434]. La rîndul

ei, constrângerea (antipodul libertății), este un **imperativ social** (economic, politic, juridic, moral, religios, artistic, psihologic etc.) ce poate fi definit ca aceea ce este **obligator** sau **interzis**.

Din cele expuse mai sus conchidem că **libertatea oricărui individ aparte are un caracter relativ șilimitat, pentru a putea fi realizabilă în anumite proporții pentru fiecare dintre membrii anumitei colectivități, pentru toți cetățenii statului.**

Libertatea acțiunii umane nu poate fi separată de responsabilitatea indivizilor pentru consecințele conduitei lor față de comunitate. A fi responsabil de ceva înseamnă a fi subiect de răsplată, de laudă sau de pedeapsă, de blam. Sîntem expuși reacțiilor celorlalți, în funcție de faptă (acțiune sau inacțiune) pentru care sîntem responsabili. Deci ordinea socială, dreptatea și echitatea nu pot exista fără responsabilitatea, atît a "conducătorilor", cît și a celor "conduși". K. Popper spunea ca sîntem cu toții responsabili, într-o anumită măsură, alături de guvernanți, chiar dacă nu participăm direct la guvernare. Dar această răspundere împărtășită presupune "o seama de libertăți: libertatea cuvîntului, libertatea accesului la informații și libertatea de a da informații, libertatea de a publicași multe altele. Un "exces" de etatism inhibă libertatea. Există însa și un abuz de libertate, analog abuzului puterii statale. Se poate abuza de libertatea cuvîntului și a presei, care pot fi utilizate, de pilda, în scopuri de dezinformare sau de instigare. În mod cu totul analog, puterea poate abuza de orice limitare a libertății. Avem nevoie de libertate pentru a împiedica statul să abuzeze de puterea sa și avem nevoie de stat pentru a împiedica abuzul de libertate..." [14, p. 81-82].

Desigur, problema coraportului libertății și democrației, limitării lor mutuale nu are o soluție absolută, definitivă. Trebuie deci să ne mulțumim cu "soluții parțiale și compromisuri; nu ne este permis să ne lăsăm seduși într-atît de înclinația noastră spre libertate, încît să neglijăm problemele iscate atunci cînd se abuzează de ea" [16, p. 82]. Deci libertatea, în sens pozitiv, are anumite limite, adică se completează cu libertatea, în sens negativ, se sprijină, atît pe sistemul de norme exterioare, cît și pe convingerile interne ale agentului acțiunii libere. A. Herțen (filosof politician rus de orientare liberală), într-o scrisoare către M. Bacunin, menționa: "Oamenii nu pot fi eliberați din exterior mai mult, decît din interiorul lor. Este straniu, dar experiența ne demonstrează că popoarele mai ușor suportă povara forțată a sclaviei, decît darul libertății excesive".

Acomodarea realității sociale a statelor ex-socialiste la valorile general umane, fixate în diverse documente ale ONU, este o problema

dificilă, dar nu irealizabilă. În legătură cu aceasta apar multiple probleme de ordin politic, economic, juridic, etic ș.a. De pilda, în societatea contemporană, libertatea individuală nu poate exista fără legalitate, iar legalitatea presupune **legitimitate**. Coraportul dintre legitimitate și legalitate este problema raportului dintre **politică** și **drept**. Orice putere politică, pentru a fi eficientă în combaterea violenței și anarhiei, invoca principiul unei ordini prescriptive dat de **voința poporului (națiunii)**, de **rațiunea universală**, de **legile istorice**, de **natura umană** etc. "Prin urmare, apelează la întemeierea de Drept. Puterea politică poate fi obținută pe calea dreptului în vigoare și atunci, printr-un transfer de sens, spune că e legitimă" [10, p. 105].

Binele și **Justiția** sînt valori sociale necesare, pe care I. Kant le considera transcendente. Activitatea practică este considerată justă, dacă nu dăunează libertății altora. Prin urmare, criteriul acțiunii juste e libertatea care, la rîndul ei, decurge dintr-o lege **universală**. Această lege universală, constată I. Kant, este **absolută**, iar omul – ființă cognitivă imperfectă– nu este capabilă s-o surprindă în plinătatea ei. Cunoscînd această lege parțial, omul "e liber parțial și, liber parțial, el e just parțial în elaborarea și aplicarea normelor juridice, prin urmare, și nejust, fiind neliber" [10, p. 124]. Așadar, inexistența **obiectivă** a unor legi juridice universale și absolute exclude realizarea unei libertăți generale, obținute cu ajutorul dreptului pozitiv. În acest context, L. Duguit sublinia că "dreptul se găsește în realitatea socială, nu în legi". Acest drept trebuie cunoscut și materializat în norme de conduită, astfel asigurînd posibilitatea realizării potențialului creativ al oamenilor în toate domeniile "producției" valorilor, crearea condițiilor pentru accesul liber (al претенdenților care merită) la acestea și protecția lor prin lege față de pretențiile nejustificate.

Revenind la ideea kantiană cu privire la **autonomia** relativă a individului uman e de menționat că, literalmente, aceasta înseamnă **"auto"** și **"nomos"**, **adică îți dai legea singur, dar această lege te pune în raport cu ceilalți**. Dar această "autonomie" a individului social nu trebuie, totuși, identificată cu cunoscutul "liber arbitru" – noțiune filosofică și etică opusă determinismului, ce se referă la libertatea voinței omenești considerată într-o independență totală față de necesitatea și cauzalitatea obiectivă (Vezi: [18, p. 495]). Libertatea voinței anumitei persoane trebuie să se afle în conformitate cu astfel de voințe ale altora și complementată cu responsabilitatea pentru intențiile și faptele respective.

În concluzie, constatăm că libertatea – fenomen social complex, antipod al non-libertății (constrîngerii, violenței etc.) – exprimă posibilitatea

omului de a-și realiza dorințele, în anumite condiții, determinate de variații factori naturali, economici, politici, juridici, morali, psihologici etc.

Minimalizarea constrângerilor (restricțiilor, barierelor, limitelor, obligațiilor, interdicțiilor etc.), ce stau în calea spre soluționarea problemei libertății în societățile post-totalitare, poate fi obținută în condițiile unei autentice democrații, printre "instrumentele" esențiale ale căreia notăm statul de drept și legitimitatea.

Potențialul creativ al omului care este *esența, substanța* libertății (*energeya*, în termeni aristotelici) poate fi realizat în valori (materiale sau/și spirituale) (*ergon* – rezultatul activității creative) doar în anumite condiții naturale și sociale, în care libertatea desfășurării creației (*dinamys*) a subiecților (individuali sau colectivi) trebuie armonizată în raport cu anumite măsuri (*nomisma*), restricții de ordin normativ (*nomoi*), pentru a evita haosul, dezordinea etc. sociale.

Surse bibliografice

1. *Bauman, Z.*, Libertatea, Editura DU style, București, 1998.
2. *Berlin, I.*, Patru eseuri despre libertate, Editura Humanitas, București, 1996.
3. *Capcelea, V.*, Filozofia juridică, Editura Arc, Chișinău, 2011.
4. *Crăiuțu, A.*, Elogiul libertății. Studiu de filosofie politica, Editura Polirom, Iași, 1998.
5. *Fromm, E.*, Frica de libertate, Editura Teora, București, 1998.
6. *Garaudy, R.*, Libertatea, Editura Politică, București, 1958.
7. *Jaspers, K.*, Texte Filosofice, Editura Politică, București, 1986.
8. *Kant, I.*, Critica rațiunii pure, Editura Științifică, București, 1969.
9. *Miroiu, A.*, Filosofie politică, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, 2002.
10. *Mihai, Gh.*, *Motica, R. I.*, Filosofie a Dreptului, Editura Almanahul Banatului, Timișoara, 1995.
11. *Mohorea, E.*, *Botnari, E.*, *Eșanu, R.*, Dreptul ca sistem și sistemul dreptului, USB, Bălți, 2009.
12. *Popa, C.*, Teoria acțiunii și logica formală, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
13. *Popper, K. R.*, Societatea deschisă și dușmanii ei. Vol. II, Editura Humanitas, București, 1993.
14. *Popper, K. R.*, Lecția acestui secol. Un dialog cu Giancarlo Bosetti. Editura Nemira, București, 1998.
15. *Puha E.*, Introducere în filosofie, Editura Fundației "Chemarea", Iași, 1993.
16. *Steiner, R.*, Filosofia libertății. Elemente fundamentale ale unei concepții despre lume, Editura Princeps, Iași, 1993.
17. *Zamfir, E.*, Cultura libertății, Editura Politică, București, 1979.
18. *CARTIER DICȚIONAR ENCICLOPEDIC.* – Ed. IV. Cartier, 2002.

FUNCȚIILE ȘI PRINCIPIILE MANAGEMENTULUI ECOLOGIC

CAPCELEA Arcadie

CAPCELEA Valeriu

Orice știință autentică îndeplinește un șir de funcții prin care ea își aduce aportul la rezolvarea problemelor sociale și prin care demonstrează necesitatea existenței ei. Managementul ecologic exercită și el un șir de funcții sociale foarte importante bazându-se pe anumite principii care fac ca ea să fie atât o disciplină științifică integrativă și de frontieră, cât și un ansamblu de activități practice, instrumente și mecanisme care reglementează interacțiunile dintre mediul înconjurător și societate în scopul asigurării menținerii calității lui și a regenerării resurselor naturale.

Funcțiile managementului ecologic sunt analizate într-un șir de lucrări [a se vedea: 16, p. 13; 17, p. 126; 1; 9, p. 181], care rezultă din scopul de bază a lui, ce constă în reglementarea relațiilor dintre mediu și societate pentru asigurarea unei corelări științific argumentate a intereselor economice și ecologice ale societății, a garanțiilor necesare pentru crearea și menținerea unui mediu favorabil de viață [1, p. 172]. În linii mari, L. Zaleski [8, p. 18] propune delimitarea a trei grupuri de funcții ale managementului ecologic și anume: *funcțiile sociale*, - care se situează în centrul managementului ecologic și sunt orientate spre asigurarea intereselor populației; *funcțiile economice*; *funcțiile tehnologice și de producție*. O clasificare mai detaliată propune G. Cernășev, conform căruia printre funcțiile managementului ecologic se evidențiază: (a) *tehnică* (producția ecologică pură și fără deșeuri); (b) *comercială* (marketingul ecologic); (c) *financiară* (atragerea capitalului în domeniul ecologic și administrarea lui); (d) *de asigurare* (asigurarea ecologică); (e) *de evidență* (cadastrele resurselor naturale); și (f) *organizațional-administrativă*, ce include reglementarea utilizării naturii și a protecției mediului [15, p. 23]. Cu referire la organizarea managementului ecologic la nivelul corporativ, printre funcțiile de bază ale managementului ecologic autorii ruși menționează [a se vedea: 6]: (a) fundamentarea politicii ecologice și a responsabilităților de mediu; (b) planificarea activităților ecologice; (c) organizarea activităților ecologice interne și externe; (d) administrarea personalului; (e) administrarea impacturilor asupra mediului și utilizării resurselor; (f) monitoringul și controlul ecologic intern; (g) analiza și evaluarea rezultatelor activităților ecologice; (h) revederea și perfecționarea sistemului administrării și managementului ecologic.

Analiza acestor și altor investigații ne demonstrează diversitatea viziunilor cu privire la funcțiile de bază ale managementului ecologic. Unele concepții sunt expuse în linii prea generale, altele se referă la unele activități particulare favorabile protecției mediului. În plus, deseori viziunile autorilor nu sunt armonizate cu funcțiile managementului ca atare. Luând în considerare scopurile și obiectivele protecției mediului, putem vorbi de două grupuri de funcții ale managementului ecologic – (a) *funcții generale* (caracteristice pentru toate sistemele manageriale); și (b) *funcții specifice* (caracteristice pentru sistemele managementului ecologic).

În cadrul primului grup de funcții generale ale managementului ecologic se evidențiază următoarele:

Previziunea și planificarea ecologică, care este una dintre cele mai importante funcții ale managementului, deoarece reprezintă activitatea de adoptare a deciziilor în domeniul protecției mediului. În cadrul acestei funcții se stabilesc tendințele modificării calității mediului și previziunea ce ține de stările ei în viitor și, respectiv, se determină ce și cum trebuie făcut pentru ca obiectivele ecologice să fie atinse. Tot aici se stabilesc scopurile și obiectivele ecologice, precum și strategiile adecvate pentru atingerea lor. Rezultatele planificării sunt reflectate în Strategiile, Programele și Planurile ecologice. Această funcție mai include și activitatea bugetară, care cuprinde planificarea sistematică și controlul resurselor financiare alocate pentru protecția mediului.

Coordonarea activităților ecologice, care constă în armonizarea tuturor părților antrenate în procesul managerial și în cel al protecției mediului, astfel încât fiecare să depindă de celelalte în raport cu scopurile și obiectivele ecologice urmărite. Prin urmare, coordonarea este considerată drept o funcție imperativă a instituțiilor ecologice, acordându-i-se o atenție prioritară.

Organizarea activităților ecologice constă în stabilirea componentelor acestora și dispunerea lor într-un sistem în măsură să asigure o coerență și o funcționalitate maximă, în identificarea activităților necesare și a structurii formale a unităților de lucru și a autorității prin care obiectivele ecologice vor fi atinse. Odată stabilite obiectivele ecologice și căile prin care acestea vor fi atinse, managementului ecologic trebuie să determine structura care să fie capabilă să le îndeplinească. În cadrul procesului de organizare, managementului ecologic preia sarcinile identificate în timpul planificării și le repartizează părților implicate care le pot îndeplini. De asemenea, el stabilește și regulamentul funcționării sistemelor manageriale și asigură

aplicarea acestora. Scopul structurii organizatorice este de a permite obținerea de către personalul ei a cât mai multor performanțe.

Antrenarea/comanda implementării acțiunilor ecologice cuprinde stabilirea obiectivelor și adoptarea deciziilor ecologice și transmiterea lor părților implicate. Funcția de comandă presupune transmiterea sarcinilor și convingerea părților implicate de a fi cât mai performanți în strategia aleasă pentru atingerea obiectivelor. Această funcție ține și de adoptarea *deciziei*, care constă într-o acțiune vizând alegerea unei soluții din mai multe variante posibile, pe baza unor criterii de ordin economic, social, ecologic etc.

Funcția de informare în domeniu presupune asigurarea informațiilor necesare adoptării unor decizii, corectitudinea informației influențând, de multe ori, calitatea și posibilitatea luării unei decizii. În consecință, informarea ecologică, bazată, în mare parte, pe statistica de mediu și funcționarea monitoringului ecologic, are o importanță principală pentru asigurarea adoptării unor decizii optime ce asigură o protecție eficientă a mediului.

Controlul ecologic este funcția finală care se aplică în procesului managementului ecologic pentru a se verifica dacă performanța actuală a managementului ecologic este în conformitate cu cea planificată sau cu legislația, cu standardele și normativele ecologice. Altfel spus, funcția de control presupune evaluarea rezultatelor obținute și compararea lor cu obiectivele ecologice stabilite inițial, adoptându-se măsuri pentru eliminarea eventualelor neconcordanțe și realizarea unor modernizări. Ea include trei elemente de bază: (a) stabilirea standardului (indicatorilor) performanței ecologice; (b) informația care indică diferențele dintre nivelul de performanță atins și cel planificat; (c) corectarea devierilor apărute.

Darea de seamă ecologică, în unele cazuri, o putem interpreta, în unele cazuri, drept o funcție individuală. Ea reprezintă un proces care permite tuturor părților – atât celor implicate, cât și celor interesate – ca prin intermediul informațiilor operate în înregistrări, rapoarte, cercetări, inspecții etc. să afle ce se întâmplă în domeniul protecției mediului

Vorbind despre managementului ecologic ca știință integrativă, ne putem referi și la *funcția metodologică* a lui, deoarece el poate deveni o bază fundamentală pentru alte cercetări ce vizează raportul dintre om și natură, reglementarea relațiilor dintre mediu și societate pentru asigurarea intereselor economice și ecologice ale societății, a garanțiilor necesare pentru crearea și menținerea unui mediu favorabil de viață. Această funcție va permite de a aplica tezele și concluziile obținute în cercetările

interdisciplinare pentru cunoașterea realității privind relațiile dintre mediu și societate. Totodată, managementului ecologic atenționează asupra unui important moment, care este deseori ignorat în literatura de specialitate, și anume trecerea de la activitatea de cunoaștere științifică la activitatea practică, ducând astfel problematica metodologică până la încununarea sa logică – transformarea subiectului în obiect, a abstractului în concret, a teoriei în practică.

O altă funcție a managementului ecologic ca știință este cea *praxiologică*. Se știe că praxiologia este teoria acțiunii eficiente, care studiază structura generală a acțiunilor, condițiile organizării și distribuirii lor, își propune formularea unor criterii operaționale de eficientizare maximă a acțiunilor umane în scopul edificării unei societăți prospere. În această ordine de idei, funcția praxiologică a managementului ecologic constă în a stabili, a organiza și a distribui acțiunile umane în raport cu natura, a le face constructive, a diminua antinomia dintre om și natură, a garanta un viitor prosper pentru generațiile umane viitoare. În acest context este necesar să trecem de la organizarea activităților umane pe principiul probelor și erorilor, deoarece în condițiile globalizării orice greșeală poate fi fatală pentru întreaga societate, la metodele bazate pe identificarea celor mai eficiente soluții ce țin de domeniul mediului.

La rândul lor, funcțiile specifice managementului ecologic, de asemenea, sunt destul de diverse și cuprind o varietate largă de aspecte, și anume:

a. *Integrarea cerințelor de mediu în politica de dezvoltare și politica sectorială.* Ținând cont de faptul că protecția mediului actual este parte componentă a Dezvoltării Durabile, această funcție devine tot mai actuală și solicită dezvoltarea unor căi și modalități concrete de armonizare a cerințelor de mediu cu cele economice și sociale.

b. *Dezvoltarea cadrului legislativ, elaborarea normativelor și standardelor ecologice.* Aceste funcții ale managementului ecologic vizează reglementarea juridică a protecției mediului și cuprind varii activități în acest domeniu. Ele stabilesc regulile și procedurile ecologice, normele și standardele în vigoare, în baza cărora se formează criteriile de performanță ecologică, limitele admisibile ale impacturilor ecologice ș.a.

c. *Evaluarea impactului asupra mediului înconjurător și efectuarea expertizei ecologice de stat.* Această evaluare se efectuează atât pentru documentele strategice (strategii, programe, planuri), cât și pentru proiectele activităților economice sau de alt gen. Impactul asupra mediului înconjurător este evaluat și în cazul obiectelor în funcțiune prin intermediul

auditului ecologic, instrument care poate fi aplicat și la identificarea performanțelor ecologice ale întreprinderilor existente.

d. *Conștientizarea, educația și instruirea ecologică a populației, a sectorului de afaceri și a organelor de resort.* Aceste funcții cuprind activitățile din diferite domenii, creând acces la informația ecologică, precum și atrăgând publicul larg în activitățile de mediu.

e. *Dezvoltarea și aplicarea stimulentei economice.* Sistemul de taxe, plăți și subvenții economice aplicat în activitățile de utilizare a resurselor naturale, de prevenire a poluării și de ameliorare a ecologiei este unul dintre cele mai eficiente mecanisme de schimbare a comportamentului uman, și în acest sens dezvoltarea și aplicarea lui eficientă este una dintre cele mai importante funcții ale managementului ecologic. În acest domeniu putem menționa și funcția de management eficient al resurselor financiare asociate acestor activități, inclusiv managementul eficient al fundațiilor financiare ecologice.

f. *Aplicarea măsurilor de constrângere în cazurile încălcării legislației ecologice.* În această ordine de idei se evidențiază 4 tipuri de măsuri: (I) *de interdicere* a construcției obiectelor economice, de folosire a resurselor naturale, de producere a mărfurilor periculoase etc.; (II) *de prevenire*, spre exemplu, stoparea activității economice la obiectele ce încalcă legislația ecologică, stoparea finanțării construcțiilor; (III) *de compensare* a prejudiciului cauzat mediului; și (IV) *de apreciere a răspunderii administrative sau penale* pentru încălcările comise.

g. *Efectuarea monitoringului ecologic și dezvoltarea statisticii de mediu.* Această funcție este una de bază a managementului ecologic, prin care se asigură feedbackul privind schimbările calității mediului urmare a impacturilor activităților umane sau a proceselor naturale. Mai mult ca atât, monitoringul și statistica de mediu oferă informație privind eficiența măsurilor de protecție a mediului și posibilitatea de formulare a pronosticurilor evoluției calității lui.

h. *Crearea sistemelor informaționale privind folosirea resurselor naturale și situația ecologică, elaborarea rapoartelor naționale.* În scopul asigurării informaționale a procesului decizional în domeniul protecției mediului este necesar să dezvoltăm sistemele informaționale, precum și să pregătim și să edităm rapoartele în domeniu, inclusiv rapoartele naționale privind calitatea mediului.

j. *Crearea și administrarea fondului ariilor protejate.* Aceste funcții vizează conservarea obiectelor naturale unice în scopuri științifice și de

agrement și cuprind un cerc larg de activități – identificarea obiectelor, monitorizarea lor; efectuarea cercetărilor științifice etc.

i. *Asigurarea utilizării raționale și protecția resurselor naturale*: (I) organizarea elaborării cadastrului resurselor naturale și crearea sistemelor informaționale în domeniu; (II) normarea/stabilirea limitelor utilizării și/sau condițiilor de utilizare a resurselor naturale; (III) controlul asupra respectării normativelor și standardelor în domeniu; (IV) autorizarea utilizării resurselor naturale și poluarea mediului; ș.a.

k. *Administrarea investigațiilor științifice în domeniu*. Deoarece managementului ecologic, în mare măsură, se fundează pe datele științifice privind calitatea mediului, pe tendințele evoluției acesteia, se impun tehnologii tot mai performante etc., este necesar să se organizeze și efectueze cercetări științifice în domeniu, funcție deținută deseori de instituțiile speciale de mediu.

l. *Întreținerea relațiilor externe* vizează pregătirea propunerilor în domeniul cooperării internaționale, coordonarea activității părților interesate privind realizarea convențiilor ecologice internaționale, asigură redactarea rapoartelor internaționale privind implementarea tratatelor internaționale la care este parte țara respectivă ș.a.

Managementul ecologic fiind o disciplină științifică nouă care interacționează cu alte discipline științifice a preluat de la ele un șir întreg de reguli și principii de bază. În acest sens, o importanță deosebită o au principiile aplicate, în particular, în domeniul protecției mediului, managementului general și public și în domeniul Dezvoltării Durabile.

La principiile protecției mediului sau referit mai mulți autori [5; 10; 11, p. 9-12], care pot oferi unele abordări specifice domeniului dat de care e necesar să se țină cont în managementului ecologic. Referindu-se la această temă, V. Krasilov [11, p. 9-12] menționează următoarele principii generale ale ocrotirii naturii: (a) *al istorismului*, care prevede că selectarea măsurilor de ocrotire a naturii trebuie să se bazeze pe studierea obiectelor și sistemelor naturale; (b) *sistemic*, potrivit căruia, deoarece lucrăm cu sisteme complexe, ale căror componente sunt în strânse interacțiuni reciproce, cu legături directe și indirecte între ele, este rațional ca la formularea măsurilor respective să se țină cont de aceste particularități ale sistemelor naturale și natural-antropogene; (c) *al biosferismului*, care prevede ca, luând în calcul valoarea etică supremă a menținerii biosferei, este necesar să dăm prioritate concepției umaniste. În același timp, acest principiu trebuie să fie orientat și spre menținerea oricăror alte ființe vii de rând cu omul; (d) *de adaptare*, conform căruia, în calitate de acțiuni

prioritare trebuie să fie puse acțiunile de adaptare a activității umane la condițiile mediului natural și nu cele de transformare a acestuia; (e) *al unității planetare*, care presupune o cooperare internațională în domeniul ocrotirii naturii; (f) *al priorității securității ecologice*, care prevede recunoașterea activităților de ocrotire a naturii ca mediul vital al omului drept prioritar față de alte activități umane – economice, de producție ș.a.

Referitor la utilizarea resurselor naturale, în mai multe studii științifice se specifică *principiul folosirii raționale a naturii*, care trebuie să se bazeze pe utilizarea neextenuantă și economicoasă a resurselor regenerabile și neregenerabile, pe utilizarea neprimejdioasă a reziduurilor. Uneori, în contextul resurselor biologice (regenerabile), se menționează principiul utilizării acestora în limitele capacității lor de regenerare. Privitor la resursele naturale neregenerabile, trebuie de menționat *principiul folosirii economicoase*, sau al înlocuirii lor cu cele artificiale.

În multe lucrări se specifică principiul folosirii raționale a naturii care trebuie să se fundeze pe utilizarea neextenuantă și economicoasă a resurselor regenerabile și neregenerabile, a utilizării inofensive a reziduurilor. Tot în acest domeniu, cu referire la utilizarea resurselor biologice (regenerabile), uneori, se menționează principiul utilizării acestor resurse în limitele capacității lor de regenerare. În cazul utilizării resurselor naturale neregenerabile este posibil de a releva atât principiul utilizării economicoase a lor, cât și a înlocuirii acestor resurse cu cele artificiale.

La acest subiect s-a referit mai amănunțit, în studiul său, N. Reimers [13, p. 162-172], care evocă un set întreg de principii sau legi generale ale protecției mediului (a se vedea boxa 1).

Boxa 1. Principiile/legile protecției mediului

- Legea epuizării potențialului natural;
- Legea inevitabilității deșeurilor sau a impactelor producerii/gospodăriei;
- Legea permanentei volumului deșeurilor în ciclurile de producție;
- Regula „ecologic-economic”;
- Legea echilibrului componentelor ecologice;
- Legea echilibrului ecologic teritorial;
- Legea echilibrului intern dinamic;
- Legile protecției mediului a lui P. Erlih (a se vedea mai jos);
- Principiul unicalității;
- Principiul riscului optimal;

- Principiul incertitudinii (a vidului informațional);
- Principiul unei bunăstări fictive sau euforia primelor succese;
- Principiul fenomenelor îndepărtate.

Printre principiile expuse în boxa de mai sus, în contextul necesității utilizării raționale a naturii menționăm, în mod special, principiul ecologico-economic, cunoscut și sub denumirea de *principiul economic*. Conform acestuia, beneficiarul plătește atât toate cheltuielile legate de o poluare produsă, cât și pentru utilizarea resurselor naturale, care au o valoare economică în toate formele de utilizare și trebuie să fie recunoscute ca un bun economic. De aici, resursele naturale ca bunuri economice impun o exploatare eficientă și echitabilă care, pe de o parte, ar genera beneficii economice, iar pe de altă parte, ar asigura conservarea și protecția lor.

O importanță deosebită pentru formularea principiilor managementului ecologic o au cele cinci legi „de fier” ale lui P. Erlih [apud: 13, p. 165-167]. Conform primei legi, în domeniul ocrotirii naturii este posibilă numai apărarea sau retragerea – ofensiva este imposibilă, căci o specie sau un ecosistem odată distrus(ă) nu mai poate fi restabilit(ă). Legea a doua spune că creșterea continuă a numărului populației și ocrotirea naturii sunt lucruri ce se contrazic reciproc. În mod similar, conform legii a treia a lui P. Erlih, sistemul economic care își propune numai creșterea economică și cel preocupat doar de ocrotirea naturii – de asemenea sunt lucruri ce se contrazic principal. Potrivit legii a patra, este un pericol de moarte nu numai pentru toate organismele, ci și pentru umanitate ca, în luarea deciziilor privind utilizarea resurselor naturale să se ia în calcul numai scopurile pe termen scurt întru satisfacerea necesităților umane de moment. Ultima lege a lui P. Erlih menționează că așa și nu sunt auzite argumentele despre valoarea etică a diferitor forme de existență a vieții, a altor vietăți decât omul, despre importanța pe care acestea o reprezintă sau apelurile de a le ocroti. Așadar, ocrotirea naturii trebuie concepută ca o activitate ce asigură bunăstarea pe termen scurt, iar pe termen mai îndepărtat – perspectiva supraviețuirii umanității.

Printre alte principii ale ocrotirii naturii expuse de către N. Reimers este și regula perceperii ecologico-economice a lui D. Staiks [apud: 13, p. 170-171]. Conform acestei reguli, pot fi identificate patru faze ale percepției problemelor mediului vital: (a) *nici discuții, nici acțiuni*; (b) *discuții fără acțiuni*; (c) *discuții și începutul acțiunilor*; (d) *finalizarea discuțiilor și acțiuni energice*. N. Reimers dezvoltă mai departe aceste faze, expunându-le sub o altă formă: (a) *dezvoltarea economică fără limitări ecologice*; (b) *apariția*

limitărilor ecologice; (c) predominarea cerințelor de ocrotire a naturii în contextul limitărilor condiționate de potențialul tehnologic disponibil; (d) întreprinderea tuturor acțiunilor posibile pentru supraviețuire. Acest principiu, în fond, reflectă atât gravitatea problemelor ecologice, cât și nivelul de conștientizare a acestora, care și determină acțiunile întreprinse pentru soluționarea lor.

O importanță deosebită pentru dezvoltarea principiilor managementului ecologic o au principiile managementului, inclusiv ale managementului public. Acestea vizează, în special, organizarea procesului decizional, coordonarea activităților de implementare orientate spre atingerea obiectivelor propuse, precum și creșterea eficienței funcționării instituțiilor și organizarea controlului în domeniu. În contextul tendințelor actuale ale managementului public, pentru dezvoltarea de mai departe a managementului ecologic devin tot mai importante astfel de principii ca: descentralizarea conducerii; conducerea participativă; optimizarea raportului dintre conducerea actuală și cea viitoare (de perspectivă); armonizarea caracteristicilor sistemului de management cu cele ale mediului ambiant.

Principiile managementului ecologic derivă, în mare măsură, din principiile și regulile Dezvoltării Durabile. Despre aceasta vorbesc mai mulți autori, inclusiv culegerea de articole sub redacția lui E. Dommen [a se vedea: 4], unele publicații semnate de I. Dediu, [3, p. 5-7], M. Ermolina [a se vedea: 7] etc. Analiza acestor și altor lucrări ne oferă posibilitatea de a selecta un șir întreg de principii de baza care posedă, în fond, un profund „accent ecologic”:

- dezvoltarea social-economică trebuie să fie orientată spre ameliorarea calității vieții oamenilor în limitele capacității de suport a ecosistemelor;
- dezvoltarea nu trebuie să se desfășoare în detrimentul mediului natural înconjurător, ci trebuie să asigure posibilitatea satisfacerii cerințelor vitale de bază atât ale generațiilor actuale, cât și ale generațiilor viitoare de oameni;
- dezvoltarea economică, echitatea socială și securitatea ecologică urmează să fie unite într-un tot întreg, determinând, împreună, criteriile de bază ale dezvoltării;
- supraviețuirea umanității și dezvoltarea social-economică stabilă trebuie să se bazeze pe legitățile reglementării biotice, cu conservarea biodiversității;

- activitatea economică trebuie să se desfășoare renunțându-se la proiecte susceptibile să provoace mediului înconjurător prejudicii irecuperabile sau impacturi ale căror consecințe ecologice nu sunt suficient studiate;
- ecologizarea conștiinței omului și a conceptului său despre lume, reorientarea sistemului educațional și instructiv spre principiile Dezvoltării Durabile trebuie să contribuie la promovarea valorilor intelectuale și spirituale pe un loc prioritar comparativ cu valorile materiale și patrimoniale.

Din principiile Dezvoltării Durabile putem deduce că toate deciziile manageriale referitoare la dezvoltare trebuie să fie bazate pe nevoile mediului, pe capacitățile de suport ale lui. Mai mult ca atât, nu e suficient ca aceste cerințe să fie integrate numai în procesul luării de decizii în domeniul activităților economice, ci trebuie ca ele să fie parte componentă a activităților în domeniul social, inclusiv în sfera spirituală și educațională, în măsură să contribuie la conștientizarea ecologică.

Cunoașterea și aplicarea principiilor expuse mai sus contează foarte mult, având în vedere faptul că managementului ecologic este parte componentă a procesului managerial al oricărei organizații/sistem socioecologic, care se bazează anume pe armonizarea intereselor economice, de mediu și sociale. Deciziile manageriale în acest caz nu pot avea numai priorități ecologice, ci trebuie să țină cont de toate aspectele invocate ca părți componente ale Dezvoltării Durabile. În același timp, principiile managementului ecologic sunt foarte variate și pot fi diferențiate după factorii de management – mecanismele managementului ecologic, procesul acestuia și sistemele de administrare

Despre principiile managementului ecologic au scris în mod expres mai mulți autori, unii dintre care au formulat legi și principii mai generale, alții – unele mai specifice. În acest sens un loc aparte îl ocupă și legile lui B. Commoner [a se vedea: 2]. Acestea pot fi calificate ca legi ecologice generale și pot fi atribuite oricărui nivel ierarhic al socioecosistemelor. Importanța lor este deosebită, mai cu seamă în contextul formulării strategiilor și politicilor de protecție a mediului și de utilizare a resurselor naturale (a se vedea boxa 2):

Boxa 2. Legile lui B. Commoner

Orice lucru (fenomen) este legat de un oarecare alt lucru (fenomen). Prin această lege se pune în evidență interacțiunea fenomenelor și sistemelor care au loc în biosferă, privită ca sumă de unități strâns legate

între ele prin multiple procese. În acest fel, afectarea unei unități va atrage în mod obligatoriu influențarea alteia cu care ea se află în interacțiune.

Orice lucru (fenomen) trebuie să ducă undeva. Această lege subliniază ideea că orice proces din biosferă și structurile care îl întrețin se finalizează prin alte procese și structuri care în lipsa impacturilor umane sunt benefice. În cadrul biosferei nimic nu se pierde, nu există deșeuri, totul este folosit într-un mod surprinzător de rațional.

Natura știe cel mai bine. În baza experienței acumulate de-a lungul a milioane de ani de evoluție, marcată de încercări, erori și de mecanisme de reglare, procesele susținute de natură își găsesc mult mai bine locul în ansamblul biosferei decât orice acțiune întreprinsă de om.

Nu există un asemenea lucru (fenomen) cum ar fi un prânz gratuit. În baza acesteia, orice se câștigă în biosferă este plătit prin consumul unei anumite cantități de energie.

Legile lui B. Commoner pot fi calificate și ca aforisme, care însă sunt bazate pe sistematizarea legităților și experiențelor îndelungate ale activității umane în interacțiunile ei cu mediul înconjurător. *Veridicitatea lor este demonstrată de multiple cazuri de decizii umane eronate în domeniul utilizării resurselor naturale sau al încercărilor de ameliorare a mediului în diferite colțuri ale lumii pe parcursul istoriei universale.*

Asupra principiilor managementului ecologic au meditat și alți autori, evidențiind în acest sens unele legități la nivel general. Astfel, V. Fedțov și L. Dreaghilev [a se vedea: 14] apreciază că funcționarea sistemelor managementului ecologic se bazează pe următoarele principii: (a) *al legalității*, care asigură respectarea exactă și necondiționată a actelor normative în domeniu, precum și luarea unor decizii optime în cazul apariției situațiilor de conflict; (b) *al priorității protecției mediului*, care presupune că în cazul când apar conflicte de interese economice și ecologice prioritatea trebuie acordată menținerii ecosistemelor și utilizării unor obiecte naturale fără a prejudicia alte obiecte naturale; (c) *al planificării reglementării de stat a protecției mediului*, care constă în următoarele: (I) măsurile principale ale protecției mediului sunt incluse în planuri, care, după aprobarea lor, capătă caracter imperativ; și (II) implementarea planurilor de protecție a mediului trebuie să se afle sub un control permanent; și (III) *al corelării reglementării de stat cu autoadministrarea locală*, ce se reflectă în implicarea maximal posibilă a cetățenilor în reglementarea din domeniu.

Principiile managementului ecologic care vizează procesul managerial la nivelul corporativ sunt expuse în standardele respective ale *Organizației Internaționale de Standardizare* și includ următoarele [a se vedea: 19]: (a) *obligațiunile și politica*. Conform acestui principiu, organizația trebuie să-și formuleze politica sa ecologică și să asigure realizarea obligațiunilor față de funcționarea sistemului managementului mediului; (b) *evaluarea și estimarea/măsurarea*, în conformitate cu care organizația trebuie să asigure evaluarea, monitoringul și măsurarea indicatorilor activității sale; (c) *planificarea*, care solicită formularea planurilor sau programelor de realizare a scopurilor și sarcinilor politicii ecologice; (d) *controlul și perfecționarea organizației*, conform căruia organizația trebuie să-și perfecționeze permanent sistemul managementului mediului; (e) *implementarea*, conform căruia pentru un sistem eficient al managementului ecologic organizația trebuie să-și identifice oportunitățile și mecanismele necesare pentru realizarea scopurilor și sarcinilor politicii ecologice; (f) *principiul responsabilității pentru consecințele ecologice ale deciziilor administrative*. Conform acestui principiu, fiecare organ sau persoană cu drept de decizie în domeniu poartă concomitent și responsabilitatea pentru efectele deciziilor luate; (g) *principiul integrării proceselor ecologice într-un sistem unic al managementului întreprinderii*, care solicită o abordare integrativă în procesul managerial, ținându-se cont nu numai de aspectul protecției mediului, ci și de aspectele economice/de profit și sociale; (h) *principiul consecutivității în soluționarea problemelor ecologice*, care poate fi realizat prin permanența și etapizarea acțiunilor.

Asupra regulilor generale ale administrării protecției mediului/managementului ecologic (care reprezintă în fond principiile de bază) s-a oprit în particular și N. Reimers [12, p. 526-527]. Aceste reguli sunt focalizate asupra diferitor aspecte ale procesului managerial care asigură o eficiență a organizării și efectuării protecției mediului. Astfel, autorul specifică următoarele reguli:

- Managementul trebuie să fie orientat spre atingerea unui(or) scop(uri), urmând ca nivelul apropierii de acesta(ea) să fie fixat în fiecare moment (la fiecare etapă), cu ajutorul informației respective și în baza legăturilor reciproce;
- Este necesar să se cunoască efectele pozitive și negative ale acțiunilor deja întreprinse de administrare a sistemului;
- Este important să se țină cont de limitele obiective ale potențialului mediului înconjurător;

- Este rațional ca toate procesele să fie direcționate spre provocarea/stimularea apariției legăturilor materiale și energetice reciproce orientate spre creșterea efectelor pozitive;
- Managementul trebuie să fie organizat ierarhic, fapt ce, la rândul său, solicită ca: (I) acțiunile la un nivel inferior să le completeze armonios pe cele de la un nivel superior în ierarhia spațial-temporală; (II) nivelurile superioare (conform importanței și dimensiunilor spațial-temporale) nu trebuie să împiedice funcționarea celor de la nivelurile ierarhic inferioare; (III) numărul nivelurilor ierarhice să fie cât mai mic posibil;
- Managementul trebuie să fie optim;
- Managementul trebuie organizat în baza unei forme adecvate de administrare;
- Deciziile de management trebuie să fie moderne, evitând soluții depășite și ineficiente;
- Managementul trebuie să poarte un caracter strategic, de perspectivă, să țină cont de consecințele social-economice pe un timp îndelungat și să se bazeze pe analiza tuturor alternativelor și a variațiilor situațiilor posibile;
- Sistemul managementului trebuie să fie adaptiv, adică să-și modifice structura și formele de funcționare în funcție de experiența acumulată, de schimbarea condițiilor, de realizările de ultimă oră ale progresului tehnico-științific, de apariția a noi scopuri.

Analizând studiile invocate mai sus, precum și alte publicații, putem concluziona că deja au fost expuse o multitudine de principii, legități și reguli ale managementului ecologic, care vizează diferite aspecte, abordări și niveluri de generalizare. În același timp, literatura de specialitate nu conține materiale generalizatoare în care s-ar face o analiză critică a principiilor și regulilor de bază ale managementului ecologic privind esența sistemică și calitatea lui de proces managerial unic, în special într-un domeniu specific cum este mediul înconjurător, cu toate elementele sale constitutive. Pentru determinarea acestor principii trebuie să se pornească de la faptul că managementul ecologic: (a) reprezintă o administrare orientată spre dezvoltare și, în același timp, este un proces dinamic de administrare care se dezvoltă în permanență; (b) este un tip de administrare orientat spre formarea și dezvoltarea ecologizării tuturor domeniilor vieții social-economice, ale producției, culturii și conștiinței umane; (c) include tot complexul de probleme ce țin de procesul managerial în integritatea sa; (d) reprezintă o nouă concepție a

administrării producției și dezvoltării societății conform scopurilor, criteriilor și priorităților dezvoltării socioecosistemelor la diferite ranguri ierarhice [a se vedea: 18]. Asume în acest sens au fost expuse unele principii ale managementului ecologic de autorii ruși L. Zaleski [a se vedea: 8], V. Ignatov și M. Kokin [a se vedea: 9].

Analiza efectuată mai sus ne oferă posibilitatea să expunem în continuare, într-un mod mai sistematic, principiile și regulile de bază ale managementului ecologic.

Principiul bazării pe conștiința ecologică. Conștientizarea ecologică reprezintă cea mai eficientă cale de a schimba comportamentul omului, deoarece printre cele mai importante caracteristici ale conștiinței se află asume interesele, valorile și motivele acțiunilor lui. În acest sens sunt necesare informarea permanentă, crearea unui acces liber la informația ecologică, folosirea în aceste scopuri a comunicațiilor globale și naționale, a altor mijloace informaționale. Pe lângă acestea, se impun activități ce țin de educația și instruirea ecologică continuă, începând cu etapa școlară și terminând cu nivelul profesional.

Principiul motivării ecologice a activităților umane. Esența acestuia constă în aplicarea mecanismelor de motivare a activităților umane orientate spre soluționarea problemelor ecologice. Instrumentele pur administrative bazate pe constrângeri sunt mai puțin eficiente.

Principiul preventiv în soluționarea problemelor. Întreg procesul managementului ecologic trebuie să fie orientat spre măsuri preventive care ar anticipa apariția problemelor sau a situațiilor critice, proprii în general oricărui proces managerial. Pentru domeniul mediului acest principiu este și mai important deoarece refacerea calității mediului costă mult mai scump decât prevenirea degradării lui. În acest sens, înainte de adoptarea unor decizii de dezvoltare social-economică este necesar să se facă evaluarea posibilelor impacturi, să se întreprindă măsuri eficiente de prevenire a degradării mediului natural înconjurător, a eventualelor catastrofe ecologice și tehnogene.

Principiul orientării spre scopuri concrete și strategice. Managementul ecologic nu poate fi eficient dacă se lucrează în vederea unor scopuri incerte și în baza unei strategii neclare. În același timp, scopurile managementului ecologic trebuie să includă acele componente care reflectă problemele ecologice și sunt unificate/integrate în scopurile generale ale dezvoltării și producției.

Principiul consecutivității în soluționarea problemelor. Acest principiu reflectă interacțiunea dintre problemele ecologice primare și secundare,

determinând consecutivitatea acțiunilor managementului ecologic în raport cu legitățile funcționării sistemelor ecologice.

Principiul contemporaneității. Ciclurile problemelor ecologice sunt diferite și, de aici, a alege momentul potrivit pentru soluționarea cu maximă eficiență a problemei ecologice înseamnă a preveni agravarea ei, apariția situațiilor de criză și, respectiv, a minimaliza consecințele ei.

Principiul responsabilității pentru contravențiile sau efectele ecologice negative ale activităților întreprinse. În acest sens, fiecare persoană fizică sau juridică poartă răspundere juridică deplină pentru activitățile sale economice distructive, iar în cazul prejudicierii mediului sau sănătății umane garantează și asigură compensarea acestor prejudicii.

Principiul respectării legislației, care prevede că organizarea și executarea protecției mediului trebuie să se bazeze pe legislația ecologică existentă, pe standardele ecologice în vigoare care stabilesc normele juridice ale activității umane.

Principiul colaborării internaționale, potrivit căruia promovarea colaborării internaționale și a parteneriatului global în scopul conservării, protecției și restabilirii integrității ecosistemului Terrei urmează să fie susținută prin adoptarea de către state a unor acorduri și tratate juridice internaționale corespunzătoare;

De menționat că toate aceste principii ale managementului ecologic, inclusiv cele ale sectoarelor aferente lui (ocrotirea naturii, managementul, Dezvoltarea Durabilă) trebuie să funcționeze într-un sistem unic, în strânsă interacțiune, substituindu-se și completându-se reciproc.

BIBLIOGRAFIE

1. Capcelea, A. *Dreptul ecologic*. Chișinău: Ed. Știința, 2000. 272 p.
2. Commoner, B. *The closing circle. Nature, man, technology*. New-York, 1971. 173 p.
3. Dediu, I. *Relațiile Om-Natură și Managementul ecologic*. În: Management Ecologic și Dezvoltare Durabilă. Chișinău, 1996, p. 5-7.
4. Dommen, E. *Fair principles for sustainable development: Essays on Environmental Policy and Developing countries*. În: United National Conference on Trade and Development. Geneva, Switzerland, 1993.
5. Гладков, Н. *Охрана природы*. Москва: Просвещение, 1975. 239 p.
6. Гусева, Т.В.; Хачатуров, А.Е.; Макаров, С.В.; Заика, Е.А.; Хотулева, М.В. *Добровольная экологическая деятельность: неиспользуемые возможности*.
<http://www.14000.ru/books/voluntary/?PHPSESSID=555e7de3c856e25d34d4723b9192b>
7. Ермолина М.А. *Концепция устойчивого развития: общие принципы и подходы*. В: Юридическая мысль. 2003. nr. 2 (15), p. 80-89. (Научно-

- практический журнал. Санкт-Петербург): <http://www.fido7.net/cgi-bin/forumm.fpl?user=measure&num=31>.
8. Залеский, Л. *Экологический менеджмент*. Москва: ЮНИТИ, 2004. 220 р.
 9. Игнатов, В. Г.; Кокин, А.Б. *Экологический менеджмент*. Учебное пособие. Ростов-на-Дону: Ростовское книжное издательство, 1997. 304 р.
 10. Капинос, П.; Панасенко, Н. *Охрана природы*. Киев: Высшая Школа, 1989. 255 р.
 11. Красилов, В. *Охрана Природы: принципы, проблемы, приоритеты*. Москва: Институт Охраны Природы и заповедного дела, 1992. 173 р.
 12. Реймерс, Н. *Природопользование*. Словарь Справочник. Москва: «Мысль», 1990. 637 р.
 13. Реймерс, Н. *Экология: теория, законы, правила, принципы и гипотезы*. Москва: Изд-во журнала «Россия молодая», 1994. 367 р.
 14. Федцов, В.Г; Дрягилев, Л.А. *Экология и экономика природопользования: Учеб.-метод. пособ. / Ред. П.В. Забелин*. Москва: РДЛ, 2002. 232 р.
 15. Чернышев, Г. *Системные основы экологического менеджмента*. Москва: РУДН, 2002. 341 р.
 16. Шемшученко, И., и др. *Государственное управление окружающей среды в союзной республике*. АН СССР, Ин-т Государства и права. Киев: Наукова Думка, 1990. 277 р.
 17. *Экологическое управление*. Учебное пособие под ред. Урсула А.М. Москва: Изд-во РАГС, 2005. 284 р.
 18. <http://www.ektor.ru/pages/iso.asp?id=2>.
 19. http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RPwot.ov:!xoxyls:!_qurujo,lxquju!stlkmslttg.

STUDIU DE CAZ - LA ORELE DE EDUCAȚIE CIVICĂ

CHILARU Tatiana

Fiecare zi este o noua provocare cu viața, cu tine, cu ceilalți.
În fiecare zi mai adăugăm un rând în cartea vieții.

Cazul, ca modalitate de exemplificare a unor procese, reprezintă o situație concretă, puternic contextualizată, un fenomen, o transformare, o activitate, un individ, un grup de persoane, o organizație sau orice altceva care poate interesa la un moment dat, din perspectivă pragmatică. Studiu de caz a fost elaborat sub aspect teoretic pentru a putea fi utilizat în mod practic de majoritatea științelor. D. B. Bromley precizează că studiul de caz poate fi practicat în domenii diverse precum: administrație publică centrală și locală, anatomie, antropologie, activități sociale, biochimie, consultanță managerială, juridică sau financiară, criminologie, inteligență artificială, istorie, jurisprudență, management, politică, psihiatrie, studiul personalității, studii militare, sociologie și evident în psihologie.[2, p.177-178] Istoria psihologiei cunoaște cercetări și teorii remarcabile, care au pornit de la studii de caz, operand, bineînțeles, cu documentații semnificative în domeniu. Spre exemplu, S. Freud a creat teoria sa psihianalitică sprijinindu-se preponderent pe studii de caz.[9,p.277] Cunoscutul psiholog, Jean Piaget, a schițat stadiile dezvoltării psihice a copilului pornind de la studierea propriilor săi copii. De altfel, cum marturisește același autor, la început de carieră efectua testări psihologice pe copii în laboratoarele lui A. Binet și Th. Simon la Paris, având în paralel ca lectură predilectă “algebra logicii” lui Couturat.[12,p.76] Nu întâmplător a încercat să transcrie în limbaj algebric structurile tipice de gândire care marchează traseul de la copilul mic la adolescent. Astfel spus, concepte și scheme obținute prin documentare paralelă reușesc să facă transparente moduri de gândire evidențiate în activități concrete de testare a inteligenței copilului. Un alt autor, Maslow, care a creionat “piramida trebuințelor umane”, s-a argumentat frecvent prin studii de caz.[19,p.89] De rând cu științele fundamentale studiul de caz are un rol aparte în procesul de instruire și este utilizat în cadrul tuturor disciplinelor școlare, inclusiv la educația civică. O. Nicolescu definește studiul de caz ca reprezentând o „metodă activă de învățământ, bazată pe o implicare intensă a participanților la procesul de pregătire în abordarea și, de regulă în soluționarea unei situații-problemă cu scopul aplicării creatoare a cunoștințelor dobândite, a formării și

dezvoltării de aptitudini și comportamente eficace”.[11,p.9-10] C. Robson consideră că studiul de caz poate fi definit drept „o strategie de cercetare bine stabilită, focalizată pe un caz concret (care este interpretat în amănunt, adică prezentând referiri detaliate despre indivizi, grupuri, organizații vizate), cu luarea în considerare a tuturor particularităților sale contextuale. Acesta necesită utilizarea mai multor metode complementare de culegere, analiză, prelucrare și stocare a informațiilor relevante, atât cantitative cât și calitative.”[13,p.180-186] R. K. Yin apreciază că studiul de caz definește „o strategie de realizare a unei cercetări, care necesită investigații empirice în legătură cu un fenomen particular contemporan, într-un context de viață real, utilizând multiple surse de informații (interviuri, chestionare, mărturii, dovezi, documente)”.[17,p196-200]

Cu toate că anumite lucruri pot fi deprinse în mod neorganizat în cadrul familiei, în societatea actuală acestea nu mai sunt suficiente pentru formarea unor cetățeni informați și competenți, de care au nevoie democrațiile moderne pentru a-și asigura existența. Educația civică trebuie să fie o disciplină atât a educației formale, nonformale, cât și informale, iar toți cetățenii dintr-o societate democratică să aibă dreptul la o astfel de educație. Educația civică în calitate de disciplină școlară are menirea de a crea competențe elevilor prin care aceștea să poată lua atitudini și decizii corecte în calitate de cetățeni, membri activi ai comunității.

Exemplificarea situațiilor în contextul teoretic informațional reprezintă argumentul fundamental în favoarea practicării studiului de caz la orele de educație civică.

Astfel putem afirma că prioritatea studierii cazului se argumentează prin dezvoltarea capacităților deductive care permit argumentarea concluziilor, pornind de la particular spre general, apreciind fenomenul studiat în baza unei informații concrete.

Utilizarea acestei metode în procesul de predare învățare este eficientă doar atunci când sânt respectate criteriile de selectare sau elaborare a studiului de caz, precum și algoritmul de studiere a acestuia. Se recomandă ca un studiu de caz să întrunească corelativ următoarele calități: să fie real, adică să reflecte o situație, un proces, un fenomen, un eveniment petrecut într-o organizație sau în activitatea unei persoane sau foarte posibil a se fi petrecut în trecut sau a se petrece în viitor; să fie semnificativ, adică să abordeze o situație cu adevărat importantă, un proces relevant, un fenomen complex, un eveniment amplu petrecut într-o organizație sau în activitatea unei persoane; să fie instructiv din punct de vedere educațional sau managerial, adică să reprezinte un instrument util

pentru potențialii utilizatori-profesori, studenți, consultanți, manageri; să fie incitant, adică să stimuleze interesul celor implicați pentru situația prezentată, analiza și interpretarea acesteia; să fie complex, adică să includă un set de informații determinante care să facă utilă folosirea sa în diverse activități (educaționale, de consultanță sau manageriale).

La utilizarea studiului de caz este eficientă utilizarea următorului algoritm:

- stabilirea problemei cheie și a cercului de persoane implicate;
- depistarea factorilor care au provocat sau acutizat problema;
- elaborarea profilului psihologic;
- concretizarea rolului fiecărui participant implicat;
- proiectarea variantelor posibile de depășire a situației de problemă;
- sistematizarea concluziilor.

Importanța studiului de caz se impune prin necesitatea ilustrării unor aspecte care s-ar pierde printr-o abordare de tipul cercetării. Educația în instituțiile de învățământ constă în a sprijini dezvoltarea psihofizică a elevilor în sensul valorificării superioare a potențialului lor nativ și pentru favorizarea unei bune integrări sociale. Ținând cont de faptul că curriculum modernizat este axat pe competențe, studiul de caz la orele de educație civică se racordează la nevoile de formare ale elevului și la cerințele vieții sociale; înzestrează elevii, pe parcursul școlarizării, cu un ansamblu de competențe funcționale, care îi va permite îndeplinirea unor sarcini semnificative din viața reală; favorizează transferul și mobilizarea cunoștințelor în vederea accentuării dimensiunii acționale a instruirii; marchează trecerea de la un enciclopedism al cunoașterii la o cultură a acțiunii contextualizate; raportează achizițiile dăbândite de către elev în contexte concrete.[5,p. 136] Astfel pentru obținerea unor succese în evoluție profesorul are menirea de ași cunoaște bine elevii și de a face permanent observații referitoare la progresele înregistrate de aceștia. În majoritatea situațiilor cadrele didactice își concentrează eforturile, atenția și controlul asupra activității de predare, ignorând, de multe ori, nu din rea voință, diversitatea situațiilor educaționale ca structuri complexe, atitudinal-relaționale.

Involuntar, asemenea atitudini educaționale creează un teren propice apariției și dezvoltării fenomenelor de criză unul din care este și inadaptarea școlară - ansamblul manifestărilor psihocomportamentale caracterizat prin lipsa temporară sau dificultatea de integrare (acomodare) a individului la mediul educațional. Aceasta se manifestă la început prin

insatisfacții ce produc temeri și descurajare. Repetarea lor în timp e de natură să cronicizeze anxietatea. Această stare determină gesturi de revoltă față de școală, de părinți, de cadru didactic. Educația civică este disciplina care în corelare cu celelalte poate facilita depășirea stărilor unei game largi de probleme, întrucât conținutul său tematic conține teme prin care elevii pot deveni participanți activi la rezolvarea anumitor situații. Studiile de caz la educația civică indiscutabil contribuie la conturarea unui comportament responsabil din partea elevilor întrucât prin exemplele concrete din viața ei pot analiza într-un anturaj concret ce este bine sau rău. Educația civică educă tinerii în stilul nu doar a drepturilor garantate dar și a responsabilității. Există două tipuri de responsabilități pe care elevii ar trebui să le conștientizeze: Responsabilități personale (grija față de propria persoană, asumarea responsabilității pentru acțiunile proprii, sprijinirea propriei familii, autodisciplină); responsabilități civice (supunerea față de lege, respectarea drepturilor celor din jur, patriotism).[8,p.8]

Prin studierea unor cazuri concrete ei pot propune variante de comportament.

Ghidarea corectă a acestor discuții permite crearea la elevi a propriului sistem axiologic în societate, fapt ce poate contribui la prevenirea unui comportament inadecvat sau luarea unei decizii cu consecințe grave.

Pentru exemplificare propunem cercetarea unui studiu de caz la tema: Delincvența juvenilă și inadaptarea școlară.

Delincvența juvenilă nu este un fenomen nou apărut în societate, el existând dintotdeauna, distingându-se prin acte intenționate de agresiune și de atentare la cele mai importante valori umane și sociale, prin încălcări ale normelor penale și ale normelor de conviețuire colectivă care apără ordinea publică, drepturile și libertățile individuale, viața, sănătatea, integritatea fizică și morală a persoanei. Delincvența este o problema socială datorită efectelor profunde pe care le are asupra unor structuri sociale sau asupra întregii societăți, dintre care amintim dezorganizarea socială, creșterea tensiunilor sociale și a nesiguranței, alienare și stres, haos ș.a. În acest fel scopurile și idealurile unei societăți sunt deformate sau împiedicate a se afirma. Dacă ne referim, la țelul urmărit, într-o societate, de a organiza viața socială prin cooperare, manifestările delincvente afectează puternic această activitate, introducând blocaje în mecanismele de comunicare între oameni, de manifestare a raporturilor sociale bazate pe cooperare. De aceea, societatea ia măsuri de prevenire și combatere a delincvenței juvenile.

Studiu de caz

Subiectul: V., adolescent, în vârstă de 16 ani, clasa X.

Prezentarea cazului: *delincvența juvenilă și inadaptarea școlară.*

Istoricul evoluției problemei:

V., a fost condamnat pentru furtul de buzunare, fiind reținut a declarat că fura pentru a avea din ce trăi. A mai declarat că are o soră minoră și el întreține familia, mama având o pensie foarte mică, din care își procură alcool. Tatăl său biologic după o scurtă legătură cu mama lui l-a părăsit, plecând la muncă peste hotare, nu i-a acordat niciodată ajutor. Bărbatul care trăia în concubinaj cu mama lui V. s-a implicat în creșterea și educarea lui, în ciuda problemelor pe care le avea cu alcoolul. În cele din urmă și tatăl vitreg a părăsit familia. Mediul de proveniență este cel urban. Nivelul de pregătire școlară este foarte scăzut.

Așa cum reiese din cele de mai sus, familia lui V. era dezorganizată. Tipurile de frontiere erau rigide și conflictuale între subiect și mama sa, el nefiind capabil să-și exprime nici un fel de sentiment negativ la adresa ei din cauza temerii că l-ar putea părăsi și aceasta, așa cum făcuse tatăl său natural.

Cât a locuit și tatăl vitreg cu ei, frontierele între acesta și subiect erau de asemenea conflictuale, implicând violență. Regulile în familie erau de factură implicită și erau instituite ad-hoc de către tatăl vitreg, atunci când era sub influența alcoolului, într-o manieră brutală și autoritară. Aplicarea regulilor se făceau în mod rigid și violent de către tată, mai cu seamă când consuma băuturi alcoolice, mama neintervenind niciodată în apărarea copiilor. În familia lor domina comunicarea cu conținut instrumental (nu se discuta prea mult despre felul în care se simte fiecare membru al familiei sau ce părere avea fiecare în legătură cu ceva). Eventualele conflicte apărute erau negate sau rezolvate prin intermediul agresivității. Viața de familie și atmosfera de acasă erau foarte tensionate în perioada în care tatăl vitreg consuma alcool. În școală, relațiile cu profesorii și colegii erau încordate. V. era un elev problemă, care absentă mult și crea probleme de disciplină.

Împreună cu elevii parcurgem următorii pași în studierea cazului:

- *Stabilirea problemei – cheie și a cercului de persoane implicate*

Comportamentul delinvent și inadaptarea lui V. la școală este atât expresia certitudinii că el nu este capabil să reușească, cât și intoleranța familiei.

Mama – dependentă de alcool

Tata - l-a părăsit, plecând la muncă peste hotare, după o scurtă legătură cu mama lui și nu i-a acordat niciodată ajutor.

Sora – minoră.

Bărbatul care trăia în concubinaj cu mama lui V. – dependent de alcool.

- *Depistarea factorilor care au provocat sau acutizat problema:*

▪ Mediu familial

- părinți alcoolici;
- lipsa atenției din partea părinților;
- relațiile în familie - rigide și conflictuale.

▪ Mediu școlar

- are numeroase absențe nemotivate;
- are capacități intelectuale de nivel mediu;
- nu vorbește în clasă decât atunci când i se adresează în mod direct o întrebare;
- rămâne singur în timpul recreațiilor, ceilalți îl ocolesc, pentru că are de multe ori un comportament violent.

▪ Mediul de prieteni

- are puțini prieteni în școală și începe foarte rar o conversație;
- preferă copania unor persoane cunoscute ca delincvente și consumatoare de droguri
- se jenează și îi este dificil să-și exteriorizeze sentimentele față de o anumită persoană.

Analizând datele prezentate în acest studiu de caz, putem spune că: profilul psihologic al mediului adolescentin este influențat nu numai de procesele de maturizare biologică și situația socială a adolescenților ci și de transformările politice și social-economice, care schimbă caracterul relațiilor și mediului sociouman care duc la o politizare foarte pronunțată a orientărilor și comportamentului adolescenților. La unii adolescenți se dezvoltă activismul, necesitatea de autorealizare și progres personal, la alții – pesimismul, pasivitatea, orientarea la necesitățile de moment, la conformismul emoțional. La unii se manifestă o adevărată explozie a creativității și posibilității în realizarea scopurilor și planurilor lor, la alții – lipsa de scrupule la alegerea mijloacelor de satisfacere a necesităților, preluarea unor modele deviate de conduită la baza cărora stă fenomenul agresivității; mediul adolescentin redă tipul segmentului societal apt să producă din abundență reprezentări asupra fenomenului de agresivitate umană; reprezentarea socială a fenomenului de agresivitate la adolescenți

redă o educație psihosocială complexă ce ține atât de entitate și etiologie cât și de prevenirea fenomenului de agresivitate.

Concretizarea rolului fiecărui participant

Tipurile de frontiere erau rigide și conflictuale între subiect și mama sa, el nefiind capabil să-și exprime nici un fel de sentiment negativ la adresa ei din cauza temerii că l-ar putea părăsi și aceasta, așa cum făcuse tatăl său natural. Cât a locuit și tatăl vitreg cu ei, regulile în familie erau de factură implicită și erau instituite ad-hoc, într-o manieră brutală și autoritară. Aplicarea regulilor se făceau în mod rigid și violent de către tată, mai cu seamă când consuma băuturi alcoolice, mama neintervenind niciodată în apărarea copiilor. În școală, relațiile cu profesorii și colegii erau încordate.

Proiectarea variantelor posibile de depășire a situației de problemă

Schimbarea lui V. este posibilă dacă acesta își va dori reorganizarea propriei vieți prin crearea unui program de schimbare.

Obiective pe termen lung

1. V. va frecventa regulat toate orele.
2. La școală va lua parte la discuțiile structurate și nestructurate cu toți colegii.

Obiective pe termen scurt

1. Va fi implicat în a-și spune părerea la toate discuțiile din clasă alături de colegii săi.
2. I se vor da sarcini precise, fiind implicat în diverse acțiuni, pentru a fi responsabilizat.

Metode și strategii

1. Conceperea și punerea în practică a unor metode coerente de lucru cu el.
2. strânsă legătură cu familia, astfel încât prezența sa la școală să fie de aproape 100%.
3. Ajutarea lui V. de a depăși teama de a participa la ore, spunându-și părerea în fața colegilor săi, printr-un sistem de sprijin și încurajare din partea profesorilor.
4. Mai puțină exigență din partea învățătoarei în materie de teme scrise.

Concluzii:

În concluzie, putem afirma că subiectul a avut parte de un mediu familial disfuncțional, caracterizat de absența interesului, a atenției și a căldurii emoționale, fiind privat de afecțiune, apreciere, valoare, înțelegere,

Încredere etc. Provine dintr-o familie dezorganizată, fiind lipsit de prezența tatălui natural și având drept model patern un bărbat dependent de alcool, care îl abuza fizic și emoțional. A fost, de asemenea, lipsit de căldura și atenția maternă, mama fiind mult mai interesată de calitatea propriei sale vieți decât de asigurarea unui minim de confort pentru copiii săi. A început să prefere compania unor persoane cunoscute ca și consumatoare de droguri, vechii prieteni fiind abandonați. Este conștient că se află supus în permanență riscului pentru toată viața. Teamă pe care o manifestă V. de a nu se face de râs în fața colegilor, dorința lui de a epata prin comportamentul agresiv atât verbal cât și fizic se datorează lipsei de comunicare atât cu mama cât și cu tatăl. Îi este teamă să-și facă prieteni, să se atașeze emoțional de o altă persoană și de aici dificultatea lui de a relaționa cu colegii.

Comportamentul său agresiv, față de sora lui, față de mama este datorat lipsei unei persoane de sex masculin din casă, respectiv tatăl, în care copilul are mare încredere. Momentan, el se simte abandonat de tata și responsabil să-și susțină familia financiar.

Studierea cazului poate fi realizat prin completarea concomitentă a „Fișei studiului de caz”.

<i>Etape</i>	<i>Conținuturi</i>
Problema - cheie	
Cauze	
Proiecte	
Concluzii	

Studiu de caz se combină cu instruirea problematizată, dezvoltă competențe de: analiză, sinteză, comparație, permite înțelegerea, evaluarea argumentată a fenomenelor studiate.

În rezultatul cercetării acestui studiu de caz elevii au depistat cauzele, conținutul delincvenței juvenile, astfel proiectând și posibilele variante de evoluție a cazului. În consecință elevii au conceput aspectele negative și riscurile inadaptării școlare și a delincvenței juvenile. În situații similare ei deja vor ști că există posibilități de a le depăși. Studiul cazuistic urmărește să arate mai curând cum anumiți factori și condiții cu valoare etiologică determină apariția unor acte delincvente. Importanța factorilor și circumstanțelor este variabilă de la caz la caz.

Prevenirea inadaptării școlare și a delincvenței adolescentului se poate efectua prin conștientizarea familiei în ceea ce privește rolul ei

educativ în creșterea și educarea propriului copil cu referire la relațiile familie-copil, relații ce trebuie bazate pe încredere, respect reciproc și nu în ultimul rând prin încercarea de a-l determina să-și facă prieteni și să socializeze cu colegii de clasă.

De altfel, cercetările sociologice și criminologice au relevat faptul că în apariția diferitelor manifestări delincvente juvenile, un rol important revine deficiențelor educative din mediul familial, școlar și social, dar și condiționărilor obiective și subiective, generale și sociale dintre diverși factori interni (care țin de personalitatea tânărului) și externi (de natura economică, socială, culturală etc.), care conduc la configurarea "carierii" delincvente a unor adolescenți și tineri, factori care pot fi depășiți prin cercetarea la orele de educație civică a unor cazuri reprezentative.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bogdan, T., Comportamentul uman și procesul judiciar. - București, 1983.
2. Bromley, D. B., The Case– Study, Methool in Psihology and Related Disciplines, U.K.,Chicester, 1986, p. 177-178.
3. Cerbușcă, P., Cojocaru, T., ș.a. Educația Civică. Ghidul profesorului. Clasa IX-a, Chișinău, 2003.
4. Cristea S., Managementul organizației școlare, E.D.P., București, 2003.
5. Dandara O., Cerbușcă P., Mija V., Educație civică. Ghid de implimentare a curriculumului modernizat pentru treapta liceală. Ed.I – Cartier, Chișinău, 2010.p.136.
6. Dincu, A., Bazele criminologiei. – București, 1993.
7. Iucu, B. Romiță, Managementul clasei de elevi – aplicații pentru gestionarea situațiilor de criză educațională, Editura Polirom, Iași, 2006.
8. Educația civică în SUA, Ed. Epigraf, Chișinău, 1999.p8
9. Freud, S., Introducere în psihanaliza. Prelegeri de psihanaliza.Psohopataologia vietii cotediene Editura Didactica și Pedagogica, Bucuresti, 1992, p. 277.
- 10.Mitrofan, N., Psihologie judeciară. - București, 1987.
- 11.Nicolescu, O., (coordonator), Management aplicativ-studii de caz, Institutul Manager, București, 1994, p. 9-10.
- 12.Piaget, J., Inhelder, B., Psihologia copilului, Editura Didactica și Pedagogica, Bucuresti, 1968, p.76
- 13.Robson, C., Real World Research, U.K., Blackwell Publisher, Oxford, 2002, p.180 - 186.
- 14.Tănăsescu, I., Criminologie; Agresologie; Victimologie; Deontologie. - București, 2003.
- 15.Zisulescu, Șt., Adolescența. – București, 1968.
- 16.Zlate, M., Introducere în psihologie. – București, 1994.
- 17.Yin, R. C., Case Study Research: Design and Method, 2nd edition, U.S.A., California, Thousand Oaks, 1994, p. 196 – 200.
- 18.Брютнер, К., Как жить с агрессивными детьми. - Москва, 1991.
- 19.Маслоу А.Г. Мотивация и личность / пер. с англ. – 3-е изд. – СПб. : Питер., 2003,c.89.
20. Хъелл,Л., Зиглер, Д., Теории личности. СПб.: Питер, 2003.

INTEGRAREA ȘTIINȚELOR SOCIALE ȘI UMANISTE CU PSIHOLOGIA: LĂRGIREA CERCETĂRII FACTORULUI SPIRITUAL

PARNOVEL Valeriu

Instaurarea orânduirii burgheze, tranziția Europei la manufactură, apoi la industrie are o influență colosală și asupra științei socio-umaniste. Ea obține un impuls dinamic și permanent pentru dezvoltare. Și știința social-umanistă sporește numeric și substanțial: în continuu apar discipline noi, obiectul lor de studiu se lărgeste, se ramifică, procesele de diferențiere și integrare le cuprind în întregime. Inclusiv până la sfârșitul secolului al XIX-lea una din formele principale de dezvoltare era separarea științelor de filosofie. Așa, în jumătatea a doua a secolului consemnat generează valul doi de separare al științelor de filosofie. Primul val cuprindea, în fond, știința reală și cea naturală, valul doi ține deja de știința umanistă și cea socială. Ultima din științele reale ce s-a separat de filosofie a fost biologia. Paralel la aceasta se începe procesul de separare de filosofie a științelor despre social și spiritual: a filologiei, sociologiei, psihologiei, logicii, eticii, esteticii, mitologiei, politologiei, culturologiei, scientologiei, religiologiei ș.a. Contemporanii au remarcat situația respectivă a filosofiei în mod figurat, comparând-o cu starea fără avere a regelui Lear din opera lui W. Shakespeare.

Devenind științe de sine stătătoare, multe din ele continuă să se dezmembreze în discipline cu orientări mai înguste. Spre exemplu, psihologia, logica, sociologia, științe cândva unitare, s-au transformat într-un răstimp scurt într-o puzderie de discipline și orientări ce prezintă deja familii vaste de studiu. Paralel cu procesul de diferențiere a științelor are loc și procesul opus – de integrare a lor. Exemplu grăitor de acest gen poate servi formarea științelor interdisciplinare. Pentru lucrarea de față interes prezintă conexarea științelor naturale, sociale și umaniste cu psihologia. În rezultat se înfiripă discipline principial noi după conținut și metodologie, netradiționale în comparație cu conținutul celor existente: psihofizica, geopsihologia, antropologia psihologică, psihobiologia, psihofiziologia, zoopsihologia, etnopsihologia, psihologia socială, paleopsihologia, psihologia istorică, psiholingvistica, psihopedagogia, psihologia ecologică, psihologia juridică etc. Și indiscutabil rămâne faptul că acest proces este abea la început de cale.

„Netradiționalitatea” disciplinelor proaspăt apărute constă în faptul că ele includ obiectivul și subiectivul într-un tot unitar. Spre comparație,

științele tradiționale au în calitate de obiect de studiu separat sau trăsăturile realității obiective, ori (separat) cele ale fenomenelor spirituale, pe când cele «netradiționale» le comasează, inițial le iau ca un întreg.

Conexarea științelor cu psihologia nu poate fi considerat un proces ordinar, de rând. Conexarea științelor cu psihologia constituie o cotitură semnificativă în dezvoltarea lor, dar în deosebi, a cunoștinței socio-umaniste, având consecințe adânci pentru statutul ei. Procesul respectiv inaugurează în știința consemnată factorul psihologic (spiritual) pluriform, modificând esențial fața și conținutul ei. Așa, devine actuală problema metodologiei și sistemelor de noțiuni principial noi, ce ar permite de a ține cont de „subiectivitatea” factorului spiritual, păstrând totodată, și statutul obiectiv al științei. Astfel ramura ei socială se apropie la maximum de realitate, adâncește specificul său, definitiv se îndepărtează de starea de a fi o „fizică socială”, avansând astfel la un grad nou de maturitate. Dar în literatura de specialitate acest proces semnificativ este elucidat destul de modest. Lucrarea de față are scopul de a atrage atenția la fenomenul consemnat, a contribui la culegerea datelor respective, la sistematizarea și interpretarea lor.

Procesul de diferențiere și integrare al științelor sociale și umaniste este cu siguranță curios după componență, dar un interes deosebit prezintă evaluarea lui. Privitor la subiectul consemnat pot fi trase câteva concluzii importante. Primul lucru ce trebuie relevat ține de prezența unui număr considerabil de științe despre spiritual. Faptul respectiv permite de a face prima sinteză. Pentru prima dată în istoria culturii domeniul spiritualului s-a transformat dintr-un segment mărginit de cercetare al științelor unice (filosofiei, filologiei, logicii) într-o arie vastă de studiu multidisciplinar, care, cum deja s-a menționat, continuă să se extindă, să se ramifice, să se complice. Deci, factorul spiritual devine subiect de studiu sistematic, multilateral, de sine stătător. O demonstrație mai amplă a acestei concluzii se va prezenta nu într-un act aparte, ci pe tot parcursul lucrării de față.

Concluzia a doua, ce poate fi trasă din observația asupra proceselor de dezvoltare a științelor sociale și umaniste, ține de lucruri și mai generale. Poate fi afirmat cu tărie că **cultura intelectuală europeană în întregime a înfăptuit cotitura spre psihologism**. Semnificația enunțului de față necesită o descriere detaliată, deoarece pentru moment fenomenul respectiv rămâne un subiect puțin discutat. De regulă, psihologismul este evaluat ca fenomen separat, tipic doar unor discipline aparte [9]. În viziunea noastră, există tot temeiul de a aprecia psihologismul mai larg și,

respectiv, mai adecvat – ca fenomen de acțiune social-intelectuală vastă, ca fenomen de scară culturologică. O pricepere similară este citată mai jos:

- psihologismul, mișcare filosofico-metodologică largă, cronologic îndelungată;
- conținutul ei constă în evidențierea locului, rolului, semnificației deosebite a factorului psihologic [26].

Conceperea respectivă, fiind una din cele mai largi, totuși, mărginește psihologismul cu limitele filosofiei. Dar este bine cunoscut faptul că mișcarea consemnată a ieșit din limitele filosofiei, a cuprins o parte considerabilă de științe umaniste și sociale, a culturii artistice. În așa aspect psihologismul se înfățișază deja ca mișcare și vastă, și integră, mișcare a unei părți considerabile a culturii intelectuale europene pe parcursul ultimilor 150 de ani. Mai jos se întreprinde un act de argumentare pentru justetea tezei declarate.

Cotitura culturii europene spre psihologism se conturează evident în jumătatea a doua a secolului al XIX-lea, sporind și adâncinduse în continuare. Cu poate fi remarcat în prealabil, scara psihologismului impresionează: el cuprinde sociologia, etnografia, logica, estetica, dreptul, lingvistica, geografia, știința literaturii, istoria [9, a vedea lista bibliografică]. Disciplina de la urmă poate servi ca exemplu pentru sesizarea proceselor similare din alte științe și domenii ale culturii. Mai jos se vor cita din opiniile unor istorici care pledează pentru introducerea factorului spiritual (în unele viziuni, psihologic) în obiectul de studiu.

În rândul istoricilor se observă o atitudine critică către modul tradițional de abordare. Condiționat el este numit „istorie social-economică”, un secol în urmă considerat mostră de performanță ce a substituit abordarea „istorie politică”, iar astăzi – deja mod mărginit. Posibilitățile „istoriei social-economice” se consideră deja epuizate, astăzi se tinde de a o substitui cu „istoria social-psihologică” [15]. În viziunea istoricilor, deficiențele abordării „istorie social-economică” sânt dizolvarea istoriei în determinismul economic, subestimarea factorului spiritual, ce înseamnă o reprezentare a istoriei fără om, o așa-zisă „fizică socială” [17, 20]. Mai jos sânt citate opinii corespunzătoare: „Adresarea către psihologia socială nu prezintă o modă, ci consideră o necesitate socială mult îndurată. După frica analizei psihologice deseori se ascunde o reprezentare simplificată despre dezvoltarea procesului istoric” [14, p. 21]. Sau: „...istorie fără psihic prezintă o istorie fără oameni vii” [25, p. 8]. De aceeași părere este istoricul olandez, renumitul teoretician al culturii I.Huizinga: „Istoria civilizației trebuie să se ocupe cu visurile despre frumos și iluziile romantice

asemenea, ca și cu calcularea populației și veniturilor” [27, p.130]. Astfel, neliniștea profesională a istoricilor este justificată și incontestabilă. Într-adevăr, istoria omenirii nu se reduce și nu se epuizează cu modul de producție al bunurilor materiale, cu procesele politice sau bătăliile militare; istoria, în care omul este înfățișat fără evidența factorului spiritual, prezintă o istorie tratată în mod naturalist sau în genul materialismului economic.

Psihologismul ia proporții mari și asupra culturii artistice. Așa, în literatura respectivă se cristalizează un gen nou, *genul psihologic* de roman, piesă de teatru, detectiv, care devin un atribut inseparabil [10, 18, p.51-64]. Influența psihologismului nu ocolește și filosofia occidentală. Aici s-au format orientări de răsunset care au ca obiect de studiu diverse fenomene spirituale umane sau sociale: fenomenologia (fenomenele conștiinței), hermeneutica (interpretarea textului sau fenomenelor culturii spirituale), freudismul și neofreudismul (subconștientul și inconștientul la om și în cultură), existențialismul (frământările omului asupra existenței sale în lume), personalismul (realizarea potențialului creativ al personalității), neopozitivismul (logica și limbajul științei), structuralismul (natura structurală și funcționarea fenomenelor social-spirituale: poveste, mitului, gândirii omului primit, limbajului ș.a.).

Răspândirea largă, influența adâncă a psihologismului era însoțită, avea ca componentă numeroase devieri și extreme esențiale, spuse pe nume, *psihologizarea* fenomenelor istoriei, culturii, societății. Astfel de extreme pe bună dreptate stârneau la istorici, sociologi respingere, o estimare negativă. Dar până și prezența devierilor respective nu epuizează, nu șterg însemnătatea cotiturii culturii intelectuale spre psihologism. Sensul fenomenului „cotitura culturii spre psihologism” poate fi exprimat simplu: ***cultura intelectuală europeană s-a întors cu fața la psihologie***. Acest fapt are o însemnătate extraordinară pentru cultură. Ea asimilează, se îmbogățește cu un element nou, care se răspândește larg, pătrunde adânc, care deja a devenit pentru știință, artă inseparabil și firesc. Astfel, cotitura consemnată devine ireversibilă. În special, pentru știință psihologismul înseamnă instituționalizarea factorului spiritual în conținutul ei: ramificarea lui, stabilirea legăturilor de reciprocitate cu alte componente, deci, transformarea lui în fenomen „de masă”, „ordinar”, multidisciplinar. În așa interpretare psihologismul poate fi conceput ca mișcare largă a culturii intelectuale din ultimii 150 de ani, mișcare de plan și însemnătate culturologică, mișcare, care va decurge în continuare și va avea consecințe noi, mai mari, mai adânci pentru cultură.

Concluzia a treia, ce poate fi trasă din observația asupra proceselor de dinamizare a științei socio-umaniste, ține deja de domeniul ei: diversificarea, ramificarea cercetării factorului spiritual în niveluri. Așa, se disting investigații, orientate spre studierea trăsăturilor și legăturilor lui generale și, respectiv, a infinitului de particularități. Pentru lucrarea de față interes prezintă cercetările de nivelul unu. Însemnătatea lor constă în faptul că ele indică la gradul sporit al studiului, anume ele tangentează cu metodologia filosofică, cu chestiunile ei generale: modul de a privi problema, căile de asigurare cu noțiuni corespunzătoare ș.a. Pentru a ilustra subiectul respectiv, pentru a întocmi o reprezentare integrală despre durata și vastitatea căutărilor, diversitatea și complexitatea lor mai jos se reproduc exemple investigaționale de acest gen. Periodic ele vor fi însoțite de comentariu metodologic și conceptual.

Studiul trăsăturilor generale ale factorului spiritual se înfăptuiește deja timp îndelungat și în numeroase științe: etnopsihologie, medievistică, arheologie, scientologie, istoria științei, istoria artelor, istoria culturii țărilor, regiunilor sau popoarelor ș.a. Primele studii științifice ale întrebărilor menționate revin etnopsihologiei. Fondatorii M. Lazarus și H. Steinthal formulează ideile ei de bază către începutul anilor '60 ai secolului al XIX-lea. Locul central îi revine conceptului „*spirit popular*”. În opinia inițiatorilor formațiunea respectivă exprimă asemănarea psihică a indivizilor ce aparțin aceiași națiuni. „Spiritul popular” se derivă din psihologia individului și, chipurile că, poate fi formulat în baza studiului comparativ al limbajului, mitologiei, moralității și culturii.

Conceptul „spirit popular” și modul lui de cercetare își au rădăcina în Școala mitologică a folcloristicii și științei literaturii, ce apare ceva înainte de etnopsihologie – anii '30 ai secolului al XIX-lea la romanticii germani¹. Școala consemnată dezvoltă ideia despre rolul determinant al mitologiei în devenirea folclorului și literaturii, iar ambele fenomene (mitul, folclorul) le consideră creație impersonală, inconștientă a „sufletului popular”. Etnopsihologii însă atribuie tezei respective puterea unui raport invers – trăsăturile folclorului și mitului, chipurile că, indică la trăsăturile „sufletului popular” impersonal, transformând-o astfel în modalitate de cercetare. Desigur, că ea rămâne o modalitate controversată, metodologic neverificată, nu fără cusuri esențiale, dar, totuși, se solicită, devine mijloc atragativ pentru lucrări corespunzătoare în multe țări europene, în special

¹ Germenul conceptului „spiritul națiunilor” poate fi observat în reprezentările iluministilor francezi, în special, Voltaire utilizează o noțiune similară în opera sa vestită „Încercare asupra istoriei generale și asupra moravurilor și spiritului națiunilor” (1756-1769). Prin ultima Voltaire subînțelege faptul că fiecare popor posedă trăsături naționale deosebite ce se resimt pe tot parcursul mersului istoriei lui.

și în România [3, p.34]. Dezvoltarea ulterioară a științei literaturii și folcloristicii introduce rectificări considerabile în moștenirea ideatică a Școlii mitologice, dar indiscutabil rămâne meritul ei – lărgirea reprezentărilor despre mitologie ca o etapă logică în dezvoltarea spirituală a omenirii.

Evoluția conceptului „spirit popular” are o continuare expresivă în studiul psihologului și filosofului german W. Wundt despre psihologia popoarelor (*Психология народов*, т. 1-10, 1900-1920, *Проблемы психологии народов*, Москва, изд. Колос, 1912). Și cum demonstrează istoriografia timpului respectiv, subiectele „spiritul popular”, „psihologia poporului”, „psihologia națiunii”, îndeobște statura psihologică a oricărei comunități etnice se bucură de o atenție deosebită, au devenit internaționale, se elaborează pe larg în multe țări, numără un volum impunător de lucrări, printre care și opere similare în România, Rusia [3, p.40-41, p.51, p.66-67, 4, 29].

E cazul să relevăm faptul că anume elaborarea subiectelor respective era însoțită de extreme provocatoare, de *psihologizarea* istoriei, culturii, fenomenelor sociale. Și totuși, aceste investigații nu pot fi considerate doar simple devieri eronate sau greșeli regretabile. Probabil, pentru o evaluare mai fină este necesar și de o metodologie mai complexă. În lucrarea de față se propune de a divide investigațiile trăsăturilor generale ale factorului spiritual în intenție și mod de soluționare sau mod de asigurare cu noțiuni necesare. În așa caz, evaluarea elementelor menționate va fi separată, și deci, modul nesatisfăcător de soluționare nu va șterge, nu va înlătura, nu va respinge intenția ce, deseori, exprimă o problemă importantă sau căutări de ordin general. Intențiile însă trebuiesc analizate mai minuțios, elucidând noutatea și contribuția lor în comparație cu cele precedente, și totodată, păstrate, căutându-le moduri noi, corespunzătoare de soluționare. Alt moment de ordin conceptual, ce reiese din observația asupra investigațiilor în cauză, este faptul că în limitele unei discipline (în cazul respectiv, etnopsihologiei), pe un sector aparte se încearcă de a stabili legități generale ce țin de un întreg unitar. Astfel de intenții prezintă din start un lucru metodologic nerealizabil, deoarece țin, totuși, de prerogativa filosofiei.

La începutul secolului al XX-lea cercetările trăsăturilor generale ale factorului spiritual capătă un aspect nou: se pune în valoare intelectul și gândirea omului primitiv [13, 19]. Aceste cercetări se înfăptuiesc în cadrul etnografiei culturii la intersecția ei cu sociologia, psihologia, istoria. Lucrările elaborate stârnesc discuții vii, de lungă durată și găsesc răsunet până în prezent.

Cele mai numeroase și multilaterale cercetări ale trăsăturilor generale ale factorului spiritual revin, totuși, științei istorice. Investigațiile consemnate prezintă o derivată naturală a proceselor și fenomenelor de dezvoltare a științei socio-umaniste din ajunul și prima jumătate a secolului al XX-lea: diferențierea și integrarea cu psihologia, dezvoltarea și ramificarea ei rapidă, căutările teoretice ale istoricilor B.Croce și I.Huizinga, problematica filosofiei culturii generată de Școala de la Baden, opera corespunzătoare a lui O.Spegler, W.Diethey ș.a. În rezultat se conștientizează în mod mai acut starea insuficientă a științei istorice, subestimarea factorului spiritual pentru studiul istoric, faptele respective se consideră „spațiu alb” al domeniului, în discuție se pun chestiuni metodologice de acest ordin [1, 17, 20]. Miezul atitudinii critice și problematicii corespunzătoare constă în necesitatea de a lărgi obiectul de studiu al științei istorice prin completarea lui cu factorul spiritual [12, 25]. Un aport practic în climatul investigațional îi aparține teoreticianului și istoricului de cultură renumit I.Huizinga. El elaborează cercetări minuțioase a factorului spiritual în contextul istoric al anumitor secole și țări. Astăzi lucrarea respectivă este plasată în lista operei clasice a gândirii istorice [1]. În curând aceste căutări teoretice și acțiuni practice primesc un impuls nou de dezvoltare. Modul de cercetare a viziunii medievale asupra lumii, bazat pe analiza monumentelor literare și artei, propus de I.Huizinga, a fost sesizat de orientarea „istoria social-psihologică franceză” și continuat în opera lui L.Febvre, R.Mandrou ș.a.

În perioada interbelică în Franța ia ființă Școala Știința istorică nouă, cunoscută mai bine ca Școala de la Annales. Printre problemele abordate sânt întrebări adiacente cu chestiuni de cercetare a trăsăturilor generale ale factorului spiritual. Pentru abordarea lor istoricii Școlii menționate înaintează termenii „utilaj mental” și „mentalitate”. Termenul din urmă are un conținut larg: stare de spirit, facultăți mintale, mod de spirit, viziune despre lume. E firesc că conceptul respectiv se utilizează variat: ca mod general de a gândi, a înțelege, a simți, a percepe, a vedea lumea, propriu unui om în parte sau ca caracteristici ale formelor colective de conștiință, tipice deja pentru epoci istorice în întregime. Ultima variantă de utilizare admite folosirea termenului „mentalitate” la numărul plural, spre exemplu, istoria mentalităților [6, 8, 17]. În comparație cu „utilajul mental” conceptul „mentalitate” s-a dovedit a fi mai solicitat, întrece limitele medievisticii, se folosește pe larg în afara ei, devine cuvânt de rotație internațională. Faptul respectiv ilustrează elocvent necesitatea acută în termeni de acest gen.

Introducerea mijloacelor noi de noțiuni, foarte reduse cantitativ, totuși, modifică spre bine situația investigațională. Ideile și experiența istoricilor

Școlii de la Annales privitor la factorul spiritual au găsit sprijin și continuare în multe țări, în special, în Rusia, România contemporană [16]. Există și forme instituționale de acest gen, spre exemplu, poate fi indicat Seminarul interinstituțional Psihologie istorică, ce funcționează de la sfârșitul anilor '80 în cadrul Academiei de Științe a Federației Ruse, pe lângă Consiliul științific de Istorie a culturii universale. Activitatea respectivă se face cunoscută publicului cititor prin agendă periodică „Одиссей: Человек в истории”.

Un alt complex de cercetări ale factorului spiritual, ale trăsăturilor lui generale este prezentat de scientologie și istoria științei. Aici locul central revine conceptului „stil istoric al gândirii științifice” și respectiv problematicii corespunzătoare. Motivul, interesul inițiatorilor ei ține de necesitatea de a concepe dezvoltarea cunoștinței și gândirii științifice ca proces logic, cu etape istorice consecvente, conexat cu schimbările sociale, economice etc.

Conceptul de stil a fost împrumutat de scientologie din studiul artelor. În scientologie apare pentru prima oară către mijlocul secolului al XX-lea, se elaborează în baza datelor științei reale de avangardă și de exponenții ei proeminenți [2, p.224-226]. Astăzi conceptul „stil de gândire științifică” se tratează foarte variat, semnificația lui inițială a fost modificată variat: stil fizicalist, stil newtonian de gândire, stil probabilist, stil sistemic de gândire etc. [22, 23, 24, 28]. Modificările consemnate sânt rezultatul, cum consideră cercetătorii inițiați, scoaterii la iveală a naturii heterogene, complexității fenomenului „stil de gândire științifică”. O confirmare suplimentară la cele menționate mai sus pot servi conceptele similare, elaborate deja în filosofia științei: „paradigmă” (T.Kuhn), „programă de cercetare științifică” (I.Lakatos), „fundament filosofic al științei”, „mostră de bază a cunoștinței”. Dar indiferent de controversalele tratării conceptelor „stiluri de gândire științifică” este evident că ele prezintă diverse tentative de a desemna din trăsăturile generale ale factorului spiritual, conexat cu domenii speciale.

Cum deja s-a menționat, domeniul inițial al termenului „stil” este studiul artelor și estetica. Aici el are o istorie multiseculară ce se trage din antichitate. La rangul de categorie a esteticii a fost ridicată de Hegel, deși teoria generală despre stilul artistic deocamdată nu este creată. Conceptul consemnat deține diverse semnificații. Se distinge stil al autorului în parte, stil național, precum și stiluri ai epocii, ai orientărilor artistice de scară istorică, altfel, „stiluri mari”. La cei din urmă se referă: stil elenistic, stil romantic, stil renascentist, stil clasic ș.a. Toate aceste tipuri de „stiluri mari”, ca și în cazul cu „stil istoric de gândire științifică”, tangentează nemijlocit cu problematica marcată în lucrarea de față ca trăsături generale ale sferei

spirituale a societății. Elaborarea acestor chestiuni și subiecte s-a apropiat de lucruri generale, ce țin deja de dezvoltarea societății ca un tot unitar, de sfera ei spirituală. Probabil că și soluționarea acestor chestiuni și subiecte nu este posibilă pe sectoare separate, în limitele disciplinelor aparte. Soluționarea chestiunilor consemnate presupune existența unei teorii generale despre sfera spirituală a societății, fapt ce ține deja de prerogativa filosofiei.

Examinarea proceselor de diferențiere a științei socio-umaniste, integrarea ei cu psihologia se va încheia cu descrierea mitologiei. Ca știință despre mituri și legende istorice, ca disciplină concretă despre o formă istorică spirituală există circa două secole. În acest răstimp s-au acumulat numeroase date despre fenomenul studiat. Deseori ele servesc ca temelie pentru a înainta idei ipotetice de nivel principial, spre exemplu, mitul ca modalitate istorică de gândire și asimilare a realității, mitul ca etapă logică în dezvoltarea spirituală a omenirii. Ce-i drept, tentativele respective au luat naștere nu în sânul mitologiei, ci dincolo de ea și din numele ei. Situația descrisă se explică prin faptul că mitologia ca disciplină științifică se află la etapa finală a nivelului empiric de dezvoltare. Concluzia respectivă se bazează pe observația asupra operei mitologice existente, care în mare măsură se reduce la descrierea, sistematizarea și clasificarea miturilor ai diferitor popoare și regiuni. Astfel de literatură se editează în multe țări și servește bază pentru a întocmi enciclopedii, dicționare sau coduri în volume de tipul „Mituri ale popoarelor lumii” [7, 11, 21]. În felul acesta, se poate de conchis că mitologia abea se apropie de pragul nivelului teoretic de dezvoltare a cunoștinței și, prin urmare, timpul pentru a înainta idei conceptuale, principii și doctrine proprii ține încă de viitor.

Încheierea descrierii cursive a proceselor de dezvoltare a științei socio-umaniste permite de a trece la observări și sinteze. Atrage atenția extinderea, vastitatea cronologică, geografică și disciplinară a cercetărilor factorului spiritual. Devine firesc faptul că el s-a transformat în obiect de studiu „de masă”, „de rând”, de sine stătător. Impresionează varietatea și vastitatea subiectelor puse în discuție: „spirit al poporului”, „spirit al națiunii”, „psihologia popoarelor”, mintea omului primitiv, modalitatea istorică de gândire, înaintată în baza datelor mitologiei, stil istoric de gândire în știință, în artă, derivatele lor pe parcursul dezvoltării activităților respective. Cu alte cuvinte, au loc tentative de a aplica principiul dezvoltării istorice la diverse integrități social-spirituale, de a scoate la iveală și desemna particularități concret-istorice ale lor. Are loc diversificarea cercetării factorului spiritual pe niveluri. În știința ramurală, în limitele

sectoarelor ei aparte se întreprind numeroase tentative de a formula legi generale istorice ale factorului spiritual ce țin sau care tangentează cu chestiuni similare din filosofie. Deci, în încheiere se poate marca faptul că în știința socio-umanistă s-a creat o situație cognitivă nouă. Sensul ei poate fi redat prin repetarea ideii deja menționate că cultura intelectuală (în cazul respectiv, știința socială și umanistă) s-a întors cu fața la psihologie. Însemnătatea psihologismului pentru știința menționată poate fi nemijlocit comparată într-un fel cu însemnătatea matematizării științelor. Totuși, însemnătatea situației cognitive descrise poate fi cuprinsă, concepută și formulată în modul corespunzător, elucidând reflectarea proceselor neordinare ai științei socio-umaniste în filosofie. Viziunea ei integrală asupra lucrurilor și proceselor respective ar contribui la întocmirea unui tablou unitar al căutărilor științei socio-umaniste.

Bibliografia:

1. Bloch, Marc. Pledoarie pentru istorie. Cluj-Napoca, Tribuna, 2007.
2. Born, Max. Fizica în concepția generației mele. București, Ed. Științifică, 1969.
3. Chelcea, Septimiu. Un secol de cercetări psihosociologice: 1897-1997. Iași, Polirom, 2002.
4. Drăghicescu, Dimitrie. Din psihologia poporului român București, Ed. Albatros, 1996.
5. Huizinga, I. Amurgul evului mediu: Studiu despre formele de viață și de gândire din secolele al XIV-lea și al XV-lea în Franța și în Țările de jos. București, Univers, 1970.
6. Introducere în istoria mentalităților colective: Antologie. Studiu introd., selecția și trad. textelor Nicoară Toader. Cluj-Napoca, Ed. Universitatea „Babeș-Bolyai”, 1995.
7. Kernbach, Victor. Dicționar de mitologie generală: Mituri, divinități, religii. București, Ed. Albatros, 1995.
8. Nicoară, Simona, Nicoară Toader. Mentalități colective și imaginar social: Istoria și noile paradigme ale cunoașterii. Cluj-Napoca, Presa Universitară clujeană, 1996.
9. Parnovel, V. Evaluarea psihologismelor culturii intelectuale: schimbarea situației cognitive. Studia Universitatis: Revistă științifică. Seria Științe Umanistice. Chișinău: CEP USM, 2009, Nr.10(30), pp.9-13.
10. Protopopescu, Al. Romanul psihologic românesc. Ed. a 2-a. Pitești, Paralela 45, 2000.
11. Vulcănescu, R. Mitologie română. București, Ed. Academia R.S.R., 1987.
12. Барг, М.А. К вопросу о современной структуре предмета истории как науки // Всеобщая история: Дискусии, новые подходы. Вып.1. Москва, Наука, 1989, с.89-102.
13. Боас, Ф. Ум первобытного человека. Москва-Ленинград, Государствен. изд-во, 1926, 153с.
14. Громыко, М.М. Социальное настроение как категория общественно-исторической психологии.// Бахрушинские чтения. Вып.1. Новосибирск, Наука, 1966, с.20-31.
15. Гуревич, А.Я. История и психология //Психологический журнал, 1991, Т.12, №4, с.3-15.
16. Гуревич, А.Я. Категории средневековой культуры. 2-ое изд. Москва, Искусство, 1984.

17. Гуревич, А.Я. Проблема ментальностей в современной историографии // Всеобщая история: Дискуссии, новые подходы. Вып.1. Москва, Наука, 1989, с.75-89.
18. Есин, А.Б. Психологизм русской классической литературы. Москва, Наука, 1988.
19. Леви-Брюль, К. Первобытное мышление. Москва, 1930.
20. Лопухов, Б.Р. Духовные факторы в истории //Всеобщая история: Дискуссии, новые подходы. Вып.1. Москва, Наука, 1989, с.64-74.
21. Мифы народов мира: Энциклопедия. В 2-х т. Москва, Советская энциклопедия, 1980-1982.
22. Новак, И.Б. Вопросы стиля мышления в естествознании. Москва, Наука, 1982.
23. Новак, И.Б. Системный стиль мышления. Москва, Знание, 1986.
24. Парахонский, Б.Д. Стиль мышления: Философские аспекты анализа стиля в сфере языка, культуры и познания. Киев, Наукова думка, 1982.
25. Поршневу, Б.Ф. Социальная психология и история. 2-ое изд. Москва, Наука, 1979.
26. Психологизм// Словарь философских терминов. Под ред. проф. В.Г. Кузнецова. Москва, ИНФРА-М, 2005, с.458-460.
27. Розовская, И.И. Проблематика социально-исторической психологии в зарубежной историографии XX в. // Вопросы философии, 1972, №7, с.128-136.
28. Сачков, Ю.В. Эволюция стиля мышления в естествознании // Вопросы философии, 1965, №4, с.118-124.
29. Шпет, Г. Введение в этническую психологию. Вып.1. Москва, 1927.

ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ȘI PUTEREA POLITICĂ

JACOTA-DRAGAN Olga

Administrația și puterea politică sunt deosebit de mult legate între ele, pentru a-și exercita funcțiile, în scopul îndeplinirii misiunii sale. Administrația se sprijină pe puterea politică, care la rândul său se bucură de autoritatea față de cetățeni. Dar în același timp puterea politică este influențată de administrație. Administrația și puterea politică se întrepătrund, în unele cazuri fiind foarte dificil de stabilit linia de demarcație, adică limitele între care se poate exercita influența politicului asupra administrației.

Din punct de vedere etimologic, cuvântul „administrație” provine de la latinescul „administrare”¹ care înseamnă „pentru a servi”, cuvântul „administer”² semnifică slujitor, servitor. După dicționarul limbii române verbul „a administra” are explicația: a conduce, a cârmui. În limbajul curent, termenul „administrație” cunoaște mai multe sensuri. Astfel, prin administrație se poate înțelege:

- conținutul principal al activității puterii executive a statului;
- autoritățile publice care îndeplinesc puterea executivă;
- conducerea unui agent economic sau instituții social- culturale;
- un compartiment (direcție, secție, sector, serviciu, birou) din unitățile, instituției social- culturale, care nu desfășoară nemijlocit o activitate direct productivă.

Noțiunea de administrație cuprinde o activitate prin care se urmărește îndeplinirea unor obiective sociale, în interesul public adică general, exercitându-se atât material cu ajutorul unei structuri (organizări) specifice, birouri, servicii etc. sau mijloace materiale și financiare din cadrul instituțiilor administrative cât și imaterial prin conformarea la dispozițiile și procedurile stabilite în actele normative.³

Nașterea administrației este legată, mai întâi, de fenomenul diviziunii sociale, prin intermediul căreia, societatea, până atunci unificată și

¹ Prefixul “ad” subliniază direcția “spre” sau “pentru” îndeplinirea unui obiectiv, iar “ministrare” vine de la “ministris” care înseamnă “servitor”. Ministrul este servitorul țării sau statului (Oroveanu, M. – Tratat de Știința administrației, Editura Cerma, București, 1996, p.25).

² Alexandru, I. – Criza administrației; editura Allbek; București; 2001; p. 16

³ Oroveanu, M. – Tratat de Știința administrației, Editura Cerma, București, 1996, p.26.

omogenă, devine stratificată și eterogenă. Această diviziune socială se realizează prin următoarele etape:¹

- specializarea activităților și a misiunilor sociale (diviziunea muncii și a funcțiilor);
- disocierea între diferitele dispoziții cu caracter normativ care asigurau integrarea socială (religie, morală, drept);
- formarea de subansamble, de grupuri parțiale, de instituții, fiecare având propria logică de funcționare;
- apariția relațiilor de inegalitate între oameni și generalizarea raporturilor de dominare/subordonare care traversau societatea în ansamblul său, antrenând constituirea spațiilor de putere multiple și diversificate.

Astfel se observă că apariția administrației are loc odată cu trecerea de la societatea primitivă la cea organizată de tip statal. În cadrul societății primitive nu era o administrație bine chibzuită și organizată, care să se bucure de putere politică, dar totuși ea dispunea de un șef, care era ales în această postură nu pentru calitățile sale bune de administrator ci pentru calitățile fizice și cunoștințele în domeniul artei războiului. Însărcinat cu menținerea păcii sociale și rezolvarea conflictelor interne, el nu dispune în munca sa decât de prestigiul personal și de propriul cuvânt, care nu are tăria legii. Cuvântul șefului nu reprezintă un semn sau un act de putere [...] . Șeful este un conducător fără putere, aflat în serviciul societății, dar nu reprezintă o figură proeminentă.²

În societatea modernă lucrurile deja se schimbă, apare o delimitare clară dintre cei care conduc și cei conduși, dintre spațiul administrativ și cel politic al statului. Rolul și funcțiile statului nu sunt definite prin intermediul pieței. El dispune de o totală autoritate în acest domeniu. Pentru a-și realiza obiectivele, statul elaborează legi, coordonează opțiunile individuale, impune o organizare socială coerentă, ierarhizează anumite funcțiuni și atribuie putere de decizie reprezentanților săi direcți din administrația publică³

Folosirea noțiunii de administrație cunoaște trei accepțiuni principale:

1) Administrația - ca tip de activitate umană, ceea ce prezintă activitatea de a administra, de a conduce;

¹ Chevalier, J. – Science administrative; Presses Universitaires de France; Paris; 1986; p.125, după Alexandru, I. op. cit.; p. 16

² Chevalier, J. – op. cit.; p.127, după Alexandru, I. – op. cit.; p. 18

³ Pondaven, C. – Économie des Administrations Publiques Edition Cujas; Paris; 1995; p.72, după Alexandru, I. – op. cit.; p. 19

2) Administrația - ca mod de organizare a unor activități, care au o anumită structură, și asigură realizarea activității administrative;

3) Administrația - ca instituție sau complex de instituții profilate pe anumite domenii de activitate, cu o structură funcțională, care are menirea îndeplinirii funcțiilor sale.

În limbaj cotidian se află noțiunile de administrație, administrație publică, administrație de stat, activitate executivă, activitate administrativă, fiind utilizate în diferite variante, adesea fără a se face vreo distincție între ele.

O definiție clară a administrației o găsim la Jean Rivero care spune că prin administrație publică se desemnează un ansamblu de organe prin care se dirijează și se execută problemele publice.¹ Și Andre de Laubadere caracterizează administrația publică ca un ansamblu de autorități, de agenți și organisme însărcinate, sub impulsul puterii publice, de a asigura multiplele intervenții ale statului modern.²

Dintre totalitatea de sensuri ale termenului de administrație, în literatura de specialitate se face accentul anume pe clarificarea noțiunii de administrație publică, privită ca formă de manifestare a puterii executive în stat. Din acest motiv, definițiile din literatura de specialitate, identifică administrația publică cu ramura executivă a guvernării³.

Așadar, administrația publică reprezintă o parte a procesului politic, dobândește un rol important în formularea politicilor publice și caută mijloacele de implementare a valorilor politice în societate.

Termenul „politică” are mai multe sensuri. Unul dintre ele desemnează lupta pentru putere, concurența dintre forțele politice (partide, grupuri de interes), lupta pentru exercitarea influenței și ocuparea funcțiilor de autoritate în cadrul unei țări. O altă semnificație a termenului „politică” provine de la cuvântul englez „policy” și se referă la un program sau o perspectivă de activitate. Deci putem spune că un Guvern sau un minister are o politică economică, educațională, sau culturală, adică el (organ al administrației publice) alege (decide) să facă sau să nu facă anumite acțiuni într-un domeniu specific. Politica reprezintă arta sau procesul prin care se ating scopuri colective. Din această perspectivă putem afirma că orice activitate administrativă este politică.

¹ Rivero Jean Droit administratif, Dalloz, Paris, 1987(după Popa Victor , Drept Public, Chișinău 1998, p. 358)

² Andre de Laubadere Traite de droit administratif, Paris, L.G.D.J., 1973(după Popa Victor , Drept Public, Chișinău 1998 p.358)

³ Definiția lui James Davis, după Alexandru, I. – op. cit.; p. 19

În general prin conceptul de „putere” se desemnează capacitatea de a impune propria voință ori de a o exercita față de alții, dacă vorbim despre puterea politică ne referim la cei care o dețin (guvernanții, partidele politice etc.)

Administrația funcționează într-un mediu prin excelență politic, iar o separație clară a activităților politice de cele nepolitice este aproape imposibil de făcut, dar totuși politica și administrația sunt două domenii distincte de activitate, fiecare avînd funcțiile lor proprii, diferite prin natura sa de decizie și execuție, sunt realizate de către două tipuri de funcționari: aleși și numiți. În același timp, în baza principiului democratic, relația administrației cu politica este o relație de dependență, în unele situații chiar și de subordonare a administrației față de mediul politic.

La etapa actuală în Republica Moldova relația politica și administrația se caracterizează prin faptul că aleșii sunt singurii care decid, în timp ce funcționarii numiți le acordă asistență și supraveghează execuția conform deciziilor luate.

Administrația, care ar trebui să fie independentă față de „luptele politice”, se plasează totuși în interiorul acesteea. Dacă ea va fi protejată de variațiile puterii, administrația va asigura continuitatea realizării treburilor publice.

Funcționarii sunt persoanele care au interese și urmăresc realizarea preferințelor și necesităților lor. În acest scop ei utilizează toate pîrghiile de influență de care dispun. Astfel, deși administrațiile sunt neutre din punct de vedere teoretic, ele se caracterizează prin existența în cadrul lor a unor relații de putere: în cadrul structurilor sau proceselor administrative, al finanțelor publice sau al gestiunii personalului, al regulilor birocratice, al tehnocrației și controlului instituțional, sau al deschiderii față de public și al influenței ideologiilor.¹

În Republica Moldova relațiile politico-administrative constituie o problemă ce este abordată destul de des, dar făcîndu-se abstracție de principalele probleme cu care se confruntă acestea. Structurarea relațiilor administrative prin prisma sistemului politic poate fi făcută după apartenența lor în: relații interne și relații externe. Relațiile interne se stabilesc între autorități și în cadrul structurilor organizatorice ale instituțiilor administrative. În ceea ce privește relațiile autorității executive cu alte autorități ale statului, cele legislative sau judecătorești, trebuie subliniat

¹ Anca Mot, Politica și administrație publică, suport de curs, București 2009, p.8:

faptul că acestea se bazează pe principiul separației puterilor, ceea ce exclude subordonarea.¹

Relațiile interne între instituțiile administrative sînt:

1. Relațiile autorităților puterii legislative. Aceste relații dau expresia dreptului de control parlamentar asupra executivului și se materializează în atribuțiile constituționale ale Parlamentului în legătură cu organizarea și funcționarea autorităților executive;

2. Relațiile autorităților puterii judecătorești sînt relații de colaborare și au în vedere, pe de o parte, obligațiile executivului de a asigura condițiile funcționării justiției, iar, pe de altă parte, au dreptul de a participa la constituirea autorităților puterii judecătorești;

3. Relațiile autorităților puterii executive prin care se stabilesc și aplică prevederile proprii și ale celorlalte autorități.

Relațiile externe se stabilesc între diferite componente ale structurii sistemului administrativ și alte categorii de organizații publice sau private și/sau persoane fizice. Acestea pot fi: relații cu autoritățile autonome, relațiile cu organizațiile neguvernamentale, relațiile cu agenții economici, relațiile cu persoanele fizice.²

Administrația poate fi politizată sau nu. B.G.Peters și J.Pierre definesc noțiunea de politizare, cu referire la administrația publică, ca “substituirea de către criteriile politice a criteriilor bazate pe merit în selectarea, menținerea, promovarea, premiarea și disciplinarea membrilor serviciului public.”³

Separarea pozițiilor politice de cele administrative decurge din exigențele democratice față de sistemul politic. Sistemul politic democratic este bazat pe contrabalansarea reciprocă a instituțiilor și componentelor puterii și evitarea concentrării puterii. Din alt punct de vedere, pluralismul și alegerile libere care provoacă schimbarea partidelor de guvernământ necesită existența unui mecanism care ar asigura stabilitatea⁴ și continuitatea sistemului politic și a statului ca principala instituție politică.

Delimitarea politicului de administrativ este strict și vital necesară. Inexistența delimitării dintre politicieni și funcționari publici este periculos pentru stat și societate din mai multe considerente. Profesionalismul funcționarului public este pus la îndoială în cazul politizării acestuia.

¹ Androniceanu A. Managementul Public. – Buc.: Editura Economică, 1999, - p. 76

² Alexandru I. Structuri, mecanisme și instituții administrative. – Buc.: Sylvi, 1996, - p. 105

³ Peters B. G., Pierre J. (eds.) Politicisation of the Civil Service in Comparative Perspective: The Quest for Control. – London, New York: Routledge Studies in Governance and Public Policy, 2004, p.2.

⁴ Tanasă R. Stabilitatea social-politică a Republicii Moldova. // Republica Moldova la începutul mileniului III: realități și perspective. / Coord. V.Moșneaga. – Chișinău: USM, 2001.

Obiectivitatea, imparțialitatea și profesionalismul (principii de bază, stabilite în Codul etic al funcționarului public, care ghidează activitatea acestora) se realizează doar în cazul în care ei sunt independenți și protejați de presiuni politice excesive.

În situația când administrația publică este politizată, pentru funcționari mai puțin contează calitatea serviciilor pe care le prestează, satisfacția cetățenilor vis-a-vis de aceste servicii, dar acestora (funcționarilor) le este mai importantă opinia conducerii politice. În aceste situații cu părere de rău loialitatea față de opinia conducerii politice ar putea fi mai importantă ca profesionalismul și respectarea cetățenilor.

O foarte mare problemă și neajuns al administrației politizate se evidențiază intens în cadrul societăților aflate în transformare. Dependenta administrației de puterea politică influențează negativ asupra stabilității statului, se reduce practic la minim calitatea serviciilor publice. În timp ce serviciul public trebuie să asigure stabilitate și flexibilitate administrației publice, administrația este practic paralizată din cauza schimbărilor din domeniul politic, capacitatea acestuia de realiza funcțiile sale, de a fi receptivă la cerințele societății nu mai funcționează.

Delimitarea puterii politice și administrației publice creează premise pentru un nou tip de relații dintre politicieni și funcționari, și asigură realizarea profesionalismului funcționarilor publici. În al doilea rând, reprezintă o modalitate eficientă de combatere a corupției. Nu doar a corupției sub aspect financiar, dar și a celei politice. În rândul al treilea, aceasta asigură continuitatea, mai ales în situațiile când există o instabilitate politică (problemă cu care se confruntă Republica Moldova). Noul guvern poate începe activitatea imediat fără a pierde mult timp pentru formarea echipei și cu un grup de funcționari competenți să înceapă a implementa politica. În rândul al patrulea, se asigură continuitatea structurii de expertiză, dispare necesitatea angajării de fiecare nou guvern a noilor experți, prin existența deja a acestora. În rândul al cincilea, există cunoașterea modalității de funcționare a sistemului statal pentru realizarea dorințelor noului guvern. Politicienii deseori aplică politicile sale, chiar și în situațiile în care realitatea și factorii presupun o modificare a acestora. Serviciul public constructiv și loial poate asigura o expertiză a noilor idei a guvernului și a preîntâmpina realizarea unor activități deficiente, imperfecte, utopice sau de a le corecta și de a le perfecționa.¹

¹ Mountfield R. Senior civil service appointments: impartiality and political neutrality in democratic transitions. // Democratic Transition: Senior Civil Servants and the Political–Administrative Interface. Ed. S.Sokolyk. – Kyiv: K.I.S. Publishers, 2005, p.40.

În fine putem afirma că delimitarea puterii politice de administrația publică este o condiție indispensabilă pentru existența și dezvoltarea democrației, și a funcționării eficiente a statului de drept precum și a administrației publice. O organizare optimă a sistemului administrativ presupune funcționarea rațională și eficientă a administrației publice și cere implimentarea corectă a metodelor de organizare a activităților administrative, fără implicarea în acest proces a puterii politice. Pentru Republica Moldova schimbarea administrației publice trebuie să aibă un conținut exact și concret stipulat în legislație ceea ce presupune utilizarea în administrația publică a principiilor democratice. Aceste lucruri semnifică nu altceva decât modernizarea administrației publice, depășirea rămășițelor sistemului administrativ sovietic, implimentarea sistemului administrativ propriu regimului democrat. Administrația publică nu este subiectul principal al sistemului politic, ea reprezintă un sub-sistem autonom, dar dependent de puterea politică și nu este decât un mijloc de realizare al obiectivelor, scopurilor, inclusiv și a integrării europene.

REGLEMENTAREA JURIDICĂ A FINANȚĂRII PARTIDELOR POLITICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CIOBANU Ion

Deși reglementarea juridică a finanțării partidelor politice ocupă un loc aparte în procesul organizării și funcționării acestora, totuși există opinii controversate reflectate în literatură de specialitate. Finanțarea activității partidelor politice constituie un subiect relativ nou al dezbaterilor științifice în Republica Moldova, dar și în alte state contemporane.

Referindu-ne la evoluția cadrului legislativ care reglementa inițial activitatea partidelor politice din Republica Moldova, evidențiem inițial Legea nr. 718-XII din 17.09.91 privind partidele și alte organizații social-politice și Codul electoral adoptat prin Legea nr. 1381-XIII din 21.11.97.

Primul proiect legislativ privind reglementarea mai strictă a finanțării partidelor politice a fost elaborat de Ministerul Justiției, în colaborare cu experți independenți și cu suportul unor organizații internaționale de profil, fiind prezentat Parlamentului Republicii Moldova spre examinare la 2.08.2000.¹

Experții Consiliului Europei au evaluat pozitiv prevederile încorporate în proiect, totuși exprimându-și rezerva în raport cu desemnarea instituției abilitate cu monitorizarea activității partidelor, care era ministerul Justiției, recomandând ca exercitarea acestei funcții să fie întreprinsă de o instituție independentă de procesul politic.² Proiectul legislativ în cauză nu a fost, însă, aprobat de legiuitorul autohton.

Următoarea tentativă de a reglementa finanțarea partidelor politice datează anul 2005 și prevedea propuneri din partea Ministerului Justiției și Comisiei Electorale Centrale referitor la transparența monitorizării procesul de finanțare a partidelor politice de către Mass-media și Organizații neguvernamentale, însă și de data asta nu a găsit susținerea partidelor politice parlamentare.

În 2006, începe procesul de revizuire integrală a legii nr. 718-XII privind partidele politice și alte organizații politice, iar printre modificările înaintate regăsim și reglementarea financiară a organizării și funcționării partidelor politice. Acest proiect a beneficiat de expertiza Consiliului

¹ Lipcean S. Evaluarea finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale în Republica Moldova. În: Politici Publice Nr.5, 2009, IDIS „Viitorul”. p. 20.

² Comments on the draft law on political parties and socio-political organisations of The Republic Moldova by mr. J. Hamilton. Opinion nr. 219/2002, [online] [http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL\(2002\)119-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL(2002)119-e.asp)(vizitat 15.11.11).

Europei¹, iar la 21.12.2007 a fost adoptată de legiuitor, astfel acoperind lacuna legislativă privind finanțarea partidelor politice.

Adoptarea unei noi legi cu privire la partidele politice a fost văzută, în 2007, ca o necesitate stringentă în direcția creării unui regim de finanțare politică în Republica Moldova, în baza unui act legislativ eficient, conținând îmbunătățiri radicale față de reglementările anterioare.

Experții europeni au notat mai multe inovații ale noii legi, precum: limitarea contribuțiilor, finanțarea directă a partidelor politice, raportarea sistematică asupra contribuțiilor financiare și cheltuielilor electorale cerute partidelor politice, postarea rapoartelor financiare pe site-urile CEC², facilitând în acest fel efectuarea unei supravegheri adecvate din partea publicului, mass-mediei și grupurilor active ale societății civile. Totuși, noua legislație adoptată în 2007 a ignorat răspunderea juridică și, implicit sancțiunea, pentru gestionarea netransparentă a finanțării activității partidelor politice.

Noile condiții impuse partidelor politice la înregistrare în anul 2008 au dat naștere unor reacții contradictorii din partea actorilor existenți la acel moment. Unele dintre aceste partide au salutat aceste reglementări, în special privind reglementarea domeniului de finanțare publică a partidelor politice, dar și pentru utilizarea unor formule mult mai precise cu privire la procedurile complexe de administrare, raportare și înregistrare a partidelor politice. Alte partide au susținut însă că noile reglementări privind funcționarea partidelor lasă nesoluționate prea multe părți importante cu privire la activitatea internă de partid, afectând drepturile și garanțiile unui membru individual împotriva comportamentului abuziv al conducerii partidului.²

Autorii noului model au pornit de la premisa că anumite restricții în ceea ce privește utilizarea finanțării private și publice de către partidele politice vor îmbunătăți funcționarea sistemului politic, sporind transparența și responsabilitatea pentru procedurile sale de raportare. Legislatorii au dorit să prevină concentrarea resurselor publice în finanțarea unui singur partid majoritar.

Actualmente, finanțarea politică este reglementată de Codul electoral (art.38) și Legea cu privire la partidele politice.³

¹ Comments on the draft law on political parties of Moldova by mr. Hans-Heinrich Vogel in Opinion nr, 431/2007[online] [http://www.venice.coe.int/docs/2007/cdl\(2007\)o13-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/cdl(2007)o13-e.asp). (vizitat 15.11.11)

² Munteanu, I. Partide politice din Republica Moldova: legi, practici si reforme. Chișinău: Cartier, 2010. p. 77. 170 p.

³ Legea Republicii Moldova Nr. 294 din 21.12.2007 privind partidele politice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 42-44, 29.02.

În 2009, Comisia Electorală Centrală a aprobat un regulament special cu privire la mijloacele financiare în campanie, care a fost precedat de multiple critici pe marginea neimplementării Legii cu privire la partidele politice (a părții care se referă la mijloacele financiare). Prin lege, campaniile electorale sau alte forme directe sau indirecte de finanțate a partidelor trebuie să fie ghidate de: (a) raportare publică – donațiile trebuie să fie anunțate în perioada ce nu depășește un an de la începutul campaniei electorale, prin intermediul mass-mediei, (b) declararea surselor de venit.

Astfel echivalentul unei donații din partea unei persoane fizice efectuată în favoarea unui sau altui partid reprezintă 500 de salarii medii lunare într-un an bugetar.¹ În această sumă se include și suma cotizațiilor de membru în cazul în care persoana fizică este membru de partid. Echivalentul donației din partea unei persoane juridice nu trebuie să depășească 1000 de salarii medii lunare pe economia națională.²

În actuala campanie electorală echivalentul monetar al reglementarilor privind valoarea donației a constituit aproximativ 1,5 mln. lei pentru persoanele fizice și 3 mln. lei pentru persoanele juridice. Considerăm că un asemenea regim de finanțare privată trebuie să fie diminuat pe de o parte cedînd donațiilor mai mici dar din partea mai multor cetățeni fapt care ar reduce riscurile asociate cu corupția politică, în special cele referitoare la vânzarea locurilor de pe lista partidelor, subiect atât de vehiculat, dar nedemonstrat până în prezent.

Legea cu privire la partidele politice stabilește că subsidiile anuale de la bugetul de stat îndreptate spre finanțarea partidelor politice reprezintă 0.2% din resursele bugetului pe anul respectiv și vor fi distribuite în felul următor: 50% – proporțional cu mandatele obținute în alegerile parlamentare, validate de Curtea Constituțională, și 50% – proporțional cu numărul de voturi acumulate în alegerile locale, cu condiția că partidele eligibile au obținut nu mai puțin de 50% din voturi în cadrul autorităților reprezentative locale de nivelul II.³ Asemenea prevederi pot fi regăsite în legislația rusă⁴, română⁵, germană, franceză¹ etc.

¹ Legea Republicii Moldova Nr. 294 din 21.12.2007 privind partidele politice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 42-44, 29.02.

² Lege privind partidele politice, Nr. 294 din 21.12.2007. În: Monitorul Oficial Nr. 42-44, 29.02.2008, art. 26 alin. 4.

³ Legea Republicii Moldova Nr. 294 din 21.12.2007 privind partidele politice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 42-44, 29.02. art.28. alin. 1 lit.a,b.

⁴ Федеральный Закон № 95-ФЗ О политических партиях от 11.07.2001. В: Собрание законодательства РФ. 2001. № 29. Ст. 2950. п. 3 ст. 33.

⁵ Legea privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale. În: Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 510 din 22. 2010.art.5.

Menționăm că expertizele proiectului de lege, efectuate înainte de adoptarea legii respective în 2007, recomandau legislatorilor moldoveni să ceară partidelor politice returnarea banilor publici în cazul în care acestea nu vor îndeplini întocmai obligația prezentării unui raport detaliat și onest asupra banilor cheltuiți. În caz contrar, legea nr. 294 privind partidele politice stipulează că subsidiile primite de la bugetul de stat trebuie să fie restituite la buget, în condițiile unei decizii finale a Curții de Apel.²

În plus, partidelor politice li se interzice să primească, conform art.26, orice fel de sprijin material în orice formă din partea oricăror tipuri de organizații internaționale ori state, întreprinderi și organizații finanțate de către state străine ori companii cu capital străin, organizații necomerciale, syndicate, organizații religioase ori filantropice, cetățeni minori ai Republicii Moldova ori aflați temporar în străinătate, cetățeni străini. Legea stabilește, de asemenea, obligația partidelor de a ține evidența donațiilor primite, cu indicarea numelui și adresei donatorilor, mărimea contribuțiilor transmise.

Totuși, aceste prevederi nu sunt destul de clare asupra faptului dacă aceste donații pot fi făcute publice ori nu. În opinia noastră, noul sistem de finanțare publică de la buget include și partidele care nu au reprezentare parlamentară – condiția fiind ca aceste partide să fi obținut mai mult de 50 de mandate de consilier de nivelul II în alegerile locale. Legislația națională precizează că subsidiile de stat trebuie să fie transferate partidelor politice în transferuri lunare, repartizate egal, care să asigure acoperirea cuprinzătoare a activităților de rutină.

Mai mult, legea nr. 294 privind partidele politice stipulează modalitățile în care partidele pot utiliza subsidiile primite de la buget, lista cuprinzând diverse activități.³

Din acest considerent în democrațiile constituționale consolidate, legiuitorul aplică restricții legale în vederea controlului donațiilor efectuate, încurajând acumularea resurselor financiare din contribuții mici ca valoare dar din partea unui număr cât mai mare de donatori. Deocamdată, cadrul normativ nu conține reglementări care ar încuraja participarea cetățenilor și ar stimula partidele să-și schimbe atitudinea și comportamentul. Dimpotrivă reglementările încurajează donațiile plutocratice și contravin standardelor internaționale în domeniul finanțării.

¹ Loi n. 93-122 du 29 janvier 1993 relative à la prévention de la corruption et à la transparence de la vie économique et des procédures publiques [online] <http://www.legifrance.gouv.fr>. (vizitat 14.11.11).

² Legea Republicii Moldova Nr. 294 din 21.12.2007 privind partidele politice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 42-44, 29.02.art.29 alin.2.

³ Legea Republicii Moldova Nr. 294 din 21.12.2007 privind partidele politice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 42-44, 29.02.art.29.

La finele anului 2009, Parlamentul RM a decis să suspende articolul care prevedea alocarea finanțării cu începere de la 1 ianuarie 2010, pe motivul crizei economice ce afectează Republica Moldova. La 12 decembrie 2009, Parlamentul Republicii Moldova a modificat Legea nr.64-XVIII din 12.11.2009, schimbând anul 2009 pentru susținerea din bugetul de stat al partidelor politice cu anul 2013.¹

În opinia noastră, această amânare a finanțării publice a partidelor politice până în 2013 constituie un regres în evoluția procesului legislativ ce subminează grav activitatea partidelor politice.

O altă problemă relevantă este controlul activității financiare a partidelor politice.

În ceea ce privește instituțiile menționăm că, actualmente, 4 instituții monitorizează veniturile și cheltuielile partidelor politice printre care menționăm: CEC(în perioada electorală), Curtea de Conturi, Ministerul Finanțelor și Ministerul Justiției în perioada preelectorală și postelectorală.

Monitorizarea și controlul finanțării reprezintă elemente indispensabile în asigurarea funcționării eficiente a întregului mecanism. Ele sunt necesare pentru a menține partidele responsabile în raport cu respectarea principiilor democratice. Și la acest compartiment cadrul normativ este vag și controversat, creând mai degrabă confuzie decât claritate. Această confuzie este generată de existența mai multor instituții abilitate cu sfere de competență privind monitorizarea și controlul activității financiare ale partidelor în diferite perioade și pe diferite segmente. Deși CEC este instituția principală privind controlul finanțării pe durata campaniilor electorale, totuși controlul efectiv depinde de expertiza altor instituții.

Astfel, conform Codului Electoral, Curtea de Conturi și Inspectoratul Fiscal, la cererea CEC pot efectua controlul surselor de venit, corectitudinea evidenței și folosirea conform destinației a banilor de către concurenții electorali.²

De asemenea, legislația cu privire la partide prevede că Ministerul Finanțelor, Curtea de Conturi și Ministerul Justiției vor supraveghea folosirea potrivită de către aceste partide a finanțării de stat (art.30), iar în cazul unor neregularități, fondurile publice alocate vor fi returnate de către aceste partide, prin decizia Curții de Apel, la bugetul de stat.

¹ Legea Republicii Moldova Nr. 294 din 21.12.2007 privind partidele politice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 42-44, 29.02. art. 32 alin (1).

² Codul Electoral Legea Nr.1381-XIII din 21.11.97 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.81/667 din 08.12.1997// [http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312765\(vizitat_14.11.11\)](http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312765(vizitat_14.11.11))

Cu toate acestea, nu este clar cum vor fi rambursate aceste fonduri în bugetul de stat dacă fondurile au fost folosite neadecvat, iar liderii lor au fost schimbați în condițiile în care prevederile articolului 18 stipulează că membrii partidelor politice nu vor fi responsabili pentru obligațiile partidelor respective.

Aceasta și alte probleme privind finanțarea partidelor politice din Republica Moldova ne determină să afirmăm cu certitudine că legislația în vigoare a Republicii Moldova reglementează într-o anumită măsură activitatea de finanțare a partidelor politice și campaniilor electorale, însă normele din legislație nu sunt depline și nu corespund în întregime cerințelor la etapa actuală. Lacunele legislative existente diminuează mult capacitatea acestora de a asigura finanțarea corectă a partidelor politice și campaniilor electorale și, prin urmare, de a contribui la prevenirea corupției politice

Subiectul finanțării partidelor politice și campaniilor electorale este unul de interes maxim pentru Republica Moldova, în contextul reformelor democratice și integrării în spațiul european.

Cu toate acestea, RM rămîne restantă la capitolul ajustării legislației la standardele și recomandările instituțiilor europene cu autoritate în domeniul reglementării finanțării politice. În pofida faptului că au fost întreprinse o serie de măsuri care au completat și au extins zona de acoperire a normei juridice asupra finanțării politice, există foarte multe lacune care nu sunt reflectate în legislația actuală.

Aceste inconsistențe în cadrul normativ au creat breșe enorme în actualul regim de finanțare a partidelor politice. În consecință, fluxurile financiare ale formațiunilor politice sunt practic scoase de sub controlul democratic, generînd fenomene care subminează statul de drept și instituțiile democratice.¹

În consecință, avem o situație în care majoritatea problemelor latente sau manifeste, conexe cu finanțarea partidelor și campaniilor electorale, derivă din imperfecțiunea cadrului normativ printre care menționăm:

- reglementările referitoare la finanțare ce se conțin în legislația electorală și legea privind partidele politice fie nu acoperă toate domeniile asociate cu finanțarea, fie sunt suficient de permissive și ambigui oferind partidelor politice o marjă de manevră destul de vastă.

- plafonul impus donațiilor efectuate de către persoanele fizice și juridice în contul partidelor politice. La acest capitol reglementările sunt

¹Ciurea C., Cozonac C., Litra L., Lipcean S. Finanțarea partidelor politice: între transparență și obscuritate. Chișinău: IDIS "Viitorul", 2010. p.6. 55 p.

foarte generoase cu partidele politice fixând plafoane extrem de înalte pentru donațiile parvenite din partea donatorilor potențiali.

- lipsa unor sancțiuni penale și contravenționale în dependența de gravitatea infracțiunii/contravenției permite eschivarea de la răspundere juridică pentru fraudele legate de finanțarea partidelor.

Evidențiem următoarele lacune legislative:

1. Divizarea neechitabilă a subvențiilor publice ;
2. Este necesar de redus plafonul maximal al donațiilor pentru a reduce dependența de sursele private de finanțare;
3. Controlul finanțării partidelor politice necesită să fie monitorizat transparent și prezentat ca raport public în Mass-media.

Reieșind din cele sus-menționate, formulăm următoarele propuneri:

1. Să fie expres în lege apartate delimitate finanțările(publice-private, directe-indirecte) partidelor politice între alegeri de cele în campanii electorale.
2. Reducerea plafonului de donații pentru persoane fizice precum și interzicerea donațiilor din partea persoanelor juridice.
3. Delimitarea în lege a noțiunii de finanțare directă de cea indirectă, ultima însumînd limitarea impozitării donațiilor, accesul liber sau parțial subvenționat la arendă a încăperilor, acordării gratuite a timpului de antenă pentru dezbateri
4. Includerea de sancțiuni penale și contravenționale pentru gestionarea în mod netransparent a subvențiilor din bugetul de stat alocate partidelor politice etc.

UNELE CONSIDERENTE CU PRIVIRE LA CRITERIILE DE EVALUARE A EFICIENȚEI LEGISLAȚIEI

NEAGU Gheorghe

Problema eficienței legislației este de o importanță deosebită. Legislația reprezintă un factor important în realizarea finalităților tranziției spre o societate civilizată. Or, realitatea din Republica Moldova demonstrează că la acest capitol starea de lucruri lasă mult de dorit: în Republica Moldova, se manifesta o discrepanță considerabilă între prevederile normelor de drept și realitatea socială.¹ Neconcordanța dintre normele de drept și normele din viața cotidiană se manifestă cel mai elocvent prin faptul că în cazul disputelor economice deciziile, de multe ori, se iau nu în baza legii, dar în umbra acestora. Legea nu este concepută ca un mijloc de rutină de rezolvare a conflictelor, dar ca o măsură extremă, de cele mai multe ori, indezirabilă pentru părțile aflate în conflict².

În consecință, studierea eficienței legislației este actuală nu numai din punct de vedere științific, dat și din perspectivă praxiologică. Concomitent relevăm faptul că eficiența legislației presupune o serie de dimensiuni atât de natură juridică, cât și de natură sociologică.

Problematica de care ne ocupăm și-a găsit o anumită reflectare în literatura de specialitate, în mod prioritar fiind studiată dimensiunea juridică a acesteia³. Este de remarcat faptul că cercetarea legislației prin prisma și metodele pozitivismului juridic, în majoritatea cazurilor, nu se încununează de succes⁴. În acest caz rămân în umbră originea, caracteristicile funcționale și de conținut ale actului legislativ⁵. Rezolvarea acestei probleme a fost argumentată cu mulți ani în urmă de către G. Gurvitch, care menționa că atunci când se adîncește contradicția dintre categoriile

¹ Мунтяну Игор, Ларюшина Татьяна, Ионица Вячеслав. Система неофициального налогообложения. – Кишинэу, Cartier, 2007, p. 20

² Ibidem, p.21.

³ Черненко, А.К. Критерии и методы эффективности правотворчества и правореализации // http://www.philosophy.nsc.ru/journals/humscience/9_01/16_Cher.htm, 14.03.2012; Малько А.В, эффективность правового регулирования // Правоведение, №6, 1990; Поленина С.К. Качество закона и эффективность законодательства. М., 1993; Общая теория государства и права. Академический курс. Глава XXII. Эффективность правового воздействия. М., 1998; Социология права: Учебник / В.М. Сырых, В.Н.Зенков, В.В. Глазырин и др., Под ред. Проф. В.М.Сырых, Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. – 3 – е изд. Стер. – М.,: Юридический Дом «Юстицинформ». 2004, p. 148-175; Лапаева В.В. Социология права. М., 2004, p. 209-223; Negru, Andrei, Manțuc, Elena. Factorii care determină eficiența activității de aplicare a dreptului de către organele autorităților publice // revista națională de Drept, nr. 5, 2011 etc.

⁴ Гревцов Ю.И. Социология закона // http://www.igpran.ru/public/events/Summaries.Session42.IGR_RAN_03.022012.pdf.

⁵ Ibidem.

juridice tradiționale și realitatea juridică, sociologia dreptului devine absolut necesară.

Chiar dacă soluția a fost sugerată cu mai multe decenii în urmă, metodologia cercetărilor empirice în domeniu mai are nevoie de anumite precizări. Pentru a ne convinge de acest lucru este suficient să remarcăm faptul că nu există claritate nici în ceea ce privește criteriile eficienței legislației și indicatorii în baza cărora poate fi măsurat acest proces. Or, fără clarificarea acestor dimensiuni, este, practic, imposibil să se realizeze investigații empirice adecvate în domeniu, rezultatele cărora ar fi implementate de către factorii decizionali în procesul de legiferare.

În articolul în cauză continuăm eforturile depuse anterior¹ pentru a preciza anumite dimensiuni teoretico-metodologice care ne-ar permite să efectuăm investigații empirice în domeniu, interesante nu numai din perspectivă științifică, dar și practică. De data aceasta vom încerca să identificăm criteriile în baza cărora vom avea posibilitate să efectuăm cercetări sociologice empirice în domeniu.

Pentru a evalua criteriile de eficiență a legislației, este necesar inițial să precizăm conceptul de drept și factorii de care depinde eficiența legislației.

Astfel, din perspectivă sociologică, dreptul poate fi definit ca o exprimare pe plan normativ a intereselor coordonate² ale indivizilor. În consecință, orice lege justă și dreaptă (deci, eficientă) trebuie să realizeze următoarele cinci finalități:

- a) ocrotirea libertăților fundamentale;
- b) discriminarea pozitivă în favoarea celor dezavantajați;
- c) asigurarea egalității șanselor;
- d) includerea tuturor indivizilor, fără nici o excepție, la sistemul de drepturi, îndatoriri, obligații și contribuții;
- e) asigurarea imparțialității, astfel încât deosebirile existente să fie acceptate ca fiind corecte atât de către învingători (privilegiați), cât și de cei învinși (dezavantajați)³. Desigur, realizarea efectivă a unei asemenea liste de "însușiri" ale dreptății sociale prin reguli și norme de drept este destul de dificilă, întrucât repartizarea egală și echitabilă a datoriei, drepturilor și

¹ Neagu, Gheorghe. Coordonarea grupurilor de interes- premisă a eficientizării legislației//pandectele române. Supliment. Lucrările sesiunii științifice anuale, Academia Română-Filiala Cluj-Napoca, Institutul de Istorie „George Barițiu”, departamentul de cercetări Socio-Umane, 26-27 octombrie 2007, p.57-62; Unele modalități de promovare a grupurilor de interes în procesul de legiferare// Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice, 2006-2007, p.58-65;

4. В. И. Червонюк, И. В. Гойман – Калинин. Согласование интересов как вид современных законодательных технологий // Государство и право, 2004, № 8, p. 31.

³ Banciu, Dan. Elemente de sociologie juridică. București, Ed. Lumina Lex, 2000, p. 165.

obligațiilor sociale între indivizi nu se poate face după o egalitate absolută, ci în funcție de o regulă de egalitate proporțională, dar relativă, care ia în considerare indivizii reali, nevoile, așteptările, veniturile și pozițiile acestora în societate¹. De pildă, ținând seama de faptul că indivizii cu trebuințe speciale sau cei dezavantajați vor avea nevoie de măsuri compensatorii, legile și alte acte normative prescriu principiul că impozitele sînt proporționale cu veniturile contribuabililor sau că cei lipsiți de mijloace materiale de existență vor fi scutiți de anumite taxe etc. Însă, dacă aceasta este linia "ideală" a principiului legii, ea însă este modificată în aplicarea ei practică prin efectul "incidențelor sociale", astfel încît, atunci cînd este vorba de a realiza simultan egalitatea, dar și echitatea, legea poate favoriza pe anumiți indivizi, dar defavorizînd sau nedreptățind pe alții, deoarece practic este imposibil de evaluat și dozat justiția socială în raport cu toate cerințele și dorințele individuale².

Cercetările sociologice empirice a eficienței legislației, urmate de implementarea recomandărilor formulate, pot contribui la diminuarea efectelor indezirabile sus menționate.

Este de reținut, că investigațiile socio-juridice empirice din domeniu, în funcție de obiectul de cercetare, se divizează în trei categorii:

1. cercetarea eficienței normelor de drept în vigoare;
2. investigarea necesităților și intereselor indivizilor, altor elemente ale raporturilor sociale;
3. studierea mecanismului socio-juridic de acțiune al normelor de drept proiectate.³

Studierea eficienței normelor de drept în vigoare în domeniul care urmează a fi reglementat de normele proiectate, de regulă, anticipează abordarea sociologică a altor fenomene și procese socio-juridice.

Deoarece eficiența normelor de drept reprezintă prin sine coraportul dintre rezultatul acțiunii lor și scopurile sociale în vederea realizării cărora normele respective au fost adoptate, investigarea permite depistarea avantajelor și curențelor normelor de drept în vigoare, elaborarea unui mecanism adecvat de realizare a lor, capabil să neutralizeze influența negativă a altor factori de factură socio-juridică. În vederea realizării unei imagini de ansamblu asupra cauzelor nivelului insuficient de eficiență al normelor de drept, trebuie să cercetăm și alte fenomene și procese sociale,

¹ Ibidem.

² Ibidem.

³ Социология права: Учебник / В.М. Сырых, В.Н.Зенков, В.В. Глазырин и др., Под ред. Проф. В.М.Сырых, Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. – 3 –е изд. Стер. – М.: Юридический Дом «Юстицинформ». 2004, с. 155.

strîns corelate cu normele de drept, inclusiv nevoile și interesele cetățenilor și a altor participanți la raporturile juridice. Proiectarea normelor de drept adecvate realității sociale solicită următoarele cunoștințe :

- interesele care divizează/separă grupurile sociale corespunzătoare;
- ierarhia intereselor fiecărui grup social;
- totalitatea intereselor la care fiecare grup social poate să renunțe în numele interesului general , consolidării societății civile .

O dată ce subsistemele sociale sînt caracterizate prin dinamism, mecanismul socio-juridic de realizare a normelor de drept proiectate de fiecare dată se modifică. De aceea în procesul proiectării normelor de drept este necesară nu orișice informație sociologică, dar cunoașterea completă, multilaterală a condițiilor socio-juridice concrete pentru a adopta asemenea norme care ar funcționa, fără introducerea amendamentelor (pe cît este posibil). Acest deziderat, în mare, poate fi realizat în cazul în care se cunosc tendințele dezvoltării obiectului reglementării juridice și a mecanismului socio – juridic de realizare a normelor proiectate. Aceste cunoștințe pot fi obținute prin intermediul elaborării unor pronosticuri întemeiate a evoluției fenomenelor și proceselor socio-juridice.

Este important să se elaboreze, în primul rînd, pronosticuri referitor la următoarele manifestări ale realității socio-juridice;

- Eficiența normelor de drept proiectate în perspectiva imediată și, în funcție de posibilități, pe parcursul unei perioade îndelungate de timp;
- consecințele socio-juridice ale normelor proiectate. Specificăm că este necesar să determinăm atît consecințele pozitive, cît și negative;
- modificarea necesităților societății în ceea ce privește reglementarea juridică a realității sociale. Sînt posibile și situații pe parcursul cărora, în rezultatul modificării anumitor necesități privind reglementarea juridică a unor raporturi sociale, unele activități de legiferare pot să-și piardă actualitatea.¹

În procesul cercetării intereselor indivizilor, grupurilor sociale urmează să se obțină răspunsuri la următoarele întrebări :

- care interese semnificative ale cetățenilor nu pot fi realizate din cauza ineficienței actelor legislative și altor acte normative în vigoare?;
- cît sunt de importante pentru cetățeni și alți participanți la raporturile juridice, interesele care rămân nerealizate din cauza ineficienței legislației în vigoare?;
- cît de obiectiv și complet participanții la investigație evaluează capacitatea normelor de drept în vigoare de a proteja interesele cetățenilor

¹ Ibidem, p. 157.

și a altor participanți la raporturile juridice?;

- ce acțiuni concrete au întreprins cetățenii, alți participanți la raporturile juridice în vederea apărării intereselor lor constante, semnificative; cât de eficiente au fost aceste acțiuni; dacă acțiunile respective nu au condus la rezultatele așteptate, atunci din cauze;

- ce deficiențe concrete ale actelor legislative și ale altor acte normative, ale practicii de realizare a dreptului frânează satisfacerea intereselor? ¹

Eficiența acțiunii normei de drept este funcție de anumite condiții *obiective* și *subiective*, care se referă atât la normele de drept, cât și la sfera lor de realizare. Interdecon condiționarea normelor de drept și diverselor manifestări ale realității sociale permite să evidențiem acele condiții de care depinde cu predilecție eficiența dreptului. Aceste condiții pot fi abordate din perspective diferite. Subscriem viziunii prof. Sîrîh V., care susține că factorii eficienței dreptului este rațional să fie clasificați în corelație cu elementele mecanismului de acțiune a dreptului. Din această perspectivă condițiile eficienței se referă la:

- a) însăși norma de drept;
- b) activitatea organelor de aplicare a dreptului;
- c) particularitățile conștiinței juridice și a comportamentului cetățenilor, care respectă sau încalcă prevederile normei de drept.

Condițiile care se referă la normă pot fi numite factorii perfecționării legislației, avîndu-se în vedere în primul rînd corespondența normelor de drept condițiilor economico-sociale, ideologice, cultural- psihologice, organizaționale, în cadrul cărora acestea vor acționa.²

La cea de-a doua grupă de condiții a eficienței normelor se referă factorii perfecționării activității de aplicare a dreptului. Este evident faptul că cea mai perfectă lege va deveni inefficientă în cazul în care practica aplicării ei nu va corespunde exigențelor înaintate față de această activitate.

În procesul de realizarea a dreptului sînt posibile denaturări ale normelor, erori și chiar situații de neaplicare sau aplicare parțială a unei sau altei norme. În cazul în care, în procesul de realizare a dreptului, exigențele normelor se încalcă, se reduce efectivitatea reglementării juridice. Condiția principală a sporirii eficienței în domeniul de care ne

¹ Ibidem, p. 163.

² Социология права: Учебник / В.М. Сырых, В.Н.Зенков, В.В. Глазырин и др., Под ред. Проф. В.М.Сырых, Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. – 3 –е изд. Стер. – М.: Юридический Дом «Юстицинформ». 2004. p. 370-379.

ocupăm rezidă în consolidarea în continuare a legalității în toate verigile aparatului de stat, lupta împotriva violării dreptului, aplicării incorecte a normelor etc.

La cea de-a treia categorie de condiții, ce asigură eficiența dreptului se referă nivelul înalt al conștiinței juridice individuale, de grup ale persoanelor care realizează prevederile normelor de drept. Prin conceptul de conștiință juridică, de regulă, se înțelege totalitatea concepțiilor, convingerilor, evaluărilor, reprezentărilor despre drept și legalitate, caracteristice societății în ansamblu, grupurilor sociale sau unei persoane concrete. Conștiința juridică, fiind unul din factorii de reglementare a comportamentului oamenilor în situații juridice semnificative, exercită trei funcții de bază :

- a) cognoscibilă;
- b) evaluativă;
- c) de reglementare.

Altfel spus, nivelul conștiinței juridice este funcție de gradul de cunoaștere a dreptului, atitudinea față de drept și deprinderile ce țin de comportamentul juridic. Este evident faptul că în cazul în care nivelul cunoașterii dreptului este mai înalt, iar prevederile sale sunt apreciate în mod cât mai pozitiv, sporește eficiența acestuia. Nivelul de cunoaștere a legii, gradul de aprobare a acestuia de către cetățeni, caracteristicile deprinderilor comportamentului juridic se găsesc într-o corelație strânsă cu calitatea actului legislativ și practicii de realizare a acestuia. O lege imperfectă nu are mari șanse să fie acceptată de conștiința juridică, la fel ca și o practică juridică deficientă. În același timp nivelul redus al conștiinței juridice poate conduce la ineficiența celei mai perfecte legi. De aici concluzia: norma de drept, pentru a fi eficientă, trebuie să fie elaborată cu luarea în considerare a nivelului conștiinței juridice a populației. Luarea în considerare nu trebuie înțeleasă în sensul axării norme pe deficiențele conștiinței juridice, dar în direcția perfecționării mecanismului de realizarea a legii, inclusiv prin intermediul acțiunilor ce urmează să compenseze deficiențele conștiinței juridice.

Este important să remarcăm faptul, că rezultatele obținute în procesul investigațiilor urmează să fie evaluate critic. Interesele care corespund proceselor socio-juridice obiective, reflectă corect starea legislației în vigoare și a practicii de realizare a acesteia, trebuie delimitate de interesele, care sunt rezultatul percepției neadecvate a necesităților, condițiilor concrete ale existenței. Este cazul să ne referim la următorul principiu expus de renumitul jurist și sociolog Mircea Djuvara: „... o acțiune

este dreaptă, atunci când ea este expresia externă a activităților libere a unei persoane oarecare, activitatea, care nu intră în contradicție cu aceleași activități ale celorlalte persoane... Pe această bază putem să ne explicăm întregul drept și deci toate relațiile juridice. ... interesul nu poate să fie luat în considerare decât când este în conformitate cu idealul de justiție, așa cum îl concepe societatea respectivă, pe baza ideii pe care am expus-o”¹

În acest context, este cazul să efectuăm cercetări sociologice empirice care urmează să ne răspundă, cu date concrete, la întrebarea dacă legea este un produs social în sensul că exprimă valorile sociale/interesul general coordonat sau un instrument de control asupra societății de către cei care-l elaborează.

Criteriul fundamental de la care trebuie să demareze elaborarea demersului sociologic empiric, în opinia noastră, este următorul: actele legislative au menirea să garanteze oamenilor nu realizarea anumitor scopuri concrete, dar să urmărească instituirea unei ordini, în cadrul căreia indivizii ar avea posibilitatea să-și fixeze și să-și realizeze scopurile² (evident, prin mijloace licite).

În baza criteriului nominalizat, acceptăm principiul metodologic comun pentru toate cercetările ce țin de eficiența legislației propus de către V.V. Lapaeva: orientarea spre determinarea indicelui conflictualității, care caracterizează măsura satisfacerii intereselor legitime ale participanților la relațiile sociale reglementate³. Recunoașterea și aplicarea acestui principiu metodologic orientează cercetările empirice spre măsurarea capacității integrative a dreptului, capacitate, care conduce la coordonarea intereselor, la asigurarea unității sociale. Potențialul norme legislative în calitate de instrument de inginerie socială se manifestă în diminuarea conflictelor sociale prin intermediul următoarelor proceduri⁴:

- a) legislative;
- b) de realizare a dreptului;
- c) judiciare.

Utilizarea în cercetările sociologice empirice a legislației a criteriului „măsura/nivelul conflictualității” relațiilor sociale reglementate de către norma corespunzătoare presupune elaborarea nivelului optimal de

¹ Mircea Djuvara. Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică), Drept rațional, izvoare și drept pozitiv. Ed. ALL BECK, 1999, p.165.

² Гревцов Ю.И. Социология закона

//http://www.igpran.ru/public/events/Summaries.Session42.IGR_RAN_03.022012.pdf.

³ Лапаева В.В. Социология права. М.; Изд-во НОРМА, 2004, p.214.

⁴ Соколова А.А. Закон как инструмент разрешения или порождения социального конфликта//http://www.igpran.ru/public/events/Summaries/Session42.IGR_RAN_03.02.2012.pdf.

conflictualitate la momentul respectiv (cu luarea în considerare a realității social-politice, economice, etice etc). Nivelul optimal de conflictualitate în diverse sfere sociale trebuie înțeles în sensul că reglementările existente garantează măsura necesară a libertății în realizarea intereselor legitime de către subiecții relațiilor sociale.¹

În baza celor descrise anterior conchidem că prin eficiența legislației se înțelege măsura corespunderii nivelului existent de conflictualitate nivelului optimal de conflictualitate din sfera reglementată de către actul legislativ². Această definiție poate fi verificată empiric.³

Bibliografie

1. Banciu, Dan. Elemente de sociologie juridică. București, Ed. Lumina Lex, 2000;
2. Djuvara, Mircea. Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică), Drept rațional, izvoare și drept pozitiv. Ed. ALL BECK, 1999;
3. Гревцов Ю.И. Социология закона//http://www.igpran.ru/public/events/Summaries.Session42.IGR_RAN_03.022012.pdf;
4. Лапаева В.В. Социология права. М.: Изд-во НОРМА, 2004;
5. Соколова А.А. Закон как инструмент разрешения или порождения социального конфликта//http://www.igpran.ru/public/events/Summaries/Session42.IGR_RAN_03.02.2012.pdf;
6. Социология права: Учебник / В.М. Сырых, В.Н.Зенков, В.В. Глазырин и др., Под ред. Проф. В.М.Сырых, Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. – 3 –е изд. Стер. – М.: Юридический Дом «Юстицинформ», 2004;
7. Мунтяну Игор, Ларюшина Татьяна, Ионица Вячеслав. Система неофициального налогообложения. – Кишинэу, Cartier, 2007.

¹ Лапаева В.В. Op. cit., p. 215.

² Ibidem, p. 216.

³ Această dimensiunea va constitui subiectul unui studii aparte.

EUROPENIZAREA: CONCEPT, CAUZE, CONTROVERSE

PĂDUREAC Lidia

La cumpăna secolelor XX-XXI pe continentul european s-au desfășurat procese și fenomene inedite pentru istoria umanității, unul din acestea fiind *europenizarea*, conținutul căruia nu are o tratare univocă și continuă să provoace diverse reacții în societate și mediul academic. În literatura de specialitate, conceptul „europenizare” este folosit cu semnificație diferită: de preluare a politicilor UE la nivelul politicii naționale și transfer al unor preferințe de politici interne la nivelul UE (Heather Grabbe) [7.p.18]; de proces istoric, difuziune culturală, proces de adaptare instituțională, de schimbare a modului de elaborare și implementare a politicilor publice naționale (Kevin Featherstone) [13.p.1]; de proces ce schimbă ordinea politică națională în asemenea măsură, încât dinamica economică și politică a UE devine o parte a logicii organizaționale a politicii și procesului de elaborare a politicilor la nivel național (Robert Ladrech) [13.p.2]; de extindere și de formare a politicilor publice (Helen Wallace, William Wallace, Mark Polack); de consecință a procesului de convergență la nivelul UE (Jim Buller, Andrew Gamble) [13.p.4]. Atitudinea față de europenizare este în dependență de conceperea într-un mod sau altul a componentelor conținutului său.

Pe parcursul istoriei toate fenomenele cu tentă de uniformizare a Europei s-au realizat în jurul unui focar-stat: Roma antică – romanizarea; Grecia antică – elenizarea; Regatul Franc medieval – renașterea carolingiană. Finalitatea acestor procese a fost diferită: etnogeneza popoarelor, extinderea valorilor culturale, modificarea hotarelor. Semnificativ este că toate aceste „*n...izări*” s-au realizat preponderent prin violență sau constrângere din partea celor care-și asumau rolul de civilizatori. În secolul XX a debutat o formă inedită de uniformizare benevolă, prin păstrarea diversității. Putem afirma, că primele elemente ale europenizării s-au creat odată cu instituirea CECO, EURATOM, CE, stabilind normele obligatorii, care aveau menirea de a păstra Europa ca entitate economică și politică. Statele părținitoare a scopului propus aveau la structurile create, preluând ceea ce deja a fost stabilit. Acest proces a fost și rămâne interdependent, deoarece a determinat modificări și în

interiorul structurilor europene. Noțiunea de europenizare pentru Europa nu este o formulare absurdă, deoarece războiul doi mondial a scindat continentul, iar „războiul rece” a aprofundat și mai mult această schismă. Țările vestice au selectat și conservat ceea ce cu adevărat este sau trebuie să fie european. Îndepărtarea unei bune părți din popoarele europene de tradițiile democratice a dictat ulterior necesitatea revenirii la normal, cea mai accesibilă metodă, în acest sens, fiind europenizarea.

La început de secol, aflată în epicentrul evenimentelor mondiale, Europa se transformă, și studierea traiectoriei parcurse de ea până în prezent permite prognozarea acțiunilor celei mai neobișnuite structuri din istoria universală, marcată de semnul contradictoriului, ce nu are în față modele de a urma și care își trasează propria soartă, inspirându-se din trecutul său istoric, trăind zburcînd prezentul, proiectându-și viitorul. Componentele europenizării s-au cristalizat odată cu întemeierea primelor comunități europene, consolidarea acestora a determinat accentuarea fenomenului. În rezultat, s-au stabilit norme, principii, valori obligatorii pentru statele-membre UE și cele care doreau să adere la structurile formate.

Europenizarea s-a transformat într-un adevărat fenomen, datorită anturajului favorabil. Principalele cauze care l-au generat sunt: necesitatea țărilor din Europa de Vest de a coopera economic; dorința de a crea o uniune tot mai profundă între popoarele Europei bazată pe principii clare în toate domeniile de activitate; dorința statelor de la hotarul estic al UE de a se integra; efectele pozitive ale integrării europene.

Necesitatea țărilor din Europa de Vest de a coopera economic a determinat formarea primelor comunități.

După Al Doilea Război Mondial continentul a fost divizat pe temeuri ideologice, împărțire accentuată de condițiile războiului rece [2.p.101]. Pentru a păstra valorile democrației și a liberalismului economic pe continent era nevoie de consolidare. În 1946 pe baza mișcărilor de rezistență a fost fondată Uniunea Europeană a Federaliștilor. În 1948 în cadrul Congresului European de la Haga președinte de onoare a fost ales W. Churchill, care a făcut apel la o Europă unită, afirmând că „Marea Britanie, SUA, poate URSS vor fi prietenii și susținătorii noii Europe”. În rezultat s-a creat Consiliul Europei. Chiar și în condiții dificile, statele nu refuzau ușor la politica individuală. Anglia nu se vedea parte componentă a acestei uniuni, considerându-se îndeajuns de influentă pentru a putea rezolva problemele sine stătător. Integrarea presupunea nu doar

conlucrare, dar și delegarea unei părți din suveranitate, ceea ce deloc nu corespundea planurilor londoneze. Anglia era o putere mondială cu responsabilități globale. Ea dispunea de suficiente resurse autohtone de cărbune și oțel, iar guvernul laburist abia încheiase naționalizarea industriilor cărbunelui și oțelului și el nu ar fi cedat controlul odată ce numai ce îl obținuse [2.p.118]. În 1945 doar două superputeri au rămas pe scena mondială – SUA și URSS, ambele dispunând de un potențial dincolo de orice concurență. Chiar dacă între 1945 și 1949, SUA sunt singurele care dispun de arma atomică, factorul nuclear le descurajează să recurgă la înfruntarea directă pentru ași soluționa diferendele care le opun. În aceste condiții toate celelalte state de pe continentul european sunt devalorizate, rolul lor, în cel mai bun caz, fiind acela de sateliți. Totul a început în 1948, când se șovăia încă între alianța învingătorilor din 1945 și războiul rece dintre Est și vest. Când SUA propun să ajute lumea veche să se ridice din ruinele războiului, ele nu limitează planul Marshall la partea lui occidentală [4.p78.] (SUA și Europa s-au unit în 1949 într-un pact militar care a creat o instituție permanentă – NATO). Dacă în aspect social, politic țările europene aveau mari divergențe, atunci în aspect economic acestea nu erau atât de pronunțate. Succesul Planului Marshall s-a datorat în mare măsură faptului că Europa Occidentală din perioada imediat postbelică avea un sistem funcțional de piață, birocrății bine stabilite și, în cele mai multe dintre țări, o tradiție democratică. Reforma economică a făcut să reapară o realitate geopolitică latentă, astfel Planul Marshall a dat Europei posibilitatea să-și restabilească modelele tradiționale de guvernare internă.

Tradițional procesele unioniste sau de alianță se creează în fața unui pericol. Pentru statele Vest-europene cu o capacitate economică relativ superioară celorlalte, acest pericol consta în degradarea economică și riscul de a nu putea face față provocărilor de moment. Ele conștientizau necesitatea unor acțiuni comune economice, însă nu puteau ajunge la compromis în vederea structurării unei organizații comune. În anii 1949-1951 se părea, că statele Europei de Vest, în virtutea unor temeri de subestimare economică în cadrul viitoarei comunități, nu vor ceda reciproc din suveranitatea lor, totuși, într-un final s-a decis formarea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului. Planul de a constitui un fond comun francez-german de rezerve a cărbunelui și oțelului ar uni cele două state printr-o dependență economică reciprocă, pe lângă faptul că ar elimina controlul direct al guvernelor naționale asupra celor mai importante materii prime pentru purtarea unui război, deoarece ar avea loc transferul controlului industriilor cruciale din punct de vedere strategic din sfera

guvernelor sub autoritatea unei instituții autonome. Această instituție a fost Înalta Autoritate din cadrul CECO, care în proiectul inițial a lui Jan Monet era singura instituție propusă spre înființare. Crearea celorlalte instituții supranaționale se datorează altor constrângeri [2.p.25]. Andrew Moravcsik consideră că opțiunile majore în favoarea Europei reflectau preferințele guvernelor naționale și nu preferințele organizațiilor supranaționale [2.p.32]. Aceste preferințe naționale reflectau balanța intereselor economice și nu dezideratele politicienilor sau strategiile de securitate națională. Rezultatele tratativelor reflectau puterea de negociere corespunzătoare fiecărui stat. Delegarea autorității decizionale către instituțiile supranaționale deseori denotă dorința guvernelor de a se asigura că angajamentele tuturor participanților la înțelegerea încheiată vor fi îndeplinite și nu ideologia federalistă sau convingerea în eficiența inerentă a organizațiilor internaționale. Primii pași în procesul de integrare au fost făcuți nu din cauza unui atașament față de ideile federaliștilor, ci ca răspuns la problemele practice. În perioada respectivă cele șase state fondatoare au depistat și valorificat elementele de interes comun, astfel, formînd și primele elemente ale europenizării.

Inițial această micro-Europă nu se referea decât la un domeniu foarte restrâns, guvernele puteau accepta să renunțe la prerogativele lor din acest sector în folosul instituțiilor supranaționale [4.p.84]. Din toate proiectele integraționiste mai pronunțate s-au dovedit a fi: federalismul și funcționalismul. Contradicțiile de doctrină se manifestă în dependență de atitudinea față de principiul suveranității naționale – totală, limitată, anulată. Societatea contemporană abia depășise perioada formării statelor naționale și nu putea atât de rapid concepe transformarea spre o structură politică în cadrul căreia valoare fundamentală nu va mai fi suveranitatea, ci o anumită formă de subordonare. Federaliștii europeni își propuneau să subordoneze guvernele naționale unei autorități federale atotcuprinzătoare, însă mecanismul de funcționare îl expuneau ambiguu. Funcționalismul inițiat de David Mitrany era ostil unui guvern mondial unic care putea amenința libertățile individuale, dar și împotriva federațiilor regionale în cadrul cărora se creau condiții optimale pentru ca rivalitățile naționale să fie reproduse la scară mai mare [15.p.54]. Totuși, în unele cazuri guvernele ar putea ceda controlul asupra unor domenii, dacă nu ar fi amenințate de pierderea suveranității. Evoluția unei astfel de situații ar putea provoca o rețea în continuă extindere de activități și instituții internaționale. Țările vest-europene s-au pomenit între două arii politice opuse (SUA și Uniunea Sovietică, aflate în momentul conturării lumii bipolare), fapt care le-a

determinat să-și asume o identitate separată și individuală pentru a rezista provocărilor timpului, această identitate și o să creeze nucleul europenizării. Atât SUA cât și URSS încercau să joace rolul de misionari ai civilizației europene, unul prin dictatură comunistă, altul prin lozinca protejării democrației. Europa de Vest slăbită a acceptat benevol temporar tutela SUA pentru a-și formula prioritățile și căile de realizare a acestora. Construcția europeană ca proces conștient de formare a unității economice, politice și instituționale a acestui spațiu are o vechime de doar câteva decenii, declanșându-se efectiv în contextul bipolarității mondiale în care Europa își putea salva locul, rolul, identitatea și puterea doar prin transpunerea în practică a premiselor unității sale.

Pentru că Germania și Italia se vedeau chemate pe picior de egalitate cu învingătorii lor, se întorcea cu mare răsunet o pagină hotărâtoare a istoriei. La întrebarea cum se poate construi o Europă a cărbunelui și oțelului fără Marea Britanie, Monnet a răspuns: „nu-i cunoașteți de ajuns pe englezi. N-au imaginație. Nu-mi vor lua în seamă proiectul atâta timp cât nu va fi măcar parțial îndeplinit. Într-o asemenea situație, trebuie neapărat început fără ei. Vor lua trenul, văzând că merge” [4.p.85]. Cele șase puteri (Franța, RFG, Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg) au semnat în 1951 Tratatul de la Paris, constituind Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO). Deși se numea Planul Schuman (ministrul de externe francez), el a fost elaborat de Comisia de planificare economică a Franței, condusă de Jean Monnet [10.p.57]. Acesta a promovat ideea federalismului funcțional, afirmând că dezvoltarea unor instituții supranaționale stă la baza edificării unei comunități economice care ar adopta în comun politici economice și proceduri naționale de planificare [8.p.87]. Cărbunele și oțelul erau văzute doar ca punct de pornire. Monnet a constatat ineficiența economică a statului-națiune european în lumea modernă. El miza pe crearea unei imense piețe continentale la scară europeană, era preocupat de reconstrucția industriei cărbunelui și oțelului precum și adaptarea Germaniei de Vest în cadrul sistemului statelor europene capitaliste fără pagube grave pentru industria oțelului din Franța [8.p.87], rezolvarea problemelor pe termen lung. Beneficiile potențiale ale integrării economice s-au dovedit a fi atractive pentru elitele politice europene abia la mijlocul sec. XX. Nucleul inițial a devenit atrăgător, în rezultat, europenizarea începe să se manifeste prin extindere.

Dorința de a crea o uniune tot mai profundă între popoarele Europei bazată pe principii clare în toate domeniile de activitate.

Una din trăsăturile distinctive și originale ale impresionantului edificiu european constă în faptul că, pe parcursul celor peste 50 de ani de construcție europeană, statele implicate în acest grandios proiect integraționist au renunțat treptat la o serie de prerogative care au aparținut, tradițional, statelor-națiuni, delegându-le unor instituții supranaționale. “Încercările oamenilor de a crea o guvernare internațională, capabilă să asigure pacea au fost prost direcționate, a fost creat un număr mare de autorități specializate care urmăresc anumite reglementări în loc să aibă ca scop o adevărată lege internațională care să limiteze puterile guvernelor naționale de a-și face rău reciproc” [6.p.26]. Totuși, comunitatea europeană a reușit nu doar să reziste, dar și să progreseze, renovându-și legalizarea structurii în dependență de necesitățile timpului. Succesul Uniunii Europene se datorează, indiscutabil, modului său unic de funcționare. Totodată, faptul că până în 2007 nici o instituție sau partid politic nu-și putea asuma puterea [12.p.159], de rând cu lipsa transparenței în procesul de guvernare, proceduri greoaie, lipsa unei guvernări colective reale au creat dezavantaje proiectului de transformare a Uniunii într-o supra-putere care asigură pacea și protejează valorile democrației. Cea mai recentă încercare de asigurare a unei funcționări eficiente a structurilor europene a fost realizată prin Tratatul de la Lisabona (intrat în vigoare în 2010). În anii 70 Consiliul European era simbolul unei perioade profund interguvernamentale în istoria UE. În această perioadă. În care hegemonia SUA a început să se clatine, CE a fost nevoită să facă față unui mediu internațional complicat. Retragerea în protecționismul național mascat în vederea păstrării locurilor de muncă pentru cetățeni era o consecință directă a umbrei aruncate de recesiune asupra procesului de integrare europeană. În cele șase state membre fondatoare, compromisul în ceea ce privește principiul unei mai strânse a popoarelor Europei reflectă superficialitatea acestui angajament printre elitele politice și faptul că guvernele naționale aveau nevoie, pentru menținerea în funcție, să obțină voturile propriului electorat. Unul dintre marile paradoxuri ale integrării europene constă în mărirea prăpastiei dintre sfera politică și sfera politicilor din CE. Politica a rămas un proces național, iar politicile au devenit mai europenizate.

Intervalul de timp dintre începutul anilor 70 și începutul anilor 80 a fost deseori caracterizat ca fiind perioada de stagnare sau „evul întunecat” al Comunității. În iunie 1970 au fost demarate negocierile cu patru țări

solicitante – Marea Britanie, Irlanda, Danemarca și Norvegia, încheiate cu succes în 1972. la Haga s-a aprobat înființarea unui comitet cu sarcina de a concepe un mecanism de cooperare între statele membre în ceea ce privește politica externă. Acest comitet a prezentat un raport în octombrie 1970, sistemul propus devenind fundamentul unor inițiative diplomatice reușite. Cooperarea politică europeană a fost ulterior considerată una dintre realizările strălucite ale anilor sumbri 80 [8.p.77].

În anii 80 schimbările interne și soluționarea solicitării britanice de a i se acorda o compensație bugetară au constituit o platformă pentru relansarea integrării europene. Autoritatea Comisiei Europene a fost consolidată de președinția britanicului Roy Jenkins din perioada 1977 - 1981.

Mijlocul anilor 90 a constituit un moment decisiv. Comisia prezidată de Jacques Delors, care a preluat funcția în 1985, a promovat planul de a da un nou impuls integrării prin liberalizarea pieții interne a CE prin eliminarea barierelor non-tarifare. Acest impuls a dus la Actul Unic European, care a marcat un moment crucial în istoria integrării europene. El reprezintă poziția comună a statelor CE față de provocările economice globale. CE începe să devină mult mai dinamică. Europenizarea a reprezentat forța motrică în procesul de încheiere a continentului, astfel Europa celor șase a devenit consecutiv a celor 9, 15, 27 de state, toate acceptând inițial politicile UE.

Uniunea Europeană nu reprezintă o federație de tipul Statelor Unite ale Americii, dar nu este nici o simplă organizație de conlucrare între diferite guverne, de felul Organizației Națiunilor Unite. Statele membre ale UE rămân în continuare națiuni independente și suverane, însă ele „cedează de comun acord” o parte din suveranitatea lor, pentru a obține o putere și o influență mondială, imposibil de atins în mod separat [3.p.3]. Crearea UE a fost un rezultat firesc a evoluției cooperării dintre statele de pe continent. Astfel, cu cât mai dinamică era forma de asociere dintre state membre și mai largă sfera competențelor instituțiilor comunitare, cu atât Uniunea devenea mai atractivă pentru țările europene vecine, creându-se premise pentru extinderea Europei.

Dorința statelor de la hotarul estic al UE de a se integra a determinat asumarea angajamentelor de către acestea de ași armoniza legislația, politica cu politicile europene, pentru a fi acceptate în familia europeană cu drepturi depline.

După căderea cortinei de fier în Europa Centrală și de Est europenizarea era cea mai indicată pentru trecerea de la totalitarism spre democrație. Aceasta a fost perioada de manifestare maximă a intensității europenizării. UE nu poate fi învinuită de faptul că a profitat egoist de situația creată, întrucât dorința statelor ex-comuniste de a obține calitatea de membru UE, a depășit cu mult dorința statelor-membre de a le accepta [7.p.15]. În consecință, europenizarea a avut efecte benefice pentru Europa, facilitând procesul său de reîntregire, după o îndelungată perioadă de schismă politică, ideologică, economică. Deseori integrarea europeană este apreciată ca un efort al vest-europenilor de a controla consecințele globalizării [16]. În anii 1989-1997 UE a susținut (mai ales prin programul de asistență PHARE, granturi directe) tranziția țărilor din Europa Centrală și de Est spre economia liberă de piață, pentru ca ulterior, prin Acordurile de asociere să stabilească o legătură directă între asistență și condițiile de aderare, țărilor solicitante recomandându-li-se să obțină stabilitatea instituțiilor pentru a garanta democrația, statul de drept, alegeri libere și corecte, drepturile omului, economia de piață[7.p.15]. Prin Tratatul de la Amsterdam (1999) a fost creat „spațiul de libertate, securitate și justiție”, de fapt s-a conturat spațiul Europei, în care urmau să fie respectate și promovate aceleași valori. Europenizarea a contribuit la modificarea rolului frontierelor, ele sunt privite ca ceva ce trebuie depășit, dar și ca un element de divizare discriminatorie a populației (prin politica de vize). De fapt, politica de europenizare prevede slăbirea hotarelor în interiorul UE și consolidarea celor externe, care au obținut rolul de linie de apărare contra instabilității și consecințele acesteia – refugiați, crime, încălcarea ordinii și legii [9.p.118]. Datorită europenizării, aceste pericole de la hotar pot fi diminuate, deoarece dacă țările vecine vor accepta principiile și politicile UE, ele vor avea un grad sporit de stabilitate. La sfârșitul anilor 90 Uniunea Europeană a început să exporte activ tehnologia și practicile sale de control la frontiera cu Europa Centrală și de Est și să elaboreze metode comune de gestionare a cererilor de azil și a refugiaților. Unul din subiectele centrale pe agenda UE a fost exportul politicilor sale din domeniul vizelor, care au fost controversate, deoarece au rupt legăturile social-economice și politice dintre statele candidate și țările vecine care nu au solicitat calitatea de membru [7.p.163]. Zona Schengen slăbește controlul în partea vestică, în timp ce țările Europei Centrale și de Est, din cauza presiunii exercitate de UE, își întăresc controalele la frontierele cu vecinii lor estici, deși Tratatul de la Roma a hotărât „eliminarea barierelor

care divizează Europa” și a aspirat la „o și mai strânsă uniune a popoarelor Europei” [9.p.118].

Efectele pozitive ale integrării europene servesc drept model și pentru celelalte state, care geografic sunt europene, însă nu fac parte din UE.

Criza economică diminuează impactul UE asupra civilizației contemporane, dar nu îl anulează, astfel încât conceptul de europeanizare încă nu a fost epuizat, urmînd să preia noi componente.

Datorită conținutului său eterogen fenomenul europeanizării este marcat și de semnul contradictoriului care se manifestă și prin controversele: corelației dintre integrare și extindere; a disputei dintre comunitar și național; a consecințelor.

Controversa corelației dintre integrare și extindere.

Consolidarea relațiilor dintre state a susținut procese integraționiste la diferit nivel. În raport cu statele membre integrarea europeană înseamnă o acțiune de organizare și conducere a societății din statele membre, care este exercitată în locul lor. UE, în afară de atributele care sunt proprii oricărei organizații internaționale, exercită și alte atribute de ordin statal, împreună cu statele sau în exclusivitate, avînd un transfer din atributele de suveranitate de la statele membre la UE [15.p.94]. Înființarea instituțiilor, precizarea rolului și a activităților desfășurate de ele, raporturile dintre ele se stabilesc prin tratatele institutive. În instituirea și determinarea conținutului competențelor se menționează obiectivele urmărite și profilul ce ia fost stabilit instituției. De fapt menirea instituțiilor este de a asigura realizarea scopului UE prin mecanisme concrete. Numărul mare de acte legislative care reglementează relațiile din UE la diferit nivel nu este înțâmplător. Comunitatea încă nu și-a atins finalitatea și continuă să se dezvolte. Cea mai importantă tendință a contemporanității nu este retragerea civilizațiilor în interiorul propriilor granițe culturale, regionale sau politice, ci dimpotrivă mondializarea istoriei. Europa întotdeauna s-a zbatut între două temperamente politice: idealul unității și particularismul regional. Sfîrșitul „războiului rece” a deschis calea spre restabilirea unității continentului, deși discrepanța dintre Estul și Vestul Europei era enormă. Vecinătatea estică devenea periculoasă pentru țările cu tradiție democratică, astfel UE a început să promoveze cooperarea și integrarea regională și subregională, creînd premise pentru stabilitatea politică, dezvoltarea economică, reducerea sărăciei și discriminării sociale într-un

mediu comun. În 2002, într-un comunicat emis la întrunirea Consiliului European de la Copenhaga s-a confirmat că UE ar trebui să folosească șansa, oferită prin actul extinderii, de a intensifica relațiile cu vecinii săi, în baza valorilor comune – democrația, respectul pentru drepturile omului, supremația legii [11.p.4]. Statele foste socialiste aveau tendința de revenire la idealurile naționale, de aceea priveau UE mai mult ca o posibilitate de a-și întări securitatea și economia. Dorința lor de integrare a coincis cu disponibilitatea Uniunii de a se extinde, păstrând consistența anterioară a propriilor structuri. O structură europeană poate fi considerată valabilă pe termen lung, dacă ia în calcul națiunile, istoria lor îndelungată, limba și statele care le corespund, astfel încât argumentele „pentru” Europa țin de rațiune, iar „împotriva” – de suflet [5.p.313]. Totuși, anume procesul de integrare a permis statelor să-și democratizeze viața politică și economică. Pentru zona europeană post-sovietică, noțiunea de democratizare este indispensabilă de cea de europenizare, realizându-se un demers geopolitic fără precedent – extinderea, care este a întregii construcții europene și nu conduce la diluarea acesteia [14.p.96]. Deși s-a pus accentul că țările solicitante trebuie să respecte cerințele UE și nu UE să efectueze reforme pentru a corespunde noilor membri [7.p.44], totuși aceste procese sunt interdependente. Astfel, europenizarea a fost dorită și acceptată de statele vecine cu UE pentru a se integra, iar consecința procesului a fost extinderea UE, întrucât statele armonizându-și structura cu cea europeană au preluat politicile europene și singure au devenit parte a acestei structuri, obținând capacități de a o influența din interior, cu intenția de a contribui la prosperitatea europeană.

Controversa disputei dintre comunitar și național.

Una din problemele care a marcat permanent sistemul instituțional european a fost funcționalitatea. Reușita acesteia este legată indispensabil de gradul de compatibilitate a comunitarului cu naționalul în vederea guvernării colective reale. Tratatul de la Lisabona stabilește un mediu legal pentru manifestarea temperamentului comunitar fără al incita pe cel național. Eșecul proiectului constituțional a demonstrat că statele membre încă nu sunt predispuse să deplaseze balanța guvernării dinspre național spre comunitar. Vorbind despre limitele și progresele funcționalității instituțiilor europene prin prisma unei guvernări colective, le analizăm din perspectiva interesului european, care, în viziunea noastră va permite țărilor europene membre să răspundă provocărilor timpului. Un factor esențial în funcționalitatea instituțiilor este capacitatea acestora de a

realiza o guvernare colectivă și de a stabili între național și comunitar un echilibru permanent.

Nu există o identitate de competențe a diferitelor organizații internaționale, pentru că fiecare dintre ele este înființată pentru un scop anume. În virtutea principiului specialității persoanelor juridice, personalitatea și capacitatea juridică ale unei organizații internaționale nu sunt identice, ci doar comparabile cu acele ale unei alte organizații și drept urmare, competențele variază de la una la alta.

Uniunea Europeană are un caracter de supra-statalitate, iar aceasta presupune preluarea unor atribute de suveranitate și competențe de la statele membre. Niciodată organizațiile internaționale nu s-ar putea afla pe picior de egalitate cu statele, chiar dacă alcătuiesc împreună comunitatea internațională. Atâta timp cât vorbim de statele membre ca state suverane, ceea ce se transmite de la state spre UE, sunt atribute și nu suveranitatea ca atare, nu are loc o deplasare a întregului conținut al suveranității, ci numai transferul unora din atribute, bine și circumspect determinate [1.p.32]. Procesul transferului de competențe nu poate avea loc în afara voinței exprimate de state, și în nici un caz, prin construcțiile juridice pe care le fac instituții și funcționari ai UE, nici în urma unor interpretări fundamentate și convingătoare ale CJCE, deoarece UE nu-și poate aroga dreptul de a decide ea însăși ce competențe să dețină și care să fie destinul statelor membre, atâta timp cât acestea participă în mod liber și pot să părăsească oricând doresc uniunea.

Tratatele institutive ale UE – CECO, CEE; Euratom au fost modificate pe parcursul timpului. S-au adăugat reglementările din Tratatul de la Bruxelles, Actul Unic European, Tratatul de la Maastricht, Tratatul de la Amsterdam și Tratatul de la Nisa, precum și tratatele de aderare din această perioadă. Astfel obiectivul de instituționalizare a UE se realizează treptat. În acest context Tratatul de la Lisabona, asigură UE personalitate juridică și deci îi asigură prerogativele de coordonare a politicilor statelor membre [1.p.32].

Personalitatea juridică a UE este una complexă și eterogenă – o reuniune de state în care Comunitățile au un caracter suprastatal, în timp ce uniunea cuprinde și domenii de colaborare interguvernamentală. Prin reglementările tratatelor institutive și a Tratatului privind Uniunea Europeană (Maastricht) – cu modificările care s-au succedat, politicile de bază ale UE au fost structurate, sub raportul acțiunii exercitate de către Uniune, pe trei piloni – Comunitățile Europene (comunitarizat), politica externă și de securitate comună; cooperarea în domeniul justiției și

afacerilor interne, ultimele două sunt de natură interguvernamentală. Caracterul inegal al acțiunii UE și întinderea domeniilor care țin de ceea ce este comunitar, precum și complexitatea materiei impuneau o reglementare nuanțată a competențelor UE.

Rolul Tratatului este de a găsi acel echilibru instituțional care ar orienta statele mari la compromisuri și statele mici la conlucrare în vederea constituirii conștiinței de apartenență la comunitatea europeană. Deseori statele mari au de suportat incomodități din cauza celorlalte state, de aceea se creează impresia că mai „nedreptățite” sunt ele. Pentru a nu-i face pe unii să fie frustrați că prea mult cedează, iar pe alții că prea puțin li se oferă există reguli de joc care se fixează din start și nu pot fi schimbate în timpul jocului, cu excepția deciziei unanime. Dacă până la tratatul de la Lisabona uniunea Europeană s-a aflat în proces de constituire, atunci noul tratat vine să stabilească un început calitativ nou în care regulile vor fi greu modificabile, întrucât toți actorii și-au luat angajamente exacte pe care s-au obligat să le respecte. Uniunea nu este ceva static, ci un mecanism în permanentă dezvoltare, de aceea este imposibil de a prevedea toate situațiile din start, însă principalele instituții și competențele acestora, la fel ca valorile fundamentale, pot fi intacte pe o perioadă lungă, ele și formează sorginea europenizării. Totuși, dacă conștiința europeană ar căpăta formele și intensitatea conștiinței naționale, atunci gradul responsabilității colective se va egala perfect după formula matematică cu suma responsabilității fiecărui stat în parte.

Fiind deasupra statelor membre, UE le înlocuiește pe acestea, se substituie lor nu numai în ceea ce privește unele domenii ce țin de organizarea internă a societății din acele state, dar și în participarea la viața internațională – statele membre pierzându-și din jurisdicția pe care o au, precum și din reprezentativitatea lor ca subiect de drept internațional. Este important să se știe care dintre aceste atribute suverane ale statelor membre trec cu titlul de competențe, la UE, în ce domenii și limite sunt acestea preluate. Adâncirea integrării în UE ca și extinderea domeniilor care trec la aceasta, au drept rezultat o îngustare sau chiar pierdere, din ce în ce mai accentuată, din prerogativele suverane, ca urmare a transferului ce se produce. Indiferent de formula la care se va ajunge – federală sau confederală – problema delimitării de competențe a instituțiilor între UE și statele membre va exista [1.p.32]. Europenizarea facilitează trecerea de la național la comunitar și permite selectarea de către state a principiilor comune fără a le lichida pe cele individuale, pregătește compatibilitatea comunitarului cu naționalul.

Controversa consecințelor – provoacă discuții la subiectul „în care domeniu s-a manifestat cel mai mult europenizarea: economic, politic, teritorial sau identitar?”

Normele care reglementează viața economică se axează pe principiile liberalismului și economiei de piață, din care motiv acestea nu pot fi apreciate ca fiind exclusiv europene, la fel ca și principiile politice democratice care sunt universale. O consecință indiscutabilă a europenizării este modificarea hotarelor pe continent. Odată cu stoparea integrării și extinderii, accentul europenizării se deplasează spre dimensiunea identitară, întrucât regulile de joc sub aspect economic, politic, social în toate statele-membre UE sunt identice. În acest context susținem ideea că funcția de conducere-cheie a UE este reglementarea riscului social și politic și nu redistribuirea resurselor [7.p.38]. Stabilirea, acceptarea și promovarea unor standarde clare în domeniul economic, politic permit uniformizarea Uniunii după extindere, însă Europa are o componentă etnică și istorică eterogenă, din care cauză geneza unui spirit identitar european ar contribui la consolidarea și mai pronunțată a UE. Totuși, conștiința identitară nu poate fi impusă, ea poate fi educată pe parcursul timpului, din care motiv, europenizarea încă are loc pentru acțiune.

Însuși termenul de europenizare anunță anumite pretenții la rolul de avangardă pe arena internațională, astfel provocând o serie de rezerve în acceptarea sa. Totuși în europenizare au fost puse la dispoziție mai multe stimulente decât constrângeri, iar procesul de aderare a fost unul voluntar. Transferul de legislație, modele instituționale, practici de lucru ale UE au fost preluate benevol de state. Atitudinea negativă sau pozitivă este în dependență de componentele pe care le includem în fenomenul numit „europenizare”. Noțiunea poate fi acceptată din simplul motiv, că nucleul ce a păstrat verticalitatea popoarelor din această zonă a lumii este reprezentat de cele șase state din Europa occidentală. UE și-a asumat responsabilitatea de a respecta și promova valorile democrației, a statului de drept, a economiei libere în contextul unei asociații de state cu o structură internă comunitară proprie și o diversitate etnoculturală. Combinarea specifică a acestor elemente și crearea nucleului de atracție pentru întregul continent, constituie axa de reper a europenizării.

Bibliografie:

1. Anghel Ion M., Scurte considerațiuni asupra modului de stabilire a competențelor Uniunii Europene în regimul tratatului de la Lisabona, în Revista Română de Drept Comunitar, 2009, nr. 1.

2. Bache I., Politica în Uniunea Europeană, Chișinău, 2009.
3. Cum funcționează Uniunea Europeană. Instituțiile UE. Ghidul cetățeanului din spațiul european, traducere: Mândăcanu A., Kiev, Ed. „LEGKO Ink”, 2004.
4. Duverger Maurice, Europa de la Atlantic la gurile Dunării, Ed. Omegapress, București, 1991.
5. Hagen Schulze, Stat și națiune în istoria europeană, Ed. Polirom, Iași, 2003
6. Hayek Friederic A., Limitarea puterii și detronarea politicului, în Sfera Politicii, 1992, nr. 1.
7. Heather Grabbe, Puterea de transformare a UE. Europeanizarea prin intermediul condițiilor de aderare în Europa Centrală și de Est, Ed. Epigraf, Chișinău, 2008.
8. Jean Claude Masclet, L' Union politique de l Europe, Paris, 1990.
9. Karen Henderson, Spațiul libertății, securității și justiției în Europa lărgită, Ed. Știința, Chișinău, 2009.
10. L' Europe entre deux temperaments politiques: ideal d unite et particularismens regionaux, Marselle.
11. O Europă extinsă: Vecinătatea – un nou cadru pentru relațiile cu statele vecine din Est și Sud, Chișinău
12. Păun Nicolae, Păun Adrian-Ciprian, Ciceo Georgiana, Albu-Comănescu Radu, Finalitatea Europei. O analiză a proiectului instituțional al Uniunii Europene, Ediția a doua, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2007.
13. Roxana Dascălu, Rolul politicii regionale și de coeziune în europeanizare, <http://www.eucommunication.eu/documents/Roxana-Dasca%20lu.pdf>.
14. Sylvain Kahn, Geopolitica Uniunii Europene, Ed. Cartier, Chișinău, 2008
15. Аболин Олег, Всемирный и европейский федерализм: вероятные перспективы, Москва, 2001.
16. <http://www.crestinortodox.ro/diverse/despre-europeanizare-globalizare-121049.htm>

GENERALITĂȚI CONCEPTUALE PRIVIND POLITICILE SOCIALE ÎN CONTEXTUL PROCESELOR INTEGRAȚIONISTE EUROPENE *

COJOCARU Igor

Experiența reformelor anilor '90 sec. XX a evidențiat necesitatea stringentă a regândirii politicii sociale și orientării sociale a reformelor și acțiunilor politico-economice, de căutare a alternativelor și modalităților acceptabile de trecere la ordinea socială adecvată concepțiilor internaționale și principiilor dezvoltării socioumane durabile. Procesul de formare a modelului social european servește drept exemplu relevant de funcționare a sistemului social-politic și juridic în sfera muncii. Relevanța dată este recunoscută la nivelul oficial al Republicii Moldova, din moment ce se afirmă că un program de activitate în domeniul social trebuie să aibă „drept model politica socială comună din Uniunea Europeană” și că „Republica Moldova dorește să urmeze modelul social-economic și politic european de dezvoltare, care și-a demonstrat viabilitatea și funcționalitatea practică” - afirmații sprijinite și de multe acte elaborate și adoptate ce stau la baza relațiilor dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova.

Actualitatea temei propuse se bazează pe obiectivele pragmatice cu privire la traversarea perioadei de tranziție de către Republica Moldova, soluționarea problemelor politicilor sociale în sfera muncii ce au apărut în contextul proceselor integraționiste europene, ce au declanșat riscuri impuse de dezvoltarea globală.

Deși abordarea științifică a sferei politicilor sociale constituie acum două secole, aceasta a trezit interes la un șir de gânditori din diferite sfere și perioade de timp. Astfel, savanți din domeniile economie, sociologie, politologie și drept și-au lăsat amprenta asupra procesului de devenire a subiectului ca unul științific. Analiza politicilor sociale contemporane reprezintă un subiect de interes major grație multiplelor abordări de către politicieni, savanți, sindicalști, mass-media sau chiar de fiecare om cu diferit prilej. În prezent, este unul dintre cel mai politizat subiect de discuție, și pe drept, deoarece orice decizie directă sau indirectă ce reflectă nivelul de trai, activitatea muncii sau garanțiile sociale, reprezintă obiect al criticilor din partea diferiților actori ai procesului social-politic.

* Alcătuit în baza tezei de doctor în politologie: Politici sociale în sfera muncii în contextul integrării europene a Republicii Moldova. Aspecte politico-juridice. Catedra Științe Politice, Facultatea de Relații internaționale, Științe politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău, 2010.

De cele mai multe ori politicile sociale provoacă discuții contradictorii și în rândurile mediului științific, în ceea ce privește modul de tratare, determinarea criteriilor de tipologizare, precum și de definire a subiectului cercetat. Totodată, diversitatea literaturii în știința politică și juridică, privind politicile sociale, oferă acestui fenomen un anumit context interdisciplinar, determinând paradigma politică a politicilor sociale în sfera muncii ca obiect de studiu distinct. Atenție deosebită acordă problemei în cauză cercetătorii occidentali. Unii dintre autori G. Esping-Andersen, R.Titmuss, F.Castles propun studii teoretice fundamentale și cercetarea evoluției politicilor sociale contemporane. Alții precum S.Leibfried, P.Pierson, L.Dick, N.Barr, D.Ghai, M.Godfrey investighează problemele din țările europene, inclusiv din fostul lagăr socialist, actualmente membre cu drepturi depline ale Uniunii Europene; se propun o serie de strategii pentru a fi examinate la fața locului, înarmate cu instrumente politice deja experimentate. În același rând, se înscriu și lucrările lui Alan C.Neal, în care autorul supune cercetării politicile sociale sub aspect normativ în contextul proceselor integraționiste europene. O contribuție deosebită în actualizarea obiectului cercetării sunt lucrările autorilor M.Profiroiu, I.Pascal, V.Naumescu, D.Varjan ce sporesc importanța subiectului odată cu apropierea momentului aderării României la spațiul unic.

În știința contemporană autohtonă, problematica politicilor sociale din sfera muncii a devenit obiect de cercetare politologică, sociologică, filosofică în investigațiile lui A.Roșca, V.Teosa, V.Moșneaga, V.Saca, M.Bulgaru, P.Varzari, V.Cujbă, C.Zavtur, V.Blajco, T.Danii. În contextul cercetărilor conceptuale sub aspect politico-economic, precum și în definitivarea unor noțiuni de bază ca: dialogul social, dialogul tripartit, sistemul de dialog social, piața muncii, putem evidenția lucrările realizate de A.Rojco, D.Vaculovschi, V.Postolachi, I.Guțu, S.Chirca. Sub aspect normativ-juridic, multiple elemente ale politicilor sociale în sfera muncii sunt abordate de N.Romandaș, B.Sosna, T.Negru, E.Boișteanu, E.Donos, T.Capșa. Ce-i drept, fiecare dintre ei abordează această problemă pornind de la specificul investigațiilor lor. Diferite aspecte ale problemei vizate au devenit obiect de discuție la nivel atât național, cât și internațional pentru experți autohtoni și străini, savanți, autoritățile de stat, sindicate, patronate, care au arătat necesitatea și actualitatea de desfășura investigații multilaterale sub aspect interdisciplinar asupra politicilor sociale din sfera muncii în condițiile contemporane.

Printre puținele lucrări autohtone dedicate direct cercetării politicilor sociale din sfera muncii, un loc deosebit aparține monografiei și articolelor

științifice V.Teosa, în care autoarea conceptualizează rezultatele cercetărilor realizării practice a politicilor sociale în așa domenii ca promovarea relațiilor gender, ocuparea forței de muncă, combaterea sărăciei etc. La fel, pot fi menționate și lucrările tinerilor cercetători în domeniu G.Pîrțac, C.Tăbîrță, A.Roșca, care consolidează interesul față de subiectul dat, dar care totodată ne dau un imbold de a particulariza investigațiile în domeniul politicilor sociale pentru sfera muncii, ceea ce ne permite să formulăm distinct scopul și obiectivele investigației noastre.

În dependență de subiect, de funcțiile și atribuțiile acestuia, se evidențiază promovarea politicilor sociale la diferite niveluri, astfel încât pot fi prezentate și ca un criteriu de stratificare a acestui tip de politici publice. În aceste condiții, particularizând multidimensionalitatea politicilor sociale, ne propunem să evidențiem un subiect mai limitat – politicile sociale în sfera muncii, dar care consolidează celelalte teme de discuții (bunăstare, protecție socială, justiție socială etc.) prin importanța care i se acordă la cel mai înalt nivel național, european, global. Actualitatea subiectului propus se referă și la crizele datorate nu numai tranziției de la sistemul administrativ de comandă la sistemul economiei de piață, liber, dar și la rezultatul declinului producției materiale, crizei economice globale, la subestimarea valorii muncii.

Gestionarea corectă a politicilor sociale în sfera muncii este determinată de construcția instituțională a sistemului politic și de baza normativ-juridică existentă în stat. Acestea cuprind deopotrivă implicarea autorităților publice, acțiunile organizațiilor nonguvernamentale și ale persoanelor individuale, reunind sectoarele public, privat și civic. Totodată, este bine cunoscut faptul că promovarea politicilor sociale la nivel de stat se caracterizează prin două elemente: de componența structurală și de funcțiile și procesele îndeplinite.

Cercetarea politicilor sociale în sfera muncii, în contextul proceselor integraționiste din Republica Moldova, prin analiza experienței Uniunii Europene ne demonstrează că politicile sociale și ocuparea forței de muncă acoperă domenii vaste, dar aflate în strânsă legătură. Dintre aceste domenii se pot menționa: legislația muncii și condițiile de lucru, protecția muncii, egalitatea de șanse dintre bărbați și femei, eliminarea șomajului, sărăciei, excluderii sociale și lupta împotriva discriminării, crearea unui sistem de dialog social funcțional atât la nivel de întreprindere, de ramură, național, cât și comunitar, care să asigure consultarea partenerilor sociali în luarea celor mai importante decizii economico-sociale. Astfel, evoluția studiului politicilor sociale evidențiază creșterea rolului factorilor externi și

transpunerea acestora asupra spațiului autohton în condițiile definitivării cadrului conceptual în sfera muncii în contextul procesului de integrare europeană.

În condițiile reformelor social-economice, dialogul social contribuie la democratizarea relațiilor sociale și de muncă, la dezvoltarea stabilă a societății din punct de vedere economic, social și politic. Dialogul dintre partenerii sociali – sindicate și patronat și factorii guvernamentali reprezintă „un mecanism politic de participare a societății în soluționarea contradicțiilor și conflictelor cu caracter social-economic pe cale pașnică, în mod civilizat”¹. Principalele dificultăți ale dialogului de tip tripartit sunt legate fie de complexitatea obiectivelor propuse de partea guvernamentală, fie de modul în care lucrează efectiv instituțiile tripartite.² Analiza experienței occidentale și deocamdată foarte mică a Republicii Moldova, în cadrul parteneriatului social, denotă faptul că relațiile se desfășoară în baza unor principii și norme fundamentale, cum sunt cele din sfera socială și a muncii, interacțiunii organelor de stat și a societății civile, precum și celor general-umane precum echitatea socială.

Societatea civilă este cel mai simplu termen pentru a descrie un întreg sistem de structuri, care implică cetățeanul în diferitele sale ipostaze de membru într-o organizație neguvernamentală, într-un sindicat sau într-o organizație patronală. În calitate de temelie instituțională a societății civile o primă condiție a formării este sectorul asociativ. În abordarea problemelor muncii societatea civilă, în primul rând, se manifestă prin activitatea organelor sindicale, asociațiilor patronale, alte mișcări obștești sau profesionale. Pe o anumită treaptă a evoluției societății civile, sindicatele reprezintă, prin capacitatea lor de mobilizare și exprimare a aspirațiilor celor mulți, chintesența societății civile.³ Asociațiile patronale, prin menirea lor, se constituie în interfața dintre întreprinzători și autoritățile locale/centrale, organismele și instituțiile de stat. Participarea efectivă a sectorului privat în procesul de modernizare a statului presupune mai mult decât includerea selectivă a câtorva firme și companii favorizate. În spațiul Uniunii Europene în particular, dar și în țările dezvoltate în general, revoluția industrială și dezvoltarea mișcării sindicale a dus la dezvoltarea

¹ Теоса В. Опыт трехстороннего сотрудничества на рынке труда Республики Молдова и его использование в разработке других моделей социального партнерства. În: Organizațiile nonguvernamentale și impactul lor asupra proceselor de transformare. Iași: Pan Europe, 2004, p.163

² Ciocan L. Organizațiile sindicale și piața muncii. Teza de dr. în economie. București, ASE, 2006., p. 58

³ Socol Gh. Sindicate și sindicaliști. O analiză sociologică a reconstrucției sindicalismului în România. În: Calitatea vieții, XII, nr. 1-4, 2001, p.149.

unei comunități de afaceri ce a conștientizat rapid importanța asocierii în structuri reprezentative.

Dialogul social contemporan reprezintă o componentă importantă a fundamentului pentru luarea deciziilor comunitare în fața provocărilor economico-sociale cu care Uniunea Europeană se confruntă. Asumarea de noi responsabilități de către partenerii sociali, utilizarea într-un grad cât mai ridicat a instrumentelor puse la dispoziție de Tratatul Uniunii Europene, creșterea calității relațiilor industriale și accentuarea principiului de subsidiaritate în implementarea acordurilor realizate dintre partenerii sociali sunt tendințe preconizate la nivel comunitar. Dialogul cu partenerii sociali reprezintă piatra de temelie a modelului social european. Rolul acestuia a fost menționat în Strategia de ocupare a forței de muncă și în Pactul European de Ocupare a forței de muncă.¹

Scopul realizării acestui grandios proiect – model social european, a fost în primul rând politic, concentrându-se inițial pe probleme economice, existând convingerea că efectul va favoriza dezvoltarea socială. Componenta socială a integrării europene s-a dezvoltat și consolidat în timp, pe parcursul procesului de integrare, iar importanța relativă a problemelor sociale din cadrul politicilor Uniunii Europene a crescut considerabil - de la primii pași de fondare a pieței unice la realizarea unui nivel ridicat de ocupare a forței de muncă și de protecție socială. Astfel, dimensiunea socială la nivelul Uniunii Europene constă în armonizarea tuturor componentelor politicilor sociale cu privire la asigurările, ajutoarele și transferurile universale, îmbunătățirea condițiilor de muncă, egalitatea șanselor pentru bărbați și femei, implementarea libertății de mișcare, promovarea învățământului și pregătirii profesionale etc. În acest scop, se urmărește o armonizare comună a politicilor sociale la nivelul tuturor țărilor-membre din Uniunea Europeană.

Semnarea documentelor bilaterale dintre forul european și oficialii de la Chișinău a pus capăt mai multor dispute în privința vectorului extern al politicii statului, totodată determină societatea în preluarea mai multor valori politice, sociale, spirituale, economice europene, precum și sporește credința în creșterea bunăstării populației, majorarea numărului locurilor de muncă și calitatea acestora și multe alte măsuri de asistare a vieții sociale.

Politicile sociale, ca un criteriu distinct, găsesc reflectare în prevederile Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană. Problemele și tendințele politicilor sociale în sfera muncii ca unul dintre

¹ Legislația Uniunii Europene privind politicile sociale și ocuparea forței de muncă. București. Federația Națională MINE ENERGIE. p.14

factorii de integrare europeană a Republicii Moldova pot fi evidențiate prin prisma evaluării situației curente în cadrul dialogului social, politicilor de sănătate și securitate la locul de muncă, dreptului muncii, politicii echității genurilor, politicii de ocupare a forței de muncă, protecția și includerea socială, libera circulație a persoanelor.

O caracteristică importantă în perioada multiplelor procese de globalizare este deplasarea dintr-un loc în altul a diferiților cetățeni. În Uniunea Europeană, migrația forței de muncă a stimulat politici care au condus nu doar la realizarea unui nivel ridicat al ocupării, dar și la ameliorarea și modernizarea sistemelor de securitate socială existente și crearea unui sistem comunitar care să asigure protecția socială a lucrătorilor imigranți. Principiile declarate în timpul creării Comunității au fost chemate să asigure libertatea, dreptatea, asigurarea socială și urmărirea normelor de muncă, mobilitatea forțelor de muncă, garanții de a primi un loc de muncă și unirea forțelor în lupta politică antidiscriminatorie.

Un principiu indispensabil al democrației ce fundamentează drepturile omului este acordarea oportunităților egale bărbaților și femeilor. Cu toate acestea, inegalitățile continuă să existe, numărul femeilor fiind preponderent în ocuparea locurilor de muncă mai puțin avantajoase. Problema oportunităților egale nu presupune doar relațiile femei–bărbați, ci și analiza diferențelor dintre rolurile, responsabilitățile, barierele și oportunitățile bărbaților și femeilor într-un anumit context social, în evoluția lor sub influența claselor sociale, religiei și culturii, vârstei, etniei, la care se adaugă mediul geografic, economic și politic.

Politicile sociale contemporane reprezintă un mod de instituire și de menținere a echității și coeziunii sociale într-o societate, dezvoltarea tuturor sferelor ce țin de viața oamenilor. Studiul politicilor sociale presupune o cercetare în complex – multidimensională, evidenționând impactul multiplu al fenomenului cercetat. În dependență de funcțiile și atribuțiile actorului, politicile sociale promovate se evidențiază la diferite niveluri: local-comunitar-național-regional și un supranivel, cel internațional.

Conceptul Europa socială este chemat să identifice o alternativă modelului american fiind bazat pe progresul economic și social caracterizat prin protecție socială extinsă și rezolvarea conflictelor sociale prin metode consensuale și democratice. Ținta politicilor sociale europene este reprezentată de drepturile muncitorilor și ale familiilor acestora, cu toate consecințele ce decurg din punerea în practică a liberei circulații a forței de

muncă și a egalității în drepturi a tuturor salariaților.¹ Modelul social în țările Uniunii Europene, spre care se îndreaptă și Republica Moldova, are la bază principiul parteneriatului și convergența instituțiilor statului, asociațiilor patronale, asociațiilor profesionale, sindicatelor și ale altor organizații ale societății civile spre binele general al comunității, în general, și a dezvoltării valorilor democratice, în special.

Preocuparea principală a organelor de stat rezidă în promovarea și protejarea drepturilor fundamentale ale omului, inclusiv dreptul la muncă. În calitate de politici publice, politicile sociale reflectă modul de raportare a statului, prin instituțiile abilitate, pentru a influența condițiile de viață și de muncă, în scopul obținerii unor îmbunătățiri de ansamblu sau pentru anumite segmente. Sistemul promovării politicilor sociale în sfera muncii, creat de stat, are un spectru foarte larg de activități, este complex, iar verigile acestuia sunt interdependente. Baza normativ-juridică a realizării politicilor sociale în sfera muncii permanent se modifică și treptat se racordează la standardele europene.

Piatra de temelie a modelului social european îl reprezintă dialogul cu partenerii sociali. Acquis-ul comunitar cu privire la dialogul social este transpus în viață în special sub forma Consiliului Economic și Social. Pentru a decide privind modelul său social, a identifica soluții și a le discuta cu partenerii săi europeni, Moldova trebuie să creeze instituții menite să asigure apropierea sindicatelor și a reprezentanților societății civile, precum și a reprezentanților patronatului în vederea realizării acquis-ului comunitar cu privire la dialogul social.

Dialogul social este o soluție viabilă a democratizării relațiilor sociale și de muncă, a dezvoltării stabile a societății sub aspect politic, economic și social. Colaborarea tripartită în formă de dialog se desfășoară în baza concepției parteneriatului social, care reprezintă coordonarea intereselor vitale ale partenerilor sociali, protecția drepturilor și garanțiilor de muncă și sociale pe bază de negocieri, consultații și contract. Principala formă de realizare a parteneriatului social o reprezintă negocierile colective și încheierea acestora pe baze bi- sau tripartite, prin intermediul reprezentanților părților parteneriatului social.

Modelul social european se fundamentează pe principiul parteneriatului și convergența instituțiilor statului, asociațiilor patronale, asociațiilor profesionale, sindicatelor și altor organizații ale societății civile spre binele general al comunității. În abordarea problemelor muncii,

¹ Frunzaru Valeriu. De la statul bunăstării național la politicile sociale europene. În CALITATEA VIEȚII, XIII, nr. 1–4, 2002, p. 15

societatea civilă, în primul rând, se manifestă prin activitatea organizațiilor sindicale, asociațiilor patronale, alte mișcări obștești. Organizarea asociațiilor patronale este dictată, în general, de dezvoltarea mișcării sindicale care a dus la conștientizarea rapidă a importanței asocierii în structuri reprezentative și de influențare a dezvoltării politicilor în sfera muncii.

Legislația la nivelul Uniunii Europene cuprinde reglementări referitoare la sfera muncii și egalitatea de tratament dintre bărbați și femei, ocuparea forței de muncă și protecția socială, acte care au determinat semnarea lor de către autorități. Planul de Acțiuni UE–Republica Moldova este un document, fără de precedent, care a înaintat un angajament dublu, din partea UE, de a ne oferi susținere și experiență europeană în sfera politicilor sociale, și din partea statului nostru, de a prelua cu succes lecțiile comunitare.

Libera circulație a persoanelor reprezintă un drept și un principiu fundamental, dar care declanșează consecințe ce decurg din acest drept. Migrația forței de muncă se prezintă ca un fenomen complex, cu o multitudine de efecte, nu numai la nivel comunitar, dar pentru toate părțile implicate: țări primitoare, țări de origine și lucrătorii migranți. Legislația comunitară în domeniul liberei circulații a lucrătorilor asigură dreptul oricărui cetățean al unui stat-membru de a avea acces la o activitate remunerată într-un alt stat-membru.

Principiul egalității genurilor reprezintă cel mai oportun argument de combatere a inegalității sexuale și inechității sociale. Problemele-cheie ale Uniunii Europene, în ceea ce privește egalitatea șanselor, se axează în jurul: evitării pe piața muncii a împărțirii în funcție de sex, garantarea oportunităților egale în ceea ce privește locurile de muncă, venituri și șanse egale de promovare în carieră, fiind asigurate de mai multe documente politice.

Bibliografie:

1. Ciocan L. Organizațiile sindicale și piața muncii. Teza de dr. în economie. București, ASE, 2006., 301p.
2. Dick L. Ghidul Uniunii Europene. București: Teora, 2001. 224 p.
3. Frunzaru V. De la statul bunăstării național la politicile sociale europene. În CALITATEA VIEȚII, XIII, nr. 1–4, 2002, p. 15
4. Legislația Uniunii Europene privind politicile sociale și ocuparea forței de muncă. București. Federația Națională MINE ENERGIE. 17 p.
5. Naumescu V. Introducere în studiul politicilor sociale. [online] <http://idd.euro.ubbcluj.ro/interactiv/cursuri/ValentinNaumescu/cap1.html> (citat 22.06.2008)

6. Pascal I., și alții. Politici sociale și ocuparea forței de muncă. București: Centrul de Resurse Juridice, 2002. 95 p.
7. Poede G. Politici sociale. Abordare politologică. Iași, 2002. 187 p.
8. Profiroiu M., Popescu I. Politici europene. București: Editura Economică, 2003. 258 p.
9. Rojco A., Stremenovscaia Z., Trofimov V. Formarea sistemului de dialog social și parteneriat. Chișinău, 2000. 45 p.
10. Roșca A. S. Teoria și practica statului social: istorie și contemporaneitate. Teza dr. în științe politice. Chișinău, 2007. 162 p.
11. Socol Gh. Sindicate și sindicaliști. O analiză sociologică a reconstrucției sindicalismului în România. În: Calitatea vieții, XII, nr. 1-4, 2001, p. 147-154.
12. Varjan D. Economie și politici sociale. [online] <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=374&idb=> (citat 14.09.2007)
13. Varzari P. Sfera muncii: problema optimizării potențialului uman. Chișinău: Academia de Științe a Republicii Moldova, 1995. 124 p.
14. Барр Н. Рынок труда и социальная политика в центральной и восточной Европы. Переходный период и дальнейшее развитие. Москва: ИКЦ ДИС, 1997. 496 с.
15. Teosa B. Опыт трехстороннего сотрудничества на рынке труда Республики Молдова и его использование в разработке других моделей социального партнерства. În: Organizațiile nonguvernamentale și impactul lor asupra proceselor de transformare. Iași: Pan Europe, 2004, p. 163-169.
16. Teosa B. Республика Молдова: практические социальные политики в контексте глобализации труда: [Моногр.]. Chișinău: CEP USM, 2006. 330 p.

UNELE CONSIDERENTE PRIVIND MANAGEMENTUL CICLULUI DE PROIECT: ROLUL, STRUCTURA, ETAPELE

CIOBANU Ion
COJOCARU Igor

Conceptul „**managementul proiectelor**” constituie un domeniu relativ nou de cercetare, având un statut aparte în cadrul științelor umanistice. Acesta îmbină domeniul și terminologia științifică specifică mai multor discipline, precum politologia, economia, sociologia, jurisprudența etc. Este evident, deci, că predilecția titularilor pentru acest obiect de studiu se datorează caracterului pluridisciplinar al acesteia.

Intensificarea activităților de cooperare din ultimii ani dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova denotă interesul deosebit pentru statul moldovean la momentul actual. Actualmente, Republica Moldova este angajată în cadrul mai multor proiecte europene, fapt care determină, în mare parte, procesul de integrare europeană.

În acest context se poate evidenția lipsa materialelor didactice și disciplinelor în domeniu, fapt care prezintă dinamica relațiilor UE - Republica Moldova în mod insuficient.

Tot mai multe instituții publice (dar și organizații neguvernamentale) încep să acorde o foarte mare importanță conceptelor și tehnicilor, instrumentelor și metodelor științifice de management, între care un loc important îl are managementul proiectului. Managementul proiectului în forma sa timpurie se concentra mai mult pe furnizarea de informații referitoare la planificare și resurse. Aceste informații au fost preluate și utilizate ulterior în managementul proiectului în forma sa modernă, ce urma să se dezvolte cu repeziciune mai ales după anii 90.

Pentru definirea și clasificare conceptului de management al proiectelor este necesar, inițial, de analizat conceptul de **proiect**. Noțiunea în cauză are ca scop să completeze cunoștințele publicului larg și să dezvolte abilitățile în materie de PROIECT: (P)lanificare; (R)esurse; (O)rganizare; (I)novație; (E)chipa; (C)osturi și (T)imp.

În general, un proiect este o lucrare temporară întreprinsă pentru a atinge un anumit scop. În mod normal, proiectele implică un număr de persoane, care execută activități legate între ele, un sponsor și/sau un beneficiar principal, care este interesat în valorificarea resurselor, pentru terminarea proiectului într-o manieră eficientă și într-un anumit timp.

Termenul de „proiect” provine din latinescul *proietum* – aruncare înainte. Dicționarul explicativ al limbii române dă următoarele definiții:

- plan sau intenție de a întreprinde ceva, de a organiza, de a face un lucru;
- prima formă a unui plan (economic, social, financiar etc.), care urmează să fie discutat și aprobat, pentru a primi un caracter oficial și a fi pus în aplicare;
- lucrare tehnică întocmită pe baza unei teme date, care cuprinde calculele tehnico-economice, desenele, instrucțiunile necesare executării unei construcții, unei mașini.¹:

Autorii Sorocean Chiril, Gheorghiuță Maria, Garștea Sergiu, Sorocean Olga, Pâslaru Lorina în lucrarea *Managementul proiectelor*, identifică și reflectă următoarele definiții:

„Proiect - un șir de activități individuale ori colective, minuțios planificate într-un anumit scop”.

Dicționarul Explicativ al Limbii Engleze

„Un proiect reprezintă o întreprindere unicat, care are un început și un sfârșit clar, realizat în vederea atingerii unor scopuri bine stabilite, cu respectarea anumitor parametri referitor la costuri, termene și utilitate.”

Buchanan și Boddy (1992)

„Un proiect este constituit dintr-un ansamblu de persoane și alte resurse grupate temporar pentru realizarea unui anumit obiectiv, de regulă într-o perioadă de timp dată și cu utilizarea unui buget fixat.”

Graham (1985)

„Un proiect este caracterizat de resurse dedicate, de un punct unic de responsabilitate, de limite clare în care se pot încadra resursele și rezultatele, de o durată limitată; proiectul este o modalitate utilă de organizare a muncii; proiectele nu apar fără o intervenție deliberată;”

Gray (1994)

La fel ca predecesorii sus numiți, cercetătorul Mățăuan G. analizând mai mulți autori identifică și alte definiții ale proiectului, printre care menționăm:

- un pachet distinct de acțiuni de investiții, politice, investiționale sau de alt tip, menit să realizeze un obiectiv de dezvoltare specific, într-o perioadă de timp determinată;
- un set planificat de acțiuni cu o dată de început și o dată de sfârșit, cu o echipă și un buget alocat acestui scop, conduse de un manager.²

¹ Proiect [online] [http://dex.md/default.aspx\(vizitat](http://dex.md/default.aspx(vizitat) 27.08.12)

² Mățăuan G. Evaluarea programelor sociale. București: Expert, 1999. p.15.

Autorul **Constantin Mircea Duică** consideră că *proiectul reprezintă un ansamblu de activități, cu un puternic caracter inovațional, desfășurate în scopul realizării unui obiectiv major unic, într-o anumită perioadă de timp, cu resurse materiale, financiare și umane limitate, în cadrul unei structuri organizatorice special create, implicând riscuri specifice.*¹

După alți autori, proiectul este definit într-un mod simplu și general, adică „o investiție de capital pe o perioadă determinată, cu scopul de a crea active productive”. Într-un proiect, energia și inventivitatea oamenilor joacă un rol tot atât de important ca al utilizării de resurse materiale și financiare, astfel încât termenul „capital” se referă în egală măsură la resursele umane și la cele materiale.

În alte lucrări proiectul este definit un plan de unică folosință mai punctual din punctul de vedere al orientării decât un program, dar mai complex. Fiecare proiect reprezintă responsabilitatea unor indivizi desemnați, cărora li se pun la dispoziție resursele necesare (sub forma unui buget) și data încheierii.

Actele normative adoptate de instituții comunitare sau naționale oferă mai multe definiții ale noțiunii de *proiect*, printre care menționăm:

- i. **Comisia Europeană** „Un proiect reprezintă un grup de activități care trebuie realizate într-o secvență logică, pentru a atinge un set de obiective prestabilite, formulate de client.”
- ii. **Standardul britanic BS6079** „Un proiect ar trebui să aibă următoarele trăsături: să fie nerepetitiv; să aibă o noutate din punct de vedere managerial; să implice risc și incertitudine; să aibă rezultate impuse, o calitate determinată, parametrii de siguranță; costurile sunt clar menționate iar resursele impuse; realizarea se face printr-o echipă constituită în mod special.”

Sub aspect comunitar acesta poate fi definit ca acțiuni planificate și întreprinse de către un grup de oameni ca răspuns la o decizie comună de a efectua o schimbare sau o îmbunătățire în comunitate. Proiectele comunitare sunt caracterizate printr-un grad înalt de participare și implicare a comunității.

Filosoful american John Dewey (1859–1952), autorul lucrării «learning by doing» (învățare prin acțiune), și-a adus principala contribuție la dezvoltarea conceptului de proiect în domeniul educației. Pentru Dewey, elaborarea unui proiect implică patru premise:

- un proces de reflexie obișnuit, care permite unui proiect să crească și să prindă formă;

¹ Duica Constantin Mircea. Managementul proiectelor. Târgoviște: Ed. Bibliotheca, 2009. p. 24.

- observarea condițiilor oferite de mediul în care proiectul este realizat;
- cunoașterea a ceea ce s-a putut întâmpla în situații similare în trecut;
- o abordare care sintetizează observațiile din prezent și cunoștințele din trecut, identificând astfel semnificațiile.

O analiză mai profundă în domeniu ne permite să constatăm că mai multe persoane interogate pentru a defini termenul de „proiect”, la începutul stagiilor de formare în domeniul managementului de proiect, au sugerat diverse răspunsuri

- promovarea unei idei, structurarea unei serii de idei, a pune de acord diverse propuneri (planuri) de acțiune;

- a vizualiza, a planifica și a defini cursul unei acțiuni pe care o dorim urmată pentru a ajunge la o situație viitoare specifică;

- a descrie, la un moment dat și într-o situație dată, procesul unei schimbări care trebuie inițiată pentru a crea o nouă situație la un moment dat în viitor;

- proces care implică construcția unui program global, luând în calcul diversele aspecte ale unei situații, pentru a ajunge într-o altă situație;

- un deziderat, un proces, un instrument ce poate fi utilizat pentru proiectarea sa în viitor, pentru stabilirea de scopuri și obiective;

- a se baza pe prezent pentru a concepe viitorul; o destinație elaborată împreună.¹:

Dintr-o altă perspectivă, proiectul este „o activitate unică, cu un grad ridicat de noutate și cu o sarcina de lucru complexă. Este limitat în timp, iar din punct de vedere al resurselor materiale și umane, necesită de obicei o colaborare interdisciplinară în cadrul unei structuri organizatorice speciale, metode speciale, implică riscuri specifice. Obiectivul urmărit este crearea unei valori noi (produs, serviciu, structură, etc.).

Generalizînd cele menționate într-o anumită accepțiune, proiectul mai poate fi definit ca - *munca organizată pentru atingerea scopurilor sau obiectivelor propuse care necesită resurse și efort, o răspundere unică care are un buget și un program prealabil de implementare.*

Plecînd de la toate acestea, putem concluziona că «proiectul»: este o metodă care permite trecerea de la idee la acțiune structurînd diversele faze ale acestui proces; se pune în practică modificînd mediul în care se derulează; ia formă într-un context social spațial și temporal specific; deține o dimensiune educativă și permite indivizilor să învețe experimentînd; este

¹ Managementul proiectelor în țările în curs de dezvoltare. București: ALL Fundația FIMAN, 1993, p. 23

produsul unei munci colective; implică obligatoriu o evaluare, care permite efectuarea unei legături între idee și acțiune.

Proiectul este compus din mai multe activități ordonate. Caracterizate prin parametrii de început și de sfârșit. Îndeplinirea corectă și la timp a activităților devine importantă pentru realizarea proiectului în întregime. Identificînd obiectivele drept criterii cuantificabile, care trebuie luate în considerare și îndeplinite ca un proiect să aibă succes.

Reieșind din experiență, pentru **proiectele comunitare** de succes pot fi reflectate următoarele caracteristici:

- ◆ Implicarea activă a comunității și a tuturor beneficiarilor la toate fazele elaborării, implementării și evaluării proiectului;
- ◆ Obiective ale proiectelor realiste și realizabile;
- ◆ Sarcini și responsabilități clar definite pentru toate persoanele implicate;
- ◆ Structură logică și efectivă a designului și managementului proiectului;
- ◆ Sistem efectiv de monitorizare care măsoară progresul proiectului, identifică problemele și oferă un mecanism de modificări necesare;
- ◆ Metode pentru informarea și implicarea publicului;
- ◆ Adoptarea unei metodologii adecvate managementului proiectului;
- ◆ Comunicarea efectivă, cooperarea și încrederea reciprocă duc la atingerea scopului proiectului;
- ◆ Perfecționarea continuă a personalului angajat în proiect prin însușirea de noi calități profesionale și manageriale privind noutățile din domeniu.

În opinia unor autori, un proiect de succes este în primul rînd acel proiect care și-a atins obiectivele prestabilite și care a produs o schimbare spre bine în comunitatea unde a fost implementat. Obiectivele trebuie să includă cel puțin următoarele elemente măsurabile: cost, calitate, termen.¹ Un alt aspect foarte important este **durabilitatea proiectului**, adică modul în care acest proiect va putea genera beneficii pe un termen cît mai îndelungat.²

Modul în care proiectele sunt planificate și implementate urmează o succesiune, care este cunoscută ca ciclul proiectului. Ciclul începe cu identificarea unei probleme, găsirea unei idei de soluționare a acesteia și dezvoltarea acestei idei pînă la o agendă de activități ce pot fi

¹ Sorocean Chiril, Gheorghită Maria, Garștea Sergiu, Sorocean Olga, Pâslaru Lorina. Managementul proiectelor: (Identificarea surselor financiare și elaborarea proiectelor). Chișinău: Evrica, 2004. 33- 34 p.

² Sorocean Chiril, Gheorghită Maria, Garștea Sergiu, Sorocean Olga, Pâslaru Lorina. Managementul proiectelor: (Identificarea surselor financiare și elaborarea proiectelor). Chișinău: Evrica, 2004. 34- 36 p.

implementate și evaluate. Ideile sunt plasate în contextul unei strategii. Strategia asigură o structură ce garantează succesul realizării proiectului.¹

În altă accepție, managementul ciclului de proiect (MCP) reprezintă o colecție de concepte și probleme sau tehnici relativ simple, care include²:

- conceptul de ciclu de proiect;
- analizarea stakeholderilor;
- instrumentul de planificare a “Schemei logice”;
- factori cheie de calitate;
- planificarea activității și a resurselor;
- structuri coerente, standardizate pentru documentele proiectului.

Utilizarea acestor concepte, instrumente și documente standard acoperind întreaga existență a unui proiect este uneori privită ca “abordare integrată” pentru administrarea ciclului de proiect.

În lucrarea *Administrația locală în Republica Moldova* sunt definite fazele care trebuie planificate și abordate în mod sistematic, după cum urmează:

1. Faza conceptuală – urmărește adunarea și verificarea ideilor, identificarea partenerilor de proiect, definirea pachetelor de lucru.
2. Faza de planificare – prevede analiza SWOT, planificarea proceselor muncii, întocmirea planurilor tehnice, selectarea șefului proiectului și echipelor de proiect, planificarea resurselor, stabilirea rezultatelor.
3. Faza de executare – presupune executarea lucrărilor și rapoartelor.
4. Faza finală – presupune evaluarea derulării proiectului.³

În altă ordine de idei ciclul proiectului (de cooperare al UE) presupune realizarea a șase etape⁴:

1. Programarea – constă în stabilirea cadrului general de cooperare al UE cu o anumită țară sau regiune a unei țări.
2. Identificarea – se analizează problemele (situațiile dificile, care nu convin și pe care dorim să le depășim), nevoile și interesele posibilibilor factori interesați și se identifică acele idei de proiecte care urmează să fie aprofundate.
3. Formularea – se analizează aspectele importante ale ideii de proiect, ținând cont de obiectivele generale și prioritățile Documentului

¹ Ibidem, p. 36.

² Stefanescu Daniela. Managementul proiectelor europene , București: Editura Fundatia România de Măine, 2006.

³ Honert Siegfried. Administrația locală în Republica Moldova. Îndrumar pentru primari, consilieri și cetățeni. Publicația realizată în cadrul proiectului tranfrontalier implementat de GTZ și InWent. Chișinău, 2007. p. 53-54.

⁴ Managementul ciclului de proiect. București: Blueprint International, 2003. p. 6- 8

Strategic de Țară sau Regional, de indicatorii cheie de calitate și de opiniile principalilor factori interesați.

4. Finanțarea – se elaborează sub forma unei cereri de finanțare, care se completează într-un formular standardizat (aplicație), diferit pentru fiecare tip de program de finanțare în parte.
5. Implementarea – resursele materiale și umane alocate implementării proiectului sunt utilizate pentru îndeplinirea scopului propus prin proiect (rezultatele propuse prin proiect se adresează grupurilor țintă și beneficiarilor), contribuind astfel la îndeplinirea obiectivelor generale ale proiectului.
6. Evaluarea – reprezintă estimarea, cât mai sistematică și obiectivă cu putință, a unui proiect, program sau politică în derulare sau finalizată, în fazele de concepție și implementare, precum și a rezultatelor sale.

Untr-un număr mai restrâns, etapele ciclului proiectului pot fi prezentate și descrise în felul următor¹:

I. La etapa de **Identificare** și programare sunt identificate și selectate ideile de proiect și alte acțiuni de dezvoltare în scopul studiilor ulterioare. Aceasta include consultarea cu beneficiarii potențiali ai fiecărei acțiuni, analiza problemelor cu care se confruntă, și identificarea opțiunilor de soluționare a acestor probleme. Apoi pot fi luate decizii bazate pe relevanța fiecărei idei de proiect (atât pentru beneficiarii potențiali, cât și pentru cadrul de programare), și pe baza cărora ideile trebuie ulterior studiate în cadrul etapei de Formulare.

Se analizează situația la nivel comunitar pentru a identifica problemele, constrângerile și oportunitățile ce pot fi abordate în cadrul cooperării. Aceasta include analiza indicatorilor social - economici, priorităților donatorilor și guvernului. Scopul este de a identifica și a consimți obiectivele principale și prioritățile de sector pentru cooperarea de dezvoltare și, astfel a asigura un cadru de programare viabil pentru identificarea și elaborarea proiectului.

II. La etapa de **Formulare** ideile de proiect relevante sunt transformate în planuri de proiect operaționale. Beneficiarii și alte părți cointeresate participă la specificarea detaliată a ideilor de proiect și apoi le evaluează fezabilitatea. Pe baza acestei evaluări se decide, dacă se va elabora o propunere de proiect și se va căuta finanțare pentru proiect.

¹ Sorocean Chiril, Gheorghită Maria, Garștea Sergiu, Sorocean Olga, Pâslaru Lorina. Managementul proiectelor: (Identificarea surselor financiare și elaborarea proiectelor). Chișinău: Evrica, 2004. 36- 39 p.

III. La etapa de **Mobilizare a resurselor** are loc identificarea resurselor necesare implementării proiectelor și a resurselor disponibile. De asemenea la această etapă are loc mobilizarea și atragerea propriu-zisă a resurselor necesare implementării proiectului.

IV. La etapa de **Implementare** se mobilizează și se execută proiectul. Aceasta include valorificarea resurselor pentru fiecare sarcină și următoarea tipologizare a proiectelor obiectiv a proiectului. În procesul implementării și cu acordul părților cointerestate, managerii proiectului evaluează progresul actual în raport cu planul stabilit pentru a determina dacă proiectul este pe calea de a realiza obiectivele propuse. În caz de necesitate, proiectul este reorientat pentru a fi adus pe calea corectă, sau pentru a fi modificate unele obiective în situația unor schimbări semnificative ce s-ar fi putut întâmpla din momentul formulării acestora.

V. La etapa de **Evaluare** are loc evaluarea rezultatelor proiectului se face concluziile respective pentru viitor. Rezultatele evaluării se utilizează pentru a determina în ce măsură obiectivele stabilite inițial au durabilitatea (dacă va genera beneficii pe termen lung pentru beneficiari). Divizarea ciclului de viață în etape asigură o bază minimă pentru elaborarea, implementarea și evaluarea proiectului în mod eficace. În realitate ciclul de viață al proiectului poate diferi în funcție de tipul programului. Cu toate acestea, este util de a confrunta activitatea curentă în cadrul programului cu etapele ciclului de viață a proiectului evidențiate anterior.

Detaliile privind ceea ce are loc la fiecare etapă, diferă de la o instituție la alta, reflectând diferențe în proceduri. Însă în cadrul tuturor instituțiilor ciclul proiectului conține 3 elemente comune.

1. *Ciclul definește deciziile - cheie, necesitățile informaționale și responsabilitățile la fiecare etapă.*

2. *Etapele ciclului sunt consecutive - fiecare etapă trebuie finalizată pentru a asigura succesul etapei ulterioare.*

3. *Ciclul se bazează pe evaluarea fiecărei etape și acumularea unei experiențe, care va fi utilizată la proiectarea programelor și proiectelor ulterioare.*

Reieșind din cele menționate mai sus, considerăm că proiectul constituie un set de activități ce urmăresc realizarea unui scop într-o perioadă stabilită de timp într-o succesiune de etape. Formularea, implementarea și evaluarea constituie, în linii generale, etapele realizării unui proiect.

